

SER TRADUÏT O NO SER

INFORME PEN / IRL SOBRE LA SITUACIÓ
INTERNACIONAL DE LA TRADUCCIÓ LITERÀRIA

Esther Allen (ed.)

llll institut
ramon llull
Llengua i cultura catalanes

SER TRADUÏT O NO SER

**INFORME PEN / IRL SOBRE LA SITUACIÓ
INTERNACIONAL DE LA TRADUCCIÓ LITERÀRIA**

Esther Allen (ed.)

Gabriela Adamo
Carme Arenas
Chen Maiping
Bas Pauw
Anne-Sophie Simenel
Simona Škrabec
Riky Stock

Prefaci de Paul Auster
Epílegs de Narcís Comadira i de Ngũgĩ wa Thiong'o

Primera edició: setembre 2007

© Institut Ramon Llull, 2007
Diputació, 279
E-08007 Barcelona
www.llull.cat
irl@llull.cat

Textos: Gabriela Adamo, Esther Allen, Carme Arenas, Paul Auster,
Narcís Comadira, Chen Maiping, Bas Pauw, Anne-Sophie Simenel,
Simona Škrabec, Riky Stock, Ngũgĩ wa Thiong'o.

Traduccions de l'anglès: Gabriel Genescà, Beatriu Krayenbühl,
Dolors Udina

Coordinació i edició de l'informe: Àrea d'Humanitats i Ciència,
Institut Ramon Llull

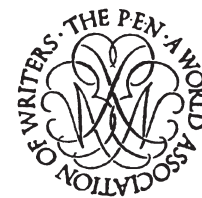
Coordinació editorial: Critèria sccl.

Disseny: Laura Estragués

Imprès per: Gramagraf, sccl

ISBN: 84-96767-63-9
DL: B-45548-2007

Printed in Spain

SUMARI

- 7 Prefaci, per **Paul Auster**
- 9 Presentacions
  - Traducció i drets lingüístics, per **Jiří Gruša** (PEN Internacional)
  - Participar en el debat sobre la traducció, per **Josep Bargalló** (Institut Ramon Llull)
- 13 Introducció, per **Esther Allen** i **Carles Torner**
- 17 1. Traducció, globalització i anglès, per **Esther Allen**
  - 1.1 L'anglès com a espècie invasiva
  - 1.2 La literatura del món i l'anglès
- 35 2. La traducció literària: una panoràmica internacional, per **Simona Škrabec**
  - 2.1 La projecció exterior
  - 2.2 L'acceptació de la literatura traduïda
- 49 3. Traducció literària: estudi de sis casos:
  - 3.1 Països Baixos, per **Bas Pauw**
  - 3.2 Argentina, per **Gabriela Adamo**
  - 3.3 Catalunya, per **Carme Arenas** i **Simona Škrabec**
  - 3.4 Alemanya, per **Riky Stock**
  - 3.5 Xina, per **Chen Maiping**
  - 3.6 França, per **Anne-Sophie Simenel**
- 95 4. Experiències de traducció literària, per **Esther Allen** i **Simona Škrabec**
  - 4.1 Experiències als Estats Units
  - 4.2 Experiències a quatre països europeus
- 121 5. Conclusions, per **Simona Škrabec**
- 133 Epílegs
  - Traduir i ser traduït, per **Narcís Comadira**
  - L'idioma de les llengües, per **Ngũgĩ wa Thiong'o**

Prefaci

Paul Auster

Dostoievski, Heràclit, Dante, Virgili, Homer, Cervantes, Kafka, Kierkegaard, Tolstoi, Hölderlin i molts altres poetes i escriptors que m'han marcat per sempre —sóc un nord-americà, l'única llengua estrangera del qual és el francès—, tots els he descobert, llegit i assimilat mercès a la traducció. Els traductors són els herois ocults de la literatura, els instruments sovint oblidats que fan possible que les diferents cultures puguin comunicar-se i entendre que, des de qualsevol racó del món, tots vivim en un sol món.

Voldria saludar i fer explícit el meu agraïment a tots aquests homes i dones, aquests traductors i traductores que tan desinteressadament malden per mantenir viva la literatura en tots nosaltres.

Presentacions

Traducció i drets lingüístics

Jiří Gruša

President del PEN Internacional, Londres

Des de la seva fundació l'any 1921, el PEN Internacional s'ha esforçat per promoure la traducció i el diàleg entre les literatures del món. Entre els comitès que integren el PEN Internacional, a part del Comitè d'Escriptors Empresonats i el Comitè d'Escripores, comptem amb un Comitè de Traduccions i Drets Lingüístics molt actiu, que coordina les diverses iniciatives de les federacions del PEN d'arreu del món.

El nom mateix d'aquest comitè revela la nostra perspectiva: la traducció està estretament vinculat als drets lingüístics. La tasca acurada dels traductors i traductores avança en paral·lel a la promoció del dret de totes les comunitats lingüístiques de rebre un tracte igualitari. El PEN s'ha compromès en una concepció de la traducció segons la qual totes les literatures, independentment de la manera de definir-les i del lloc que puguin ocupar en el nou panorama de la globalització, s'enriqueixen mútuament.

Aquest informe és una eina analítica important. Demostra clarament que les cultures angloparlants han d'obrir-se a l'exterior i fomentar la traducció a l'anglès si volen fer de pont entre les literatures d'altres llengües. L'informe també proporciona exemples rellevants de bones pràctiques relacionades amb la traducció en i entre diverses llengües. El debat sobre «l'anglès com a espècie invasiva» i el foment de bones pràctiques de traducció marquen el camí que ha de seguir la feina del PEN Internacional, no sols avui sinó també de cara al futur.

Participar en el debat sobre la traducció

Josep Bargalló

Director de l'Institut Ramon Llull, Barcelona

El poeta Joan Vinyoli despertà un dia i s'afanyà a escriure el vers que havia vist en somnis: «i se m'han fet totes les perles ulls». Així acaba la *Cançó de mar*, un dels bells poemes que va escriure al final de la seva vida. Només després, en rellegir-lo, s'adonà que el somni havia jugat a fer i desfer amb les paraules de la cançó d'Ariel de Shakespeare (*La tempesta*, acte primer, escena segona). La poesia viu en estat de permanent traducció en mans dels poetes que es llegeixen i s'alteren de l'una a l'altra literatura. La traducció és la saba que dóna vida i fecunda mútuament les literatures.

L'Institut Ramon Llull té la missió de donar a conèixer els escriptors catalans, des dels clàssics medievals fins als contemporanis, tot facilitant la traducció de les seves obres. La nostra tasca exigeix una anàlisi de la situació d'intercanvi entre literatures, i aquest és un motiu de debat permanent amb les institucions homòlogues d'altres països europeus. Un dels principals reptes que comparteixen les literatures europees és la dificultat de ser traduïdes a la llengua anglesa. La necessitat d'analitzar a fons les polítiques de la traducció en el context internacional actual ha dut l'Institut Ramon Llull a encarregar l'estudi que el lector té a les mans, coincidint amb l'any en què la cultura catalana serà la convidada d'honor a la fira del llibre de Frankfurt.

Agraïm molt cordialment a Esther Allen que hagi assumit la direcció d'aquest informe, a tots els redactors de les diverses parts la seva lúcida feina i al PEN internacional que hi hagi participat articulant la riquíssima experiència dels seus diversos centres. L'informe ja està començant a obtenir un ressò considerable en els debats sobre la traducció dins la comunitat literària. Desitjo que aquest debat pugui continuar arreu del món i que la presència dels catalans en ell sigui el que sempre hem volgut ser: una veu més, una veu específica i singular, dins el gran diàleg de la literatura.

Introducció

Esther Allen

Center for Literary Translation, Columbia University, Nova York

Carles Torner

Àrea d'Humanitats i Ciència, Institut Ramon Llull, Barcelona

A l'acte I, escena 3, de *Ricard II*, el duc de Norfolk és desterrat d'Anglaterra i enviat a l'exili «per no tornar mai més». Curiosament, el primer que pensa en sentir pronunciar aquesta rigorosa sentència no és en la família o els amics, sinó en la llengua anglesa, l'única llengua que ha parlat en els quaranta anys de la seva vida. Deixar Anglaterra, l'any 1595, era deixar l'anglès. Norfolk s'imagina anant a un món on el seu discurs serà intel·ligible, on les seves paraules s'endinsen en una fosca profunda i on la seva ment envellida se sent incapaç de tornar a començar amb qualsevol altra llengua:

*I m'heu empresonat a la boca la llengua
amb doble pany, les dents i els llavis,
i l'atordida, insensible ignorància
serà el meu carceller. Sóc massa vell
per estar-me a la falda d'una dida,
massa avançat d'edat per ser un alumne.
M'heu condemnat a una mort sense parla
Que no em deixa exhalar l'alè natiu¹*

En els més de 400 anys transcorreguts d'ençà que Shakespeare va escriure aquests versos, els termes del lament de Norfolk gairebé s'han invertit. Avui, qui parla anglès té més possibilitats de ser entès a més llocs del món que qui parla qualsevol altra llengua. Avui, és qui no parla anglès que s'arrisca a l'exclusió, no solament l'exclusió social, sinó l'exclusió de la capacitat de sobreviure en l'economia global: una «mort sense parla», de fet.

Des del 1921, quan es va fundar el PEN Club a Londres, la transmissió del pensament humà a través de fronteres lingüístiques i nacionals ha estat una de les seves preocupacions principals. «La literatura, nacional com és en l'origen, no coneix fronteres, i hauria de continuar sent moneda comuna entre les nacions malgrat els daltabaixos polítics o internacionals», diu la primera frase dels Estatuts del PEN, que afegeix: «El PEN defensa el principi de transmissió de pensament sense traves dins de cada nació i entre totes les nacions...» En aquest esperit, el PEN Internacional i l'Institut Ramon Llull de Barcelona, amb la col·laboració d'una sèrie d'escriptors, traductors, agents culturals i especialistes del camp de la traducció, han confegit el present informe a fi de reflexionar sobre què es podria fer per perpetuar la vella conversa que és la literatura i promoure la circulació lliure i regular d'obres literàries per tot el món en un temps en què, parafrasejant l'escriptor irlandès Colm Tóibín, l'idioma més ric del món en termes econòmics —l'anglès— és també un dels més empobrits quan es tracta d'acollir la riquesa literària que hi ha més enllà. Més que actuar com a veritable *lingua franca* per facilitar la comunicació entre llengües diferents, l'anglès, tot sovint, simplement ignora el que no és anglès, confonent l'abast global i la diversitat de l'idioma dominant del món pel món mateix.

Aquest informe, doncs, comença amb l'avaluació de l'abast sense precedents de l'anglès i l'estat actual de la traducció literària en el món de parla anglesa, i especialment als Estats Units, que es durà a terme en el primer capítol. Seguidament, i per contrastar i contextualitzar la situació de l'anglès, el capítol segon reflexiona sobre les respostes que van enviar diversos centres PEN de tot el món a un qüestionari sobre la traducció literària elaborat pel PEN Internacional. Per tal d'aportar més punts de comparació, l'informe presenta en el tercer capítol la situació de la traducció literària a diferents àrees del món: els Països Baixos, Argentina, Catalunya, Alemanya, la Xina i França. D'aquesta manera, es presenten de manera precisa diversos models del que podríem anomenar l'«economia de la traducció». El capítol següent, el quart, sobre les experiències a l'entorn del foment de la traducció literària, descriu les reeixides iniciatives d'una sèrie de Centres PEN per acarar la necessitat de fer més traduccions a l'anglès, així com els esforços significatius d'altres institucions, tant públiques com privades, per comprometre's en aquest tema i per ajudar a fer canviar les coses. Finalment, les conclusions resumeixen les principals troballes de l'informe i ofereixen una visió general de la traducció literària en el món d'avui. Tres escriptors distingits, Paul Auster, Narcís Comadira i Ngũgĩ wa Thiong'o, han donat profunditat literària al que altrament hauria estat un document llastimosament tecnocràtic amb els seus textos sobre el tema de la traducció escrits especialment per a aquest informe.

El nostre més sincer agraïment a la generosa comunitat de gent d'arreu del món que ha participat en reunions, conferències i debats sobre aquest informe; l'energia, intel·ligència i erudició de les persones següents ha contribuït en gran mesura en el resultat final: Marc Dueñas, Larry Siems, Caroline McCormick, Kata Kulavkova, Roberto Calasso,

Elisabeth Pellaert, Amanda Hopkinson, Raymond Federman, Boris Akunin, Steve Wasserman, Sònia Garcia, Mísia Sert, Yana Genova, Alexandra Buchler, Kate Griffin, Siri Hustvedt, Ma Jian, Francesc Parcerisas, David Damrosch i, *in memoriam*, Yael Langella.

NOTA

¹ Nicholas Ostler, que cita aquest passatge en el seu estudi de la història de les llengües del món, *Empires of the Word* (New York: HarperCollins, 2005) assenyala que, quan Shakespeare va escriure aquest discurs, hi havia una sola colònia britànica, la fundada per Sir Walter Raleigh a Roanoke, Virginia, l'any 1586, el destí de la qual era desconegut per tothom a Anglaterra en aquell moment (p. 477). [La traducció al català dels versos de *Ricard II* és de Salvador Oliva.]

---

1. Traducció, globalització i anglès

Esther Allen

1.1 L'anglès com a espècie invasiva

Encara que les estimacions del nombre d'angloparlants varien, una xifra citada freqüentment del nombre de persones que parlen anglès com a primera llengua és de 400 milions. En el relat de l'ecolinguïsta gal·lès David Crystal, el nombre dels que el parlen com a segona llengua és també del voltant de 400 milions.¹ Quan aquestes xifres s'afegeixen al nombre bastant més imprecís de persones que actualment aprenen anglès i han assolit un nivell de competència mínim, el total supera de molt els mil milions. De fet, mentre com tothom sap el xinès mandarí és la primera llengua en nombre de parlants a la terra (també supera de molt els mil milions), el seu abast no sembla prou gran per als mateixos xinesos. En un discurs pronunciat a Beijing l'any 2005, Gordon Brown, ministre de finances del Regne

Unit, va predir: «D'aquí a 20 anys, és probable que el nombre de parlants d'anglès a la Xina superi el nombre de parlants d'anglès com a primera llengua en tota la resta del món.»²

Tant si la profecia de Brown es compleix com si no, és evident que s'han conjugat tota una sèrie de factors —que abarquen de l'expansió de l'Imperi britànic que va començar just després que Shakespeare escrivís *Ricard II* i va continuar en el curs dels segles XVII, XVIII i XIX, al desenvolupament en els Estats Units de la tecnologia que va fer possible Internet— per fer de l'anglès la llengua aparentment indispensable de la globalització tal com l'experimentem avui. A més a més, de ser parlat en el seu lloc de naixement al Regne Unit, l'anglès és la llengua principal dels Estats Units, Canadà, Austràlia, Nova Zelanda, Irlanda i de més de dues dotzenes de països tan llunyans com Nigèria, Jamaica i

Fidji. En un dotzena de països més —com les Filipines, l'Índia i Sud-àfrica— l'anglès té un paper oficial en el govern juntament amb una o més llengües. Més del 85% de les organitzacions internacionals del món utilitzen l'anglès com a llengua oficial. Però és l'expansió recent de l'anglès com a segona llengua a la Unió Europea el que testimonia, potser més convincentment que cap altra estadística, l'estat actual i el futur creixement de la llengua. L'any 1999, David Graddol apuntava que, des de 1990, la competència en llengua anglesa al continent europeu havia augmentat sobtadament fins al punt que més de 10 milions de persones, gairebé un terç de la població de la Unió Europea, el parlaven com a segona llengua.³ La descoberta de Graddol en el sentit que al 1994 sabien una mica d'anglès el 10% dels europeus continentals per sobre dels 55 anys, i el 55% entre 15 i 24 anys, diu molt de què es pot esperar per al futur.

La posició actual dels Estats Units com a superpotència econòmica i militar ha tingut un paper evident en la consolidació global de l'anglès, com l'ha tingut l'atractiu aparentment infinit dels productes culturals dels EUA en el mercat global. Tot i així, com Nicholas Ostler documenta àmpliament en la seva «història de les llengües del món», *Empires of the Word*, no tots els imperis aconsegueixen imposar la seva llengua a les regions a les quals dominen, i el poder imperial dels EUA no acaba d'explicar tot sol l'expansió sense precedents de l'anglès. Diversos lingüistes han teoritzat que aquest atractiu global té a veure amb factors interns de la pròpia llengua:

per començar, la seva relativa simplicitat. «Les inflexions de l'anglès són netes i relativament fàcils d'aprendre si es comparen amb llengües d'inflexions pronunciades i amb les que tenen altres variacions morfològiques complexes», escriu Edward Finegan⁴, que continua destacant que, als Estats Units, el 88% de les paraules escrites amb més freqüència són monosíl·labes. Per altra banda, la gran capacitat d'absorció del lèxic anglès, que al llarg de la història ha ingerit sense parar paraules de centenars d'altres llengües, també s'ha identificat com una possible font del seu poder: una hipòtesi que potser hauria de tranquil·litzar aquells que miren de protegir altres llengües de l'entrada de paraules angleses. A més a més, diversos lingüistes han conjecturat que pot haver-hi un vincle fonamental entre l'estructura gramatical Subjecte-Verb-Objecte —que no és només característica de l'anglès sinó d'una sèrie d'altres llengües d'ús generalitzat com ara el xinès, el francès, el rus i l'espanyol— i els mecanismes bàsics de processament del cervell humà. En aquesta teoria, les llengües de SVO serien més fàcils de processar intrínsecament que altres menes de llengües i, per tant, més útils i atractives per a una varietat més àmplia de parlants.

Tot i així, l'explicació més òbvia del poder actual de la llengua anglesa continua sent el poder actual dels Estats Units d'Amèrica. El lingüista i traductor Michael Henry Heim ha aportat una altra manera de pensar sobre aquesta connexió plantejant que l'atractiu global de la llengua i la cultura dels EUA prové de la història del país.⁵ Heim assenyala que la cultura inter-

na dels Estats Units, la presència, des del començament de la nació, de gent de tot el món —africans, nadius americans, immigrants d'arreu d'Europa i Àsia— la va convertir en «precursora de la cultura global, una cultura globalitzada abans del seu temps». Amb l'objectiu d'assimilar tanta gent, els EUA van haver de desenvolupar una llengua i una cultura comunes; «comunes», es lamenta Heim, no solament en el sentit de ser intel·ligibles per a tots, sinó també en el de què seria intel·ligible per al mínim comú denominador. Malgrat tot, Ostler ofereix una explicació diferent i menys específicament nacional, declarant que des de la Reforma fins al present, històricament i culturalment, «l'anglès s'associa a l'ambició de fer-se ric, amb l'adquisició deliberada de riquesa, tot sovint per mitjà d'ardits imaginatius sense precedents. Aquesta ambició de vegades ha hagut de lluitar amb la consciència religiosa i cívica, i les glòries del patriotisme, però en general ha pogut reclutar-los al seu bàndol. En general, ha estat aliada, més que rival, de la llibertat de l'individu. L'anglès ha estat, per damunt de tot, una llengua mundana».⁶

En un article que va dedicar a la memòria del traspassat W. G. Sebald, llegit a la Conferència de Sant Jeroni al Queen Elizabeth Hall de Londres, Susan Sontag reflexionava sobre el destí de molta gent jove de l'Índia que treballa en centres de suport «externalitzats» d'IBM, American Express i altres empreses gegantines, entomant preguntes en anglès de clients dels Estats Units que han marcat un número gratuït tot sovint sense ser conscients que

la seva trucada es dirigeix a Nova Delhi, Bombai o Bangalore.⁷ Els treballadors del centre de suport no només han de tenir un domini pràcticament absolut de l'anglès, sinó que s'han de convertir en hàbils impostors, capaços d'imitar tots els detalls identificables per telèfon d'una identitat nord-americana «normal». «Aquestes veus tan alegres, s'han hagut de preparar durant mesos, amb professors o amb cintes, per adquirir un agradable accent de nord-americà de classe mitjana (no culte) i aprendre l'argot bàsic dels Estats Units, les expressions informals (incloses les regionals) i les referències culturals elementals (les personalitats de la televisió i els arguments i protagonistes dels principals culebros, l'últim èxit de taquilla al cinema, els resultats del beisbol i del bàsquet, i coses així), de manera que, si l'intercanvi amb el client dels Estats Units s'allarga, puguin seguir la conversa i tinguin mitjans de continuar passant per nord-americans.» Moltes persones dels Estats Units que demanaven, angoixades, suport tècnic, poden testificar que no tots els treballadors dels centres de suport de l'Índia han aconseguit un nivell tan alt de suplantació de la identitat; és possible trucar a un centre de suport indi i adonar-se que s'està parlant amb un indi. Tot i així, és evident que l'ús estès de l'anglès a l'Índia, heretat com a part de l'irregular llegat de la seva història colonial, li ha donat un avantatge real a l'economia mundial globalitzada.

La prosperitat que pot procurar el co-neixement de l'anglès no ha passat inadvertida a molts llocs del món. «Si combi-

nem els nostres coneixements acadèmics amb la llengua anglesa», va declarar Puntsag Tsagaan, ministre d'Educació de Mongòlia al *New York Times* a les primeries de 2005, poc després que el govern acabat d'escollir de Mongòlia anunciés que abandonava l'alfabet ciríl·lic heretat de la dominació soviètica i que convertia Mongòlia en un país bilingüe, amb l'anglès com a segona llengua, «podem fer feines externes aquí, igual que Bangalore». Corea del Sud ha fet una gran despesa per establir sis «pobles anglesos» habitats principalment per parlants nadius d'anglès, on els alumnes paguen per a una experiència d'immersió total. Mentrestant, citant com a model els Països Baixos i Escandinàvia, on el bilingüisme és pràcticament universal, Xile ha endegat un pla per fer el país bilingüe, amb l'anglès com a segona llengua, en el curs d'una generació.⁸ El programa anunciat pel govern xilè al 2003, que s'anomena «l'anglès obre portes», fa obligatori aquest idioma des del 5è grau i pretén assegurar que tots els estudiants arribin a tenir un domini decent i bàsic de l'anglès.⁹ L'espanyol, com el xinès, és una de les cinc llengües més parlades del planeta, i un indicador més de la metadominació de l'anglès és que s'hagi fet necessari aprendre'l no només per a pobles que parlen llengües de difusió limitada, sinó també per als que parlen les principals llengües del món. En dolorós contrast amb l'impuls xilè cap al bilingüisme, trobem el moviment «només anglès» als Estats Units, on un grup de nacionalistes cridaners s'afanya a declarar que l'anglès es troba sotmès a alguna mena d'amenaça per part de les comunitats mi-

noritàries que dins dels EUA parlen espanyol, xinès o altres llengües.¹⁰

El bilingüisme, en ell i per si mateix, no és cap amenaça per a l'existència d'una llengua, diguin el que diguin els nacionalistes; poden citar-se molts exemples de societats multilingües que han avançat còmodament amb diverses llengües. I, tanmateix, alguna cosa amenaça ara l'existència de moltes llengües en tot el món fins a un nivell sense precedents en la història humana. Per explicar aquesta situació, les típiques presumpcions postcoloniales sobre la llengua i la dominació política potser resulten menys útils que un nou paradigma que sorgeix del món natural. L'ecolingüisme, el nou camp que ha aparegut com a resposta a aquesta crisi, adopta aquestes metàfores més de la biologia que no de la política, i estudia comunitats de llengües més que estats nació. Per als ecolingüistes, la millor manera de veure el sistema global de llengües humanes és equiparar-lo a un ecosistema, i un ecosistema terriblement amenaçat en el qual més de la meitat d'espècies corren perill. David Crystal afirma que de les 6.000 llengües que hi ha ara al món, la meitat hauran mort en el proper segle. «Resulta que el 96% de les llengües del món són parlades només pel 4% de la població del món».¹¹ Només 600 de les llengües del món no corren perill en aquests moments.¹²

Aquesta crisi ha causat una gran preocupació a les comunitats on es parlen les llengües en perill, entre els lingüistes i entre determinades organitzacions internacionals. El PEN Internacional i la seva Comunitat de Traducció i Drets Lingüístics

s'enorgulleixen d'haver format part de les forces principals que van impulsar la «Declaració Universal dels Drets Lingüístics» de 1996 —també anomenada «Declaració de Barcelona» per ser la ciutat on es va signar— que, prenent com a model la Declaració Universal dels Drets Humans de 1948, pretén «encoratjar la creació d'un marc polític per a la diversitat lingüística, basat en el respecte, la coexistència harmoniosa i el benefici mutu».¹³

Tanmateix, aquestes iniciatives, valuoses com són, han tingut un impacte limitat en la població en general, sobretot dins del món de parla anglesa. Generalment es reconeix que la llengua és la més gran consecució de la humanitat i que cada llengua encarna la percepció i l'experiència del món úniques d'una comunitat humana, que es perden quan desapareix una llengua. Malgrat això, tothom està molt més preocupat per la preservació d'espècies animals i de quadres, estàtues i edificis que per la preservació de les llengües d'altres pobles. Els grecs van encunyar la paraula *barbaros* per referir-se a tots aquells que no parlaven grec sinó unes llengües que ells consideraven un quequeig únic, indiferenciat i incoherent: una «remor». Sempre ha semblat que la majoria de gent té dificultats per avaluar llengües que no parla. La resplendor infinitament complexa de lògica, música, al·lusió, tradició i idiosincràsia que constitueix una llengua per als qui la parlen és, des de fora, incoherent, o pitjor encara, el codi secret indesxifrabable d'un enemic. Els mites de moltes cultures consideren que la diversitat de llengües és una mena de càstig i pinten un univers idíl·lic

de monolingüisme i pau abans de Babel. Aquests mites conserven la seva influència. «La majoria de gent —assenyala Crystal, també amb exactitud— encara no ha desenvolupat una consciència de la llengua.»

La desaparició de la meitat de les llengües del món no pot atribuir-se únicament a l'auge de l'anglès, perquè moltes llengües de gran difusió, inclosos l'espanyol, el portuguès, el rus, el xinès i l'àrab, han suplantat llengües locals més petites a tot el món. No obstant això, no hi ha hagut mai a la història lingüística de la humanitat res semblant a la supremacia actual de l'anglès, i és difícil de dir fins a on ens pot dur. «Serà tan forta la influència de l'anglès que canviarà de manera permanent el caràcter de totes les altres llengües? I pot l'anglès matar del tot altres llengües? Un món en el qual quedés només una llengua —un desastre intel·lectual ecològic sense precedents— és un escenari al qual en teoria es podria arribar d'aquí a 500 anys», adverteix Crystal.

Pot ser que aquest pronòstic no sembli tan amenaçador com altres amenaces immediates al planeta, com ara l'escalfament global. Tot i així, quan passem la discussió d'aquest tema del món general al món de la literatura, la distòpia monolingüe temuda pels qui es preocupen per les llengües que desapareixen és molt més a prop. És especialment dolorós observar que, quan es parla de literatura, la llengua global es comporta de fet més com una espècie invasiva que com una *lingua franca*, que es resisteix i suplanta tot el que no està escrit en ella, parlant amb la veu més alta i deixant de parar atenció a tot el que

es diu en una altra llengua. El preàmbul de la Declaració Universal de Drets Lingüístics demana «respecte pel balanç ecològic de les societats i per la relació equitativa entre totes les llengües i cultures».

Però a mesura que any rere any augmenta el poder global de l'anglès, la desigualtat de la seva relació amb altres llengües es fa cada cop més problemàtica. En un treball presentat fa poc en una reunió del PEN Internacional, l'escriptor eslovè Andrej Blatnik es preguntava: «A on exportar? Al Regne Unit, només el 2% dels llibres del mercat són traduccions, als EUA el 3%. En canvi, a Turquia ho són el 40%, i a Eslovènia el 70%. Només quan se sent la veu d'algú altre pot començar la "lliure elecció". Qui perd amb aquestes estadístiques? Els que no tenen opció a triar o els que no poden ser triats?»¹⁴

1.2 La literatura del món i l'anglès

Els escriptors de literatura s'han esforçat per alliberar-se de les limitacions de les fronteres nacionals i lingüístiques i participar en una conversa global sense límits polítics, lingüístics, geogràfics o temporals. Per a molts, aquest intent és ben bé l'ànima del significat de la paraula «literatura». L'any 1827, Goethe va comentar al seu amanuense Eckerman: «La literatura nacional és ara un terme pràcticament sense sentit: l'època de la literatura mundial és a l'abast, i tots ens hem d'esforçar a accelerar-ne l'arribada».¹⁵

La pluralitat lingüística és un component essencial d'aquesta idea de la literatura.

Sabem que als estudiosos de literatura els costa estar-hi d'acord, però si hi ha un punt en el qual convergeixen és el de la importància crucial per a la literatura de la circulació entre les diferents llengües. El teòric de la literatura rusa Mikhaïl Bakhtin considerava que el que ell anomenava «poliglòssia» —la interacció de diferents llengües— era fonamental per a l'origen del pensament literari i especialment crucial per al desenvolupament del més heterogeni dels gèneres moderns, la novel·la: «Només la poliglòssia allibera plenament la consciència de la tirania de la llengua pròpia...»¹⁶ Altres crítics, des de Raymond Williams a Jorge Luis Borges, ho han dit de maneres diferents, però tots estan d'acord que la circulació entre llengües diferents a través de la traducció és la veritable sang vital de la literatura. «Per si sola —continuava dient Goethe a Eckerman—, qualsevol literatura exhaurirà la seva vitalitat si no es renova amb l'interès i les contribucions d'una d'estrangera.»¹⁷

Aquest moviment entre llengües ha de dependre de la traducció i de la feina dels traductors. Per molt èxit que tingui un sistema educatiu determinat en la promoció del multilingüisme, poca gent dominarà tres o quatre llengües al llarg de la seva vida, menys encara les aproximadament 600 que es troben actualment en perill, o les 3.000 que es prediu que sobreviuran a l'extinció en massa contemporània, per tant, tota reserva a llegir literatura en un idioma diferent del que va ser escrita originàriament és un greu error. Les actituds favorables, el suport i l'interès en la traducció dins d'una comunitat literària de-

terminada són un indicador crucial de la disposició d'aquesta comunitat a pertànyer a allò que Pascale Casanova, en un important llibre recent, ha qualificat de *La république mondiale des lettres*.¹⁸ Les metàfores de Casanova són tretes de l'economia i no de la biologia: en el seu relat, cada llengua és com una moneda i aquestes monedes tenen clarament valors molt diferents en el mercat literari mundial. Casanova és una de les primeres crítiques literàries que aborda, des de la perspectiva de la llengua, «l'estatus desigual dels jugadors que participen en el joc literari i els mecanismes específics de dominació que s'hi manifesten».¹⁹

Atesa la posició de l'anglès com a llengua global i com a segona llengua d'elecció en tot el planeta, la seva situació dins d'aquesta economia lingüística global o República Mundial de les Lletres és diferent a la de qualsevol altra llengua. Una obra traduïda a l'anglès no arriba només a una audiència de parlants nadius... arriba a una audiència global. Així doncs, una obra traduïda a l'anglès té moltes més possibilitats de ser traduïda a moltes altres llengües. I fins i tot sense aquesta traducció subsegüent, una obra escrita originàriament en anglès o traduïda a l'anglès té accés a un mercat de llibres molt més gran en el món i pot ser llegida per gent de diferents antecedents lingüístics, nacionalitats i cultures que una obra en cap altra llengua. L'anglès és la moneda lingüística més forta del món. Per tant, la qüestió de la traducció a l'anglès no solament afecta el món angloparlant sinó tota la literatura del món. Això és sorprenent-

ment admès per la mateixa Pascale Casanova en el pròleg a la traducció anglesa del seu llibre: «Em complau que aquest llibre, que té com a objectiu inaugurar una crítica literària internacional, sigui internacionalitzat a través de la traducció a l'anglès. D'aquesta manera, les hipòtesis que s'hi plantegen podran ser examinades d'una manera pràctica i les proposicions debatudes a un nivell realment internacional».²⁰ Tot i que no ho diu amb tantes paraules, el que vol dir és clar: aquells que volen accedir a un «nivell realment transnacional» del discurs només poden aconseguir-ho a través de l'anglès.

Des d'aquesta perspectiva, la poca disposició esmentada tot sovint de l'anglès per acceptar obres literàries d'altres llengües a través de la traducció esdevé un fet greu i molt més crucial. La indiferència de l'anglès a la traducció no és un problema que afecti només els parlants nadius de l'anglès que d'aquesta manera són privats del contacte amb el món de parla no anglesa. També és un entrebanc per al discurs global que afecta els escriptors en totes les llengües i contribueix a consolidar el poder de l'anglès per imposar-se com a mode exclusiu de globalització. Per a aquells de nosaltres que encara ens preocupem per la literatura, l'amenaça, plantejada així, és aterridora. Si la literatura mundial, en el sentit que dona Goethe al terme, consisteix totalment o encara que sigui principalment, en la literatura escrita en anglès, existeix llavors realment el que s'anomena literatura mundial?

Una postura visceral antiglobalització que es veu sovint a les universitats del món

angloparlant culpa la llengua anglesa d'aquesta situació i considera que els que tradueixen de l'anglès o a l'anglès són agents de l'hegemonia imperial de la llengua. Aquesta manera de pensar no és únicament estúpida: és terriblement perillosa en potència. La qüestió important no és la llengua anglesa en si o el seu abast global, sinó les forces culturals dins de la llengua que es resisteixen a la traducció. La dificultat de l'encreuament entre llengües —el que el president del PEN Internacional, Jiří Grůsa, ha anomenat «el dolor de la comunicació»— és una cosa que el món de parla anglesa ha evitat amb èxit: és molt més fàcil i pràctic continuar sent monolingüe i deixar que la resta del món aprengui la teva llengua que fer front a la preocupació, l'esforç i la despesa que impliquen el multilingüisme i la traducció. Lluny de ser agents de l'hegemonia imperial de l'anglès, els traductors que treballen des de l'anglès i a l'anglès s'han fet càrrec de la dificultat de la diversitat lingüística i d'aquesta manera fan possible que la gent continuï llegint i escrivint la seva pròpia llengua sense perdre accés a la part principal de la conversa global que ara es produeix en anglès. Utilitzant la *lingua franca* global com a mitjà per connectar les diferents llengües més que per substituir totes les altres llengües, els traductors, lluny de perpetuar-la, ajuden a resoldre el problema de la dominació mundial de l'anglès.

La mateixa dificultat de trobar xifres fiables sobre què es tradueix a l'anglès i a partir de què és simptomàtica dels obstacles que aborda la traducció literària. En molts països de tot el món, les llibreries i

les crítiques de llibres giren al voltant de dues categories: obres produïdes nacionalment i obres d'altres llengües i cultures. I, com testimonien els diversos estudis específics i respostes de Centres PEN de tot el món que s'inclouen en aquest informe, molts governs tenen agències que porten escrupolosament bé el compte del nombre de llibres traduïts a altres llengües, així com el de llibres traduïts a les seves pròpies llengües. En contrast, els principals països de parla anglesa tendeixen a ignorar del tot la categoria d'allò que s'ha escrit originàriament en llengües diferents de l'anglès. Bowker, la principal font d'estadístiques de la indústria editorial als Estats Units, va deixar de publicar estadístiques de traducció quan va canviar de base de dades l'any 2000. És a dir, va continuar publicant xifres de llibres infantils, economia domèstica, religió, esports i viatges... però va deixar de prendre nota de quins llibres s'havien originat fora de l'anglès.²¹

Una nota informativa publicada per Bowker a l'octubre de 2005 al·ludia al tema de la traducció.²² Segons aquest informe, el nombre total de llibres nous publicats en anglès a tot el món l'any 2004 era de 375.000, una quantitat francament aclaparadora, molt superior al nombre de llibres publicats en cap altra llengua. «Els països de parla anglesa continuen sent relativament poc acollidors a traduccions a l'anglès d'altres llengües», afirmava l'informe. «En total, hi va haver només 14.440 traduccions noves el 2004, que equivalien a una mica menys del 3% de tots els llibres a la venda. Les 4.982 traduccions a la venda als EUA representaven el nombre més alt

en el món de parla anglesa, però eren menys de la meitat de les 12.197 traduccions d'Itàlia el 2002, i no arribava a 400 més que les 4.602 de la República Txeca el 2003. Gairebé tres quartes parts de tots els llibres traduïts a l'anglès d'altres llengües l'any passat eren de no ficció.» Aquestes xifres es fan encara més clarament il·lustratives quan recordem que, mentre Itàlia té una població de 55 milions i la República Txeca de tot just 10 milions, el nombre de gent que té com a primera llengua l'anglès s'acosta als 400 milions.

Tot i que la xifra del 3% de tots els llibres publicats ja és alarmant, la situació és de fet molt més greu del que indica aquesta estadística. La immensa majoria de traduccions incloses en aquesta categoria són obres de no ficció d'una naturalesa no literària (manuals d'ordinador, etc.) i, encara que no hi ha dubte que aquestes formes d'intercanvi són valuoses, quan es veuen les xifres del món literari per separat, la imatge que apareix és molt més greu. L'any 2004, el nombre total de títols de literatura i de ficció per a adults en traducció publicats als Estats Units va ser de 874.²³ I fins i tot aquesta xifra és equívoca. Un estudi de traducció del 1999 fet pel National Endowment for the Arts (NEA) reunia les xifres de ressenyes publicades en totes les revistes literàries del país, per petites que fossin. L'estudi del NEA va trobar que d'un total de 12.828 obres de ficció i poesia publicades als Estats Units l'any 1999 (tal com informa Bowker), només 297 eren traduccions, és a dir, una mica per damunt del 2% de tota la ficció i poesia publicada i molt menys de l'1% de tots els

llibres publicats. Una mirada més atenta a aquests 297 títols revela que la llista inclou moltes traduccions noves d'obres clàssiques ja traduïdes. Tot i que és inqüestionable que aquestes traduccions són un aspecte vital de la cultura literària, s'haurien de restar els Homer, Tolstoi i Stendhal traduïts novament del nombre total de traduccions publicades per tenir una veritable imatge de la pràctica impossibilitat que, qualsevol escriptor literari viu que no escrigui en anglès vegi publicada la seva obra en aquesta llengua.

En el seu llibre de 1995 *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, Larry Venuti deia que, a partir de 1950, el percentatge de llibres traduïts als Estats Units ha estat, com a mitjana, de 2-4% llibres publicats cada any, amb un augment al 6-7% durant la dècada de 1960.²⁴ Aquest augment confirma l'opinió d'Eliot Weinberger que els Estats Units han mostrat més interès per la literatura traduïda durant el període de formació cultural postcolonial en el segle XIX i durant els períodes posteriors de descontentament general amb la seva pròpia cultura i govern com en la dècada de 1960 i, potser, en el moment present.

Les dimensions realment alarmants del problema es veuen encara amb més claredat en un estudi publicat al juliol de 2006 pel Center for Book Culture que es va centrar només en la ficció, des del període modern fins al present, excloent les noves traduccions d'obres ja traduïdes i les antologies, que va reunir xifres dels darrers cinc anys i després les va desglossar país per país. Aquí es veu clar que les possibilitats de ser traduïts a l'anglès que tenen els

Ficció traduïda publicada als Estats Units, 2000-2006

País: Llengua	Traduïts a l'anglès en els darrers 6 anys	Mitjana per any
Albània: albanès	3	0,5
Alemanya/Aústria/Suïssa: alemany	36	6,0
Argentina: espanyol	5	0,8
Bèlgica: flamenc	1	0,2
Bòsnia & Herzegovina: bosni	1	0,2
Brasil: portuguès	7	1,2
Bulgària: búlgar	1	0,2
Xile: espanyol	6	1,0
Croàcia: croat	6	1,0
Cuba: espanyol	12	2,0
República Txeca: txec	12	2,0
Dinamarca: danès	5	0,8
Ecuador: espanyol	1	0,2
Eslovènia: eslovè	2	0,3
Espanya: català	2	0,3
Espanya: espanyol	12	2,0
Estònia: estoni	1	0,2
Finlàndia: finès	1	0,2
França: francès	52	8,7
Grècia: grec	8	1,3
Hongria: hongarès	7	1,2
Islàndia: islandès	1	0,2
Itàlia: italià	39	6,5
Letònia: letó	0	0
Lituània: lituà	1	0,2
Macedònia: macedoni	1	0,2
Mèxic: espanyol	8	1,3
Noruega: noruec	12	2,0
Països Baixos: holandès	18	3,0
Perú: espanyol	2	0,3
Polònia: polonès	13	2,6
Portugal: portuguès	6	1,0
Romania: romanès	3	0,5
Rússia: rus	29	4,8
Sèrbia i Montenegro: serbi	8	1,3
República Eslovaca: eslovac	1	0,2
Suècia: suec	7	1,2
Turquia: turc	6	1,0
Uruguai: espanyol	4	0,7

Font: Center for Book Culture, http://www.centerforbookculture.org/context/no19/translations_5.html

escriptors de cultures literàries en auge com la d'Argentina són pràcticament nul·les: dels centenars d'escriptors que poblen el vibrant entorn literari del país, menys d'un l'any (i no necessàriament un de viu) veurà un dels seus llibres traduïts a l'anglès.²⁵

La font d'informació més completa sobre traducció literària en anglès és la revista *Annotated Books Received*, que pot ser consultada en xarxa a www.literarytranslators.org/abr.html. Publicada per l'Associació Americana de Traductors Literaris (ALTA) i el Centre d'Estudis de Traducció de la Universitat de Texas a Dallas, *Annotated Books Received* va començar a sortir el 1983 com una secció de la *Translation Review*, la revista acadèmica d'ALTA, que enumerava les traduccions literàries de tota mena, de qualsevol llengua a l'anglès, publicades l'any anterior. El 1994, ALTA va començar a publicar la llista com a suplement a part de la revista. *Annotated Books Received* no ofereix gaire, en el sentit d'anàlisi estadística, sinó que conté informació completa sobre totes les traduccions literàries publicades en forma de llibre de les quals ALTA té coneixement, tant si són de ficció com de teoria literària, poesia, teatre, cartes o alguna altra forma d'erudició literària. Publicada dos cops l'any, *Annotated Books Received* és de lluny la millor font per a una informació detallada de què es tradueix a l'anglès. Una ràpida mirada a l'edició més recent, el Volum 11, Núm. 2, del 2005, confirma les magres perspectives per a la traducció a l'anglès de l'hipotètic escriptor argentí citat abans. Sota el títol d'espanyol, la revista enumera un eloqüent total de

cinc traduccions, tres de les quals són obres d'escriptors clàssics i morts fa temps, una un volum de poesia d'un jove poeta espanyol i, finalment, una novel·la de l'argentí Carlos María Domínguez, publicada per Harcourt. I això és tot.

Una perspectiva més esperançadora és la resultant d'un intrigant estudi recent fet per Michele Maczka i Riky Stock, de l'Oficina del Llibre Alemany de Nova York, que només compta el nombre de traduccions ressenyades a la influent revista de la indústria editorial dels EUA, *Publisher's Weekly*, la qual en la convincent opinió de les autores de l'estudi és el reflex més acurat d'«allò significatiu en el mercat del llibre [dels EUA] avui».²⁶ L'editora en cap de la *Publisher's Weekly*, Sara Nelson, els va dir que la revista dedica una atenció especial a la traducció i ressenya el 60% de tots els llibres traduïts que els arriben, en oposició a només el 50% de tota la ficció i el 25% de tota la no ficció. Maczka i Stock van trobar que «l'any 2004 hi havia ressenyes de 132 títols traduïts d'un total de 5.588 ressenyes (un 2% aproximadament).» Tanmateix, en un canvi sorprenent i encoratjador, el 2005 aquest nombre va ascendir a 197 de 5.727 (un 3,5% aproximadament), un augment del 50%.²⁷

L'anglès no és en absolut l'única llengua que té una relació problemàtica amb la traducció. Un article recent en el *Korea Times*, una publicació en llengua anglesa, lamentava que Corea no hagués adoptat el «projecte ingent d'encreuament de cultures» que el Japó havia desenvolupat sistemàticament durant la Restauració Meiji a la dècada de 1860 i que havia fet que

l'avançament de Corea cap a la modernitat anés molt per darrere del de Japó.²⁸ *Are Translators Traitors?*, un llibre nou de l'erudit i traductor coreà Park Sang-il, deplora les «vergonyoses» quantitat i qualitat de les traduccions a Corea: dos problemes que es pot dir sense cap mena de dubte que també pateix l'anglès. A més a més, molts escrits recents sobre el món àrab, especialment un informe del 2002 publicat pel Programa de Desenvolupament de l'ONU, s'ha centrat en l'escassetat de traduccions a l'àrab i la necessitat de traduir molt més. Malgrat això, en el món àrab, la traducció es veu en general com un pas clau vers la modernització, com testimonien les moltes iniciatives endegades per una sèrie de governs àrabs amb l'objectiu de donar suport a la traducció i documentades en un informe sobre la traducció en el món àrab de la Fundació Next Page.²⁹ Mentrestant, a Corea, Park Sang-il tem que la «indiferència a la importància de la traducció podria empobrir el terreny cultural [de Corea] i, a la llarga, amenaçar la viabilitat de la nostra llengua materna».

L'anglès, en canvi, de moment, no ha de fer front a una amenaça com aquesta si pràcticament ignora la major part de les altres llengües. Com hem assenyalat, la traducció a l'anglès significa que un llibre té més possibilitats de ser traduït també a moltes altres llengües,³⁰ cosa que fa que el tema abordat en aquest informe sigui de gran interès per al segment de l'audiència literària global que desitja continuar connectada amb els màxims grups de llengües diferents possibles. Però què perd o què arisca l'anglès pel fet de no traduir? A banda

dels perills polítics i socials evidents que assequen un imperi que no para atenció a la resta del món, l'augment del provincianisme també planteja una amenaça a la literatura dels Estats Units. En una discussió organitzada pel Centre Americà del PEN per parlar de la traducció i la globalització, Roberto Calasso, el distingit mitòleg i director de l'editorial italiana Adelphi Edizioni (el 50-70% de la producció de la qual consisteix en traduccions), va assenyalar algunes conseqüències literàries molt greus de tanta indiferència envers les literatures no escrites en anglès.³¹ L'escriptor austríac Thomas Bernhard ha tingut un impacte enorme en generacions d'escriptors de tot el món, incloent els escriptors de parla anglesa. I, malgrat això, com va assenyalar Calasso, només es pot trobar un nombre limitat de les obres de Bernhard en anglès, i la major part de la seva obra, entre la qual hi ha llibres essencials, encara no s'ha traduït. Els escriptors de parla anglesa, per tant, es troben en situació de rebre una influència superficial d'un escriptor a l'obra del qual tenen un accés limitat.

Això ens porta a un aspecte clau de la traducció a l'anglès: la devaluació de la traducció com a forma d'erudició literària per part de la universitat americana. La traducció ha estat una de les activitats acadèmiques més fonamentals des de fa mil·lennis, però moltes universitats americanes contemporànies no la consideren una forma de treball prou significativa o original. Aquesta tendència a fugir de la traducció ha tingut algunes conseqüències remarcablement perverses. Per a un acadèmic dels EUA, és un pas molt més se-

gur escriure una monografia, en anglès, sobre un autor l'obra del qual no ha estat traduïda que traduir l'obra d'aquest autor a l'anglès. Els membres de les facultats que continuen publicant traduccions, de vegades ho fan amb pseudònims per por de veure afectada la seva reputació acadèmica o simplement deixen les traduccions fora del seu currículum quan els han d'avaluar els treballs fets durant tota la carrera. Els acadèmics que publiquen «massa traduccions» poden no aconseguir una plaça de titular o ni tan sols un lloc de treball. «El gran escàndol de la traducció —va dir el traductor i crític Gayatri Spivak en una conferència a la Universitat de Columbia l'any 1994 titulada «La traducció importa»—, és l'obliteració de la figura del traductor.»

«L'Acadèmia [als Estats Units] ha deixat perfectament clar que les traduccions són pràcticament inútils quan arriba el moment d'aconseguir una plaça de titular o una promoció», va declarar fa poc el traductor Alyson Waters, director editorial de *Yale French Studies*, en una entrevista amb la traductora francesa Elisabeth Peellaert.³² La situació, afegeix Waters, pot estar canviant amb el creixement del camp d'Estudis de Traducció, però, de moment, un estudiós de literatura als Estats Units farà millor d'escriure sobre temes relacionats amb la traducció que no d'emprendre una traducció literària. L'Associació Americana de Traductors Literaris ha enfrontat la situació publicant un útil pamflet anomenat «Traducció i Professors Titulars» per ajudar els membres joves de la facultat a aconseguir res-

pecte per la seva feina com a traductors literaris entre els seus col·legues.³³

En anys recents, fins i tots algunes premses universitàries que havien estat entre les millors fonts de traduccions de literatura i ciències humanes han anunciat que en deixaran de publicar o que en reduiran dràsticament el nombre. Mentre això ha tingut un impacte en la traducció literària, ha portat a una situació especialment preocupant en les ciències socials. No solament dins dels Estats Units, sinó a tot el món en general, els científics socials han rebut cada cop més pressions per escriure en anglès, sigui quina sigui la seva primera llengua —la mateixa pressió a la qual van sucumbir els seus col·legues de ciències «dures» ja fa temps—. Preocupat per la situació, el Consell Americà de Societats Especialitzades (ACLS) va posar en marxa el Projecte de Traducció de Ciència Social, que reunia traductors, editors i científics socials, per discutir els problemes derivats de la traducció de textos de ciències socials. El grup ha emès ara una sèrie de directrius per a la traducció de textos de ciència social, així com un document titulat «Prec als científics socials perquè escriguin en la seva pròpia llengua».³⁴ Apuntant que «els conceptes de ciència social i els termes utilitzats per transmetre'ls estan formats per les característiques de la llengua en què són produïts originàriament i, en conseqüència, per l'experiència cultural i històrica dels usuaris d'aquesta llengua», el «Prec» deplora «l'homogeneïtzació creixent i l'empobriment del discurs de la ciència social» derivats de «l'hegemonia creixent d'un sol idioma».

En carta a un dels líders del Projecte de Traducció de Ciència Social de l'ACLS com a resposta al «Prec», Bente Christensen, vicepresident de la Federació Internacional de Traductors i membre del PEN noruec, escrivia: «Aquí, a Noruega, lluitem per tenir alguns llibres universitaris escrits en noruec i no solament en anglès. Els estudiants no entenen ben bé el que llegeixen. Ho he vist moltes vegades. Repeteixen els conceptes en anglès però, quan els demano que ho expliquin en noruec, es confonen». «Quan parlem anglès —explicava Amin Maalouf a l'audiència del Congrés Internacional del PEN a Tromsø, Noruega, el 2004—, de vegades tenim la sensació que les nostres paraules són superficials, que el significat no arriba ben bé al fons. Per a un escriptor o per a qualsevol que es posa a redactar un document escrit de qualsevol mena, l'elecció de la llengua és profundament personal i única; molts escriptors han triat expressar-se en llengües diferents de la seva pròpia per una sèrie molt àmplia de raons. Tot i això, no solament els escriptors literaris, sinó un nombre creixent de persones de tot el món es veuen obligades a executar els aspectes més importants de la seva vida acadèmica i professional en una llengua que no és ben bé la seva, perquè si no ho fessin així la seva obra seria simplement ignorada».³⁵

Hi ha hagut una sèrie de tendències positives amb relació a la publicació de traducció literària als Estats Units en els darrers dos o tres anys (com indiquen les xifres recents de *Publishers Weekly* esmentades a l'estudi de l'Oficina del Llibre Alemany), i se'n parlarà més endavant, en el

capítol quart d'aquest informe. Però també hi ha la tendència profundament consolidada en molts sectors de la indústria de l'edició als EUA de considerar que la traducció literària és invendible. «Amèrica badalla amb la ficció estrangera», deia un titular memorable del *New York Times* sobre el tema de la recepció als Estats Units de la literatura traduïda.³⁶ Evidentment, la literatura en si no funciona gaire bé en el mercat de llibres dels EUA, darrerament; la ficció i la no ficció literàries i, especialment, la poesia, tot sovint semblen ser poc més que una mena de serrell als marges de la màquina immensa que produeix nombres ingents d'«objectes en forma de llibre» —per citar Steve Wasserman, antic editor de *Los Angeles Times Book Review*—, que tenen molt poc o cap valor cultural durador. La traducció literària és el més estret dels serrells a l'extrem d'aquest serrell i, tot i que hi ha algunes editorials que n'han mantingut un nivell admirable de compromís, moltes altres l'eviten o la consideren, en el millor dels casos, una mena d'esforç benèfic.

El llibre traduït que arriba a publicar-se s'enfronta després al problema de les ressenyes i el màrqueting. Només en casos ben rars que impliquen guanyadors del Premi Nobel o escriptors amb un renom mundial plenament consolidat, els editors del món de llengua anglesa han invertit la mena d'avançaments previs a la publicació de llibres traduïts que després els obliga a dedicar grans quantitats de diners a promoure'ls un cop publicats. El novel·lista novell que escriu en anglès pot tenir un editor que ha fet una inversió de

mig milió de dòlars que vol recuperar i, per tant, organitza una gira de promoció, una campanya publicitària i tots els altres extrems que poden empènyer un llibre al capdamunt de la llista de més venuts. Però és molt improbable que, al novel·lista l'obra del qual arriba en traducció a l'anglès per primera vegada, se li ofereixi cap recurs de màrqueting i publicitat. I mentre alguns crítics senten una mena de neguit a l'hora de comentar llibres traduïts perquè no coneixen la llengua original en què estan escrits, d'altres no tenen cap escrúpol a expressar una actitud de desdeny evident vers la pràctica de la traducció literària. En un article a la prestigiosa revista literària i cultural *The Atlantic Monthly* titulat «Per què ressenyem els llibres que ressenyem», Benjamin Schwarz, editor de ressenyes de la revista, diu que *The Atlantic* publica poques ressenyes de llibres traduïts.³⁷ Preveient l'acusació de «provinciana», Schwarz reconeix que això és «mig veritat»: «En la nostra avaluació de la ficció tendim a centrar-nos en l'estil de la prosa. Evidentment, això és més difícil de fer quan es ressenya literatura en traducció, perquè tant qui fa la ressenya com el lector d'una obra no es troben amb l'escriptura de l'autor sinó amb la interpretació del traductor. Per això publiquem menys comentaris d'obres traduïdes». És veritat que l'estil de la prosa d'algunes traduccions és feble, però també ho és la prosa de moltes obres escrites originalment en anglès; donar aquest pretext com a excusa per concedir menys atenció a la literatura mundial és altament sospitos, per no dir res més gros. Roberto Calasso ha descrit

gran part de la cultura contemporània dels EUA com una «barreja letal de provincialisme i imperialisme», i aquesta actitud per part dels ressenyadors ens forneix un exemple excel·lent de què vol dir.

Però és massa depriment acabar amb aquest comentari. El món de parla anglesa, especialment a les principals ciutats, no és en absolut el lloc monolingüe que pot pensar un lector sense experiència després de llegir aquest informe. Amanda Hopkinson, directora del Centre Britànic de Traducció Literària, assenyala que a les escoles de Londres els nens parlen més de 350 llengües diferents. Qualsevol que hagi agafat mai el metro de Nova York, s'ha vist immersit en l'entorn probablement més multilingüe de la terra. Però quan aquest viatger del metro puja al carrer i entra en una llibreria, troba poca cosa que li permeti endinsar-se a les llengües foranes que li sonaven a les orelles uns segons abans: pràcticament tot està escrit en anglès. El repte, per al món de parla anglesa, no és esdevenir multilingüe —ja ho som, superant de molt els somnis més agorats de Mikhail Bakhtin—, sinó traslladar la poliglòssia de les nostres escoles, carrers i metros als prestatges de les llibreries.

Hi ha molts traductors, editors, editorials, agents, professors, acadèmics, institucions i organitzacions que continuen profundament dedicats a portar la literatura internacional a l'anglès. Hi ha molta feina a fer, però també hi ha unes bones bases sobre les quals seguir construint. El nivell de traducció a l'anglès sembla haver arribat a un extrem punt baix a partir del qual només pot pujar, però el pèndol sem-

bla oscil·lar cap a la traducció amb un ímpetu sorprenent. En els darrers anys ha sorgit una sèrie molt encoratjadora de noves iniciatives des de fora i des de dins del món de parla anglesa, i els resultats ja comencen a fer-se sentir. Hi ha tanta gent dedicada a convertir l'espècie lingüística invasiva del món en un mitjà a través del qual les llengües puguin comunicar-se l'una amb l'altra, que segurament ens esperen bones notícies. El PEN Internacional i l'Institut Ramon Llull sotmeten respectuosament aquest informe a aquesta gran comunitat de constructors de ponts, amb l'esperança de ser-los útils en la tasca que emprenem conjuntament.

NOTES

¹ David Crystal, *The Language Revolution* (Cambridge, UK: Polity, 2004), pàg. 8.

² Informació a «New Dawn in a Shared Language», d'Andrew Yeh, *The Financial Times*.

³ Vegeu Graddol, «The Decline of the Native Speaker», a Graddol, David i Ulrike H. Meinhof, editors, *English in a Changing World* (Milton Keynes: Catchline, 1999), pàgs. 57-68; citat per Ostler, *op. cit.* pàg. 516.

⁴ Cf. l'article "Anglès," a *The World's Major Languages*, ed. Bernard Comrie (Oxford University Press, 1990), pp. 79-82.

⁵ En un discurs titulat «Imperialisme Passiu», pronunciat en el Programa Global Fellows de l'Institut Internacional de la Universitat de Califòrnia a Los Àngeles, el 23 de novembre de 2004.

⁶ *Empires of the Word*, pàg. 517.

⁷ «The World as India: Translation as a passport within the community of literature», *Times Literary Supplement*, 13 de juny de 2003.

⁸ Tota la informació d'aquest paràgraf és treta de James Brooke, «For Mongolians, E is for English, and F is for the Future», *New York Times*, 15 de febrer de 2005.

⁹ Vegeu www.foreigninvestment.cl

¹⁰ Per a un exemple especialment atroç d'aquest pensament, vegeu Samuel P. Huntington, *Who Are We?* (Nova York: Simon and Schuster, 2004).

¹¹ *Language Revolution*, p. 50.

¹² Dues fonts excel·lents d'informació sobre llengües en greu perill d'extinció són la pàgina web de la Fundació de Llengües en Perill (Foundation for Endangered Languages), amb seu al Regne Unit (www.ogmios.org) i la del Fons per a Llengües en perill (Endangered Language Fund), amb seu als EUA: www.ling.yale.edu/~elf/

¹³ Vegeu www.linguistic-declaration.org

¹⁴ Traduït a l'anglès per Maja Visenjak-Limon.

¹⁵ Citat de *Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens* (1835) d'Eckermann per David Damrosch, a *What is World Literature?* (Princeton University Press, 2003), pàg. 1.

¹⁶ Mikhail Bakhtin, *The Dialogic Imagination*, ed. By Michael Holquist, traduït a l'anglès per Caryl Emerson i Michael Holquist. Austin: University of Texas Press, 1992, pàg. 61.

¹⁷ Damrosch, *op. cit.*, pàg. 7.

¹⁸ Editions du Seuil, 1999; traducció a l'anglès, Harvard University Press, 2004.

¹⁹ Casanova, 352.

²⁰ Casanova, xiii.

²¹ Per exemple, vegeu les estadístiques sobre Producció de Llibres als EUA a Bookwire, un dels portals de Bowker: www.bookwire.com/bookwire/decadebook_production.html

²² «English-Speaking Countries Published 375,000 New Books Worldwide in 2004», *Bowker News Release*, 12 d'octubre de 2005, New Providence, New Jersey. Contacte per als mitjans de comunicació: dteague@teaguecommunications.com

²³ Comunicació personal d'Andrew Grabois de Bowker, 9 de març de 2005.

²⁴ (Routledge, 1995). Vegeu també *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*, de Venuti (Routledge, 1998), per a unes estadístiques una mica més recents.

²⁵ Les dades van aparèixer en la 5a. sèrie de comentaris sobre les dificultats de finançar traduccions a l'anglès de John O'Brien de la Dalkey Archive Press, publicades a *Context: A Forum for Literary Arts and Culture*; http://www.centerforbookculture.org/context/no19/translations_5.html

²⁶ «Literary Translation in the United States», a *Publishing Research Quarterly* (Juny, 2006).

²⁷ Més informació general estadística sobre l'economia de traducció global i el lloc que n'ocupa l'anglès és facilitada per la UNESCO en el seu *Index Translationum*, que proporciona informació bibliogràfica acumulativa sobre llibres traduïts i publicats en un centenar dels estats membres de la UNESCO des de 1979.

²⁸ «Is Korean Language Doomed?» de Kim Ki-tae, *The Korea Times*, 20 de gener de 2006.

²⁹ «Lost or Found in Translation: Translations' support policies in the Arab world», un informe encarregat per la Next Page Foundation a Sofia, Bulgària, dona un context extremadament útil a l'informe abans esmentat del Programa de Desenvolupament de l'ONU i discrepa d'algunes de les xifres que cita. Vegeu www.npage.org/news/arabrep.html.

³⁰ Vegeu, en aquest aspecte, els comentaris sobre la importància de la traducció a l'anglès fets per molts Centres PEN com a resposta al Qüestionari sobre Traducció i Globalització del PEN Internacional, al capítol 2 d'aquest informe.

³¹ El debat va tenir lloc a l'abril de 2006, com a part del segon festival literari anual del Centre Americà del PEN: PEN World Voices: The New York Festival of International Literature. Els participants en el debat eren Roberto Calasso, d'Adelphi Edizione d'Itàlia, Boris Akunin, el conegut detectiu novel·lista i antic editor de la revista d'època soviètica i postsoviètica *Foreign Literature*, Amanda Hopkinson, cap del Centre Britànic de Traducció Literària de la Universitat de East Anglia, Richard Howard, un distingit traductor del francès a l'anglès, Elizabeth Peellaert, distingida traductora de l'anglès al francès i Raymond Federman, acadèmic i escriptor. El debat va ser moderat per Steve Wasserman, antic editor de *Los Angeles Times Book Review*.

³² Publicada a *To My American Readers*, una revista gratuïta dels Serveis Culturals Francesos la Villa Gillet de Lyon i el Centre Americà del PEN en ocasió del PEN World Voices: The New York Festival of International Literature del 2006. See www.frenchbooknews.com

³³ Vegeu <http://literarytranslators.org/promo.htm>

³⁴ Vegeu www.acls.org

³⁵ Per a un comentari ampli i molt útil sobre els efectes de la globalització en els traductors que treballen principalment fora dels móns literari i acadèmic, amb un èmfasi especial en les llengües minoritàries, vegeu l'excel·lent *Translation and Globalization* de Michael Cronin (Routledge, 2003).

³⁶ Escrit per Stephen Kinzer, l'article es va publicar el 26 de juliol del 2003.

³⁷ *The Atlantic Monthly*, Gener/Febrer 2004.

---

2. La traducció literària: una panoràmica internacional

Simona Škrabec. Crítica literària, traductora i membre del PEN Català

En el capítol anterior s'ha abordat la situació de la traducció literària als països anglòfons, amb un èmfasi especial en el cas dels Estats Units. En aquest segon capítol, en canvi, s'ofereix una visió panoràmica de les principals tendències de la traducció literària a escala internacional prenent en consideració, precisament, la problemàtica estudiada en el primer capítol: la tendència a la baixa de les traduccions a l'anglès d'obres literàries escrites en altres llengües.

L'argumentació d'aquest capítol parteix de les respostes a un qüestionari sobre la traducció literària que el PEN Internacional va distribuir als diferents centres PEN del món. Les respostes rebudes dels centres PEN d'Anglaterra, d'Austràlia i de Nova Zelanda, i en part també de Filipines, complementen les informacions sobre la complexa situació del món editorial anglòfon. Pel que fa a l'extens i viu mercat del llibre a

l'Àsia, malauradament només han arribat, més enllà de l'informe xinès, algunes dades genèriques des del Japó. Gràcies a aquest qüestionari, els informes sobre els països europeus com França, Holanda i Catalunya es poden comparar amb les dades aportades pel centre PEN de Flandes i amb les opinions de tota una sèrie de països d'Europa Central i Oriental: Lituània, Hongria, Eslovènia, Bòsnia i Hercegovina i Macedònia. Algunes puntualitzacions del PEN de San Miguel de Allende (Mèxic), per la seva banda, completen les informacions relatives a la situació a Amèrica del Sud que presenta l'informe sobre Argentina.

2.1 La projecció exterior

La manca d'estadístiques

La primera gran diferència que s'observa en les respostes dels centres té a veure amb

la disponibilitat de dades estadístiques. És sorprenent que diversos centres declarin no disposar de dades sobre quines obres han estat traduïdes a llengües estrangeres. Convé reflexionar sobre aquesta qüestió, atès que la manca d'informació no es pot atribuir a la negligència dels enquestats.

La raó més important d'aquesta absència d'informació és la manca d'organismes adients que puguin recollir i publicar aquestes dades. Però també podem comprendre perquè, en alguns països, aquests organismes no gaudeixen de la mateixa importància que en la majoria d'Estats europeus. Els països que no disposen d'estadístiques són Mèxic, Filipines i Nova Zelanda. La literatura mexicana s'escriu en espanyol, mentre que la de Nova Zelanda s'escriu en anglès. Aquesta és la raó per la qual la promoció de les literatures d'aquests dos països no depèn només dels governs nacionals, atès que les llengües en les quals són escrites els permet d'arribar fàcilment a un públic molt ampli sense haver de recórrer a la traducció. A més, als autors tampoc els caldrà cercar editorials en els seus països. Això significa que es poden assolir acords per traduir les seves obres a l'estranger, la qual cosa pot dificultar molt la recollida de dades sobre la traducció en aquests països.

Això planteja un tema difícil. Podem dir que Mèxic i Nova Zelanda tenen les seves pròpies cultures literàries? Al món hi ha moltes cultures literàries que comparteixen llengües, però sovint no resulta fàcil establir les seves fronteres. Aquest tema tendeix a estar molt polititzat, tot fent que sorgeixin qüestions d'identitat

cultural. També planteja problemes pràctics: per exemple, es pot considerar que un autor que ha estat a «l'exili» a Europa durant molt de temps i que ha publicat la major part de les seves obres a l'estranger forma part de la tradició literària del seu país d'origen? No és estrany que molts governs simplement evitin aquesta qüestió quan elaboren estadístiques.

En l'apartat següent, les respostes contundents dels centres del PEN anglès i australià sobre el mercat intern del llibre en anglès ajudaran a aclarir alguns dels aspectes problemàtics d'aquest immens mercat monolingüe.

A les Filipines, aquesta qüestió encara és més complexa, atès que aquest país té diverses llengües locals i una ampla producció literària tant en anglès com en espanyol. En un context lingüístic tan complex, produir estadístiques seria un malsón per al govern. D'altra banda, l'absència de dades fiables a Mèxic, Nova Zelanda i les Filipines també es pot explicar pel fet que aquests països tendeixen a no participar massa en els intercanvis literaris, a diferència del que succeeix a Europa.

L'afany europeu de promoció exterior

A Europa observem una actitud completament diferent pel que fa la promoció exterior de la pròpia literatura. El govern de Bèlgica ofereix dades estadístiques molt detallades de la producció literària en flamenc i també de la difusió exterior d'aquestes obres. Una cosa semblant passa amb Eslovènia, que té elaborat un catàleg detallat de tots els títols traduïts a l'estranger i que és accessible a Internet.

Les respostes del qüestionari als centres PEN permeten dibuixar un mapa de la freqüència d'intercanvis literaris que es confirma en els sis casos estudiats en la segona part d'aquest capítol. Europa, amb gairebé 30 llengües, representa l'espai més porós i de contactes més intensos de la literatura mundial. Aquests intercanvis es complementen amb traduccions força habituals a les grans llengües asiàtiques: el xinès i el japonès, les llengües del sud-est asiàtic (com el vietnamita, el malai o el coreà) i també algunes de les llengües de l'Índia. Són completament absents les traduccions a les llengües d'Àfrica i, sorprenentment, cap dels centres PEN que han respost al qüestionari esmenta que s'hagi traduït alguna obra de la seva literatura a l'àrab.

L'anglès com a «intermediari útil»

Aquesta situació és molt diferent per a un autor anglòfon que, per vendre els seus llibres de forma massiva, no li cal ser traduït. També cal tenir en compte que en alguns països on l'anglès no és la llengua oficial, creix el nombre de lectors que renuncien a les traduccions i compren els llibres en versió original. Això passa de manera especial a Holanda i, en menor mesura, als països escandinaus. Tanmateix, un novel·lista d'èxit que escrigui en anglès pot tenir l'expectativa raonable de ser traduït a unes 30 llengües i, si obté un gran ressò, seguiran les traduccions als països no europeus.

El centre PEN de Lituània posa en relleu un altre fet freqüent, però que poques vegades s'ha reflectit amb tanta claredat: la majoria de les traduccions a l'anglès de la

literatura lituana es publiquen a Lituània mateix. Tots els països enquestats declaren que la traducció a l'anglès els sembla prioritària per a la projecció exterior, però també tots remarquen que l'accés al mercat en llengua anglesa els sembla pràcticament impossible. L'expressió «intermediari útil», que Laimantas Jonusys de Lituània ha utilitzat per descriure la funció de l'anglès avui, sembla doncs molt apropiada. Sense gaire esperances de poder arribar al públic angloparlant, els llibres es tradueixen a l'anglès per obtenir l'atenció dels intermediaris que poden promoure la traducció a llengües més obertes a les novetats estrangeres, com l'alemany i el francès, a part dels països veïns.

La falta de traductors a l'anglès

Un factor encara més determinant de la poca presència internacional de les literatures petites és la falta de traductors competents que puguin fer la traducció inversa. Les grans llengües —el francès, l'alemany o l'italià— i literatures europees no han respost el qüestionari del PEN internacional; per això la importància d'aquest obstacle (la manca de traductors) resulta encara més evident, perquè es produeix una col·lisió entre dues realitats completament diferents: d'una banda, les llengües de difusió limitada; d'altra banda, la llengua anglesa, omnipresent. I no és gens estrany que les queixes del PEN macedoni sobre la falta de traductors trobin el seu complement en l'extensa resposta des d'Anglaterra, que expressa la necessitat urgent de formar traductors competents a l'anglès, especialment des de les llengües de menys difusió.

La presència de les llengües modernes en el sistema educatiu d'Anglaterra és tan escassa que Amanda Hopkinson, la directora del Centre Britànic de Traducció Literària, les anomena «llengües en perill d'extinció immediata». Universitats d'arreu del país estan suprimint les diferents filologies de la seva oferta docent. Els traductors de grec i llatí clàssic han estat educats en escoles privades i els traductors que dominen en grau suficient les llengües modernes són, en la seva immensa majoria, fills de famílies immigrants o bé anglesos que han passat una llarga temporada a l'estranger. Segons la resposta del PEN anglès, no hi ha cap possibilitat d'adquirir competència suficient en llengües estrangeres en les escoles i les universitats angleses, un fet sens dubte molt preocupant.

El desequilibri provocat per les subvencions

Les diferències entre els països europeus que han participat en el qüestionari descobreixen un altre greu inconvenient: des de Macedònia alerten que la situació econòmica del país no permet disposar dels ajuts necessaris per a una bona promoció exterior. Les editorials estrangeres esperen que les traduccions rebin suport financer des del país d'origen. Els països europeus econòmicament més febles han hagut d'acceptar per força una realitat gens agradable: el mercat de les traduccions literàries a Europa és un reflex clar de la potència econòmica dels països, i no només de la qualitat literària d'una obra o de l'habilitat de donar-la a conèixer a l'exterior.

2.2 L'acceptació de la literatura traduïda

L'estructura interna dels mercats anglòfons

El percentatge d'obres traduïdes sobre la totalitat de publicacions literàries varien molt d'un país a l'altre. Tal com s'ha indicat en el primer capítol pel que fa als Estats Units, als països anglòfons es tradueix extremadament poc. A Anglaterra les estadístiques més optimistes parlen d'un 6%, però en aquestes s'hi inclou la traducció tècnica i la de no ficció, mentre que la xifra que s'aplica a la traducció literària representa tan sols un 2% de la producció total.

A Austràlia aquesta situació sembla encara més greu, ja que els col·laboradors de Barbara McGrilvray a Sydney apunten que no es publiquen, a l'any, més de mitja dotzena de llibres traduïts. Des de Nova Zelanda, el president del centre del PEN, John C. Ross, afegeix que els lectors, i fins i tot els crítics literaris, no sempre s'adonen que estan llegint una traducció, ja que aquest fet no és destacat de manera especial. A més, una gran proporció dels llibres a la venda al país són publicats al Regne Unit, als Estats Units o a Austràlia; consegüentment, també la major part de les obres literàries traduïdes que es troben a les llibreries o a les biblioteques de Nova Zelanda han estat publicades a l'estranger. Els editors neozelandesos no tenen pràcticament cap influència en la política de traduccions literàries.

També els australians expliquen que l'edició literària en el seu país es troba en un estat desastrós. El seu mercat de llibres

traduïts també es nodreix en gran part de traduccions importades dels Estats Units i del Regne Unit. L'Acord de Lliure Comerç entre Austràlia i els Estats Units ha obert les portes als venedors nord-americans de restes de llibres a l'estranger a un preu molt inferior, coneguts com a *book-dumpers*. L'estil «americà» de fer negoci amb els llibres passa, en una mesura una mica més limitada, també a la resta del món anglòfon a través d'associacions entre els editors o bé perquè la mateixa editorial s'estableix en diferents països. A vegades es tracta d'una relació recíproca —com ara amb «Penguin India» o l'efímera «Africa Series» de Heinemann—, però més sovint només implica una impressió conjunta, el nou empaquetatge i la distribució posterior a tot el món.

El PEN d'Anglaterra confirma la pràctica de la venda de llibres a dos preus diferents. Els llibres són venuts a preu sencer en el món desenvolupat i després són «descarregats» [*dumped*] en països de l'hemisferi sud. A Sud-àfrica, per exemple, les enciclopèdies britàniques es venen a una desena o una centèsima part del seu preu original per impedir l'aparició de les edicions pirates al mercat negre.

El mercat global en anglès està cada cop més dominat per grans conglomerats d'empreses, tant pel que fa als editors com als llibreters. L'àmbit editorial està dominat per dues multinacionals que tenen la seva seu central a l'estranger: el grup alemany Bertelsmann i el francès Hachette. Ambdós grups promouen sobretot els *mega-sellers*, obres de consum ràpid i massiu. Els drets d'autor d'aquestes obres es

compren a un preu astronòmic. Però des d'Anglaterra alerten d'un fenomen nou: actualment, una quantitat creixent d'èxits de vendes ja no té autor. Fins i tot una editorial tan prestigiosa com Bloomsbury presenta al mercat les autobiografies de jugadors de futbol i de models escrites per altres persones. La literatura de masses adquireix cada cop proporcions més gegantines. El que es tradueix més són les obres de gènere policíac o bé els relats de base autobiogràfica amb un elevat contingut d'erotisme o directament de pornografia. Cal subratllar, però, que aquestes obres no són considerades gran literatura, sinó una varietat estrangera d'objectes exòtics plens de color.

Els clàssics grecs i llatins també es tornen a publicar en versions angleses, sovint en traduccions noves: un exemple serien les edicions de Macmillan, que s'ha unit així a les conegudes col·leccions d'Oxford University Press i de Penguin. Aquest interès s'explica en part pel fet que per publicar autors com Plató o Marc Aureli no cal pagar drets d'autor i resulten més econòmics, però d'altra banda, a Anglaterra l'ensenyament de les llengües clàssiques s'ha reduït dràsticament, de manera que ja no hi ha un mercat per a la versió original en grec i llatí.

L'opinió del PEN australià en aquest aspecte també és molt contundent. Els lectors australians es mouen en ramats, però el negoci del llibre, especialment en cas d'editors independents, depèn del fet que els lectors actuïn com a individus. Els títols de poesia i literatura traduïts a l'anglès són per això els gèneres que ho tenen més difícil per fer-se visibles al mercat.

La complexitat dels països postcoloniais

Una altra característica dels països anglòfons, sobretot dels d'ultramar, és la seva complexa composició ètnica. Mirem a tall d'exemple la situació tal com la presenta el centre PEN de Nova Zelanda. Independentment de si l'anglès és la seva primera, segona o enèsima llengua, s'espera que els immigrants recents aprenguin anglès. Però la llengua oficial de l'illa és també el maorí. Per tant, existeixen algunes traduccions entre l'anglès i el maorí. El govern ha assumit a més la responsabilitat d'editar llibres de text en samoès, en maorí de les Illes Cook, en tokelauès i en les llengües nuïees dels pobles del Pacífic Sud. De totes maneres, tan sols una petita proporció d'aquest material seria considerat literari.

La població de parla xinesa que resideix a Nova Zelanda també edita diaris en la seva llengua, i recentment es publica poesia en xinès i traduïda a l'anglès. La comunitat croata ha produït un nombre reduït de textos literaris, tant en croata com en anglès. Aquesta situació, en la qual la llengua dominant conviu amb una o diverses llengües dels pobles aborígens, en una societat fortament marcada per l'arribada constant d'immigrants de països molt diversos, és extensible a molts altres estats amb un passat colonial.

A Anglaterra s'observa una situació semblant: a les escoles primàries de Londres els nens parlen al pati en 350 llengües diferents, i entre les comunitats d'immigrants s'està produint un augment de la producció poètica en la seva llengua d'origen. A més, també creix l'interès per les

llengües pròpies de les illes britàniques, especialment a Escòcia, centrat només en el vessant de la tradició oral. Però l'únic creixement important en la traducció literària d'una llengua minoritària és el cas del gal·lès, que ha rebut el suport de l'Acadèmia Gal·lesa amb subvencions als escriptors, traductors i editorials que publiquen en gal·lès o en edicions bilingües.

En aquest context també és molt interessant el testimoni d'Isagani Cruz, Secretari Nacional del PEN de les Filipines. Els textos literaris en francès, alemany, japonès, malai, espanyol, thai i altres llengües són traduïts rutinàriament a les llengües vernacles filipines. Però l'activitat traductora de l'anglès i a l'anglès no va començar de forma seriosa fins al període colonial nord-americà. Moltes obres del canó de la literatura anglesa van ser traduïdes aleshores per primera vegada a les llengües vernacles, especialment el tagal. Després de la Guerra del Pacífic, les traduccions de l'anglès van prosseguir sense disminuir. L'anglès és també la llengua pont a través de la qual arriben les obres d'altres literatures. Un exemple seria la traducció de l'anglès al filipí de l'obra *El Petit Príncep*, d'Antoine de Saint Exupéry, que ha resultat un èxit de vendes.

Les primeres traduccions a l'anglès van ser realitzades per nord-americans, com ara la traducció de l'espanyol de la novel·la de Rizal *Noli Me Tangere*, l'obra més popular de Filipines. En canvi, no hi ha hagut gaire traduccions a l'anglès de textos literaris escrits en filipí. Una raó d'això és la manca d'especialistes britànics o nord-americans que puguin llegir les llengües vernacles fili-

pines. Així doncs, podem dir que fins ara l'intercanvi cultural ha anat sobretot en un únic sentit: els escriptors filipins han llegit molta literatura anglo-americana, però els escriptors britànics i nord-americans han llegit molt pocs títols de literatura filipina, si és que n'han llegit mai cap.

Europa: l'interès per l'entorn literari

L'altre extrem en la importació de la literatura estrangera el representen els països europeus de mida mitjana i petita. A Bòsnia, Flandes, Hongria o Macedònia, aproximadament la meitat dels llibres nous que es publiquen cada any han necessitat un traductor. La característica addicional d'aquest panorama és que en la majoria dels casos les traduccions són publicades per editorials petites que no tenen en catàleg més de 150 novetats a l'any i les edicions d'entrada mai apunten a una venda important d'exemplars.

A Lituània, amb una mica més de 3 milions d'habitants, la tirada mitjana és de 2.000 exemplars, però alguns *bestsellers* assoleixen la xifra de 30.000. A Eslovènia, amb un terç menys de població, els llibres traduïts abasten des dels 25.000 exemplars venuts (*El Codi Da Vinci*) als 20 exemplars (col·leccions de poesia). Les xifres habituals són aproximadament 1.000-1.500 exemplars pel que fa a la ficció, i uns 400-600 exemplars pel que fa a la ficció de qualitat. Però aquesta no és una preocupació només de països petits, Lucina Kathmann, la secretària del PEN de San Miguel de Allende, de Mèxic, reconeix: «A Mèxic venem molts pocs llibres. Les tirades rarament passen dels 3.000 exemplars.»

Kata Kulavkova, presidenta del Comitè de Traducció i Drets Lingüístics del PEN Internacional, fa palesa des de Macedònia una característica molt positiva dels mercats literaris petits, com és el del seu país. Les traduccions de literatura universal es fan seguint un pla estratègic per nodrir les biblioteques que es converteixen, així, en el factor clau per l'existència de projectes editorials lligats a la traducció i, alhora, permeten compensar l'elevat preu del llibre, inevitable en un espai tan reduït.

L'opinió expressada des de Macedònia és en aquest aspecte extensible als altres països europeus de mida mitjana o petita: afavorir les polítiques que estimulen la traducció és un factor clau per al desenvolupament i l'enriquiment del vocabulari de la llengua pròpia. Les traduccions a més a més representen una finestra al món que assegura el coneixement de les literatures, cultures i tradicions estrangeres. Aquesta funció pedagògica i formativa que s'atribueix a les traduccions literàries explica també la pràctica habitual de publicar fragments de textos literaris d'autors contemporanis estrangers en les revistes, en la premsa diària i en altres mitjans de comunicació.

També a Hongria, diu János Benyhe, secretari general del PEN hongarès i un reconegut traductor literari, les traduccions han tingut tradicionalment un nivell de qualitat molt alt. L'exemple d'aquest país ens pot fer adonar d'una altra característica fonamental de tota traducció. Degut al caràcter no indoeuropeu de la llengua hongaresa, la traducció literària sempre ha estat, forçosament, una mena de recreació. El repte és molt més exigent que

traduir de l'anglès a l'alemany, o del francès a l'italià. Els millors escriptors hongaresos han dedicat voluntàriament els seus esforços a la traducció d'obres importants de la literatura mundial i la traducció literària es troba avui en plena expansió.

El mosaic lingüístic d'Europa

Evidentment no són només els països anglofons els que vistos de més a prop revelen l'existència d'altres cultures i llengües que conviuen dins d'un sol marc estatal. Europa en aquest sentit és encara molt més complexa i en alguns casos l'estructura ètnica d'un estat pot afectar de manera decisiva les polítiques d'importació i exportació d'obres literàries. El cas macedoni torna a ser molt il·lustratiu. Sense tenir en compte la qualitat literària, el pressupost del govern es distribueix segons la base ètnica en una proporció acordada.

Quan a Macedònia es parla de la literatura nacional, aquesta expressió no es refereix només a la literatura escrita en macedoni, sinó també a la literatura en albanès. No sempre està clar si es tracta només de les obres escrites pels albanesos de Macedònia o també s'hi ha d'incloure els autors albanesos de Kosovo i d'Albània. La representació equitativa acordada pel govern fa que més d'un 25% del pressupost per a la traducció i la publicació de llibres es dedica automàticament a traduir de l'albanès i a l'albanès. Amb això el pressupost per traduir al macedoni i del macedoni queda molt reduït i la promoció exterior també es veu afectada.

A Bèlgica també conviuen dues literatures que gaudeixen del suport del govern i

totes dues, a més, sobrepassen els límits del seu estat: la literatura francòfona de Bèlgica forma part d'un dels espais lingüístics més grans i rics del món, mentre que la literatura flamenca conviu en estreta relació amb els seus veïns holandesos. Segons Isabelle Rossaert del PEN de Flandes per a la literatura flamenca el més important és precisament la influència d'Holanda perquè la indústria editorial del país té un abast massa petit. Les tensions en aquest cas no semblen gens greus, res a veure amb les preocupacions de Macedònia, que ha de repartir un pastís de subvencions molt exigü.

Però és a Bòsnia i Hercegovina on cal encarar una conclusió encara més estremidora. La situació del mercat del llibre a Bòsnia i Hercegovina és, segons Ferida Đuraković, directament catastròfica. El mercat és petit, produir els llibres en petites tirades és car, a més la situació econòmica fa que la gent no tingui diners per altra cosa que no siguin els llibres de text. Els editors estan mirant d'ampliar el mercat, si més no a l'àrea d'altres països balcànics que comparteixen la llengua mútuament comprensible —Croàcia, Sèrbia i Montenegro—, però com que la seva situació econòmica i política és similar, ara per ara només hi ha hagut molt pocs intents d'aquesta mena. Entre els editors d'aquesta regió hi ha algunes iniciatives per formar una associació per tal de poder ampliar el mercat del llibre, però encara no ha arribat a ser un fenomen estès.

Abans de la guerra a l'antiga Iugoslàvia, Bòsnia i Hercegovina tenia una associació de traductors literaris que funcionava

bastant bé dins el mercat de l'Exiugoslàvia. L'associació va desaparèixer durant la guerra i ara els traductors han d'actuar per iniciativa pròpia. No hi ha cap pla estatal per fer traduccions representatives. Els traumes de la guerra i de la postguerra encara són intensos, i hi ha traduccions de poca qualitat fetes per alguns grups i individus particulars amb una ideologia de caire ètnic. Només per casualitat es fan algunes bones traduccions que són publicades a l'estranger (de les obres d'autors com Miljenko Jergović, Dževad Karahasan, Abdulah Sidran, Meša Selimović i Mak Dizdar). No existeix cap suport de cap mena per part de l'Estat.

El PEN de Bòsnia denuncia que l'estat de Bòsnia i Hercegovina és una construcció específica dels acords de Dayton, que només són un intent de construir un estat. Per tant, no és possible una estratègia estatal de gairebé cap mena. Ni les llengües, ni les literatures nacionals, ni els mercats de llibre compartits, no existeixen de forma natural. Les incidències polítiques poden transformar aquests espais d'una manera radical i dificultar enormement l'intercanvi literari entre els països veïns i també amb tot el món.

La situació del traductor literari

Tot i que les traduccions no sempre siguin un èxit de vendes, una xarxa potent i ben desenvolupada de biblioteques permet assegurar a Macedònia, i en altres països de característiques semblants, que una traducció serà assequible als lectors durant dècades. Per això les traduccions es fan amb una qualitat molt acurada i els tra-

ductors gaudeixen de prestigi, encara que la seva feina no sempre pugui ser remunerada adequadament.

Però hem de pensar que la situació del traductor ni tan sols a Anglaterra és gaire diferent. Amanda Hopkinson, de Londres, apunta: «La major part de nosaltres no ens alterem i simplement continuem amb la nostra feina de traduir bé i ser tractats malament.» La situació dels traductors a Anglaterra encara és envejable si la comparem amb l'observació que arriba d' Austràlia: «La traducció es considera generalment un servei necessari que s'ha d'oferir als immigrants; així doncs, en l'últim mig segle, la traducció ha tingut una orientació de servei social.»

En la seva anàlisi sobre la situació a França, que veurem més endavant, Anne-Sophie Simenel informa que un traductor literari pot esperar, per la traducció d'una obra de 150 pàgines, una retribució que pot anar dels 2.925 als 3.375 euros de pagament parcial anticipat. Si utilitzem les dades sobre els honoraris habituals en els països que han participat en aquesta enquesta sobre la base d'una obra d'aquesta extensió, obtindrem una imatge bastant clara de la remuneració dels traductors: a Anglaterra rebria uns honoraris d'uns 4.423 euros i a Austràlia 3.700 euros. Segons les dades que aporta Bas Pauw, un traductor que treballi per a editorials flamenques o holandeses podria esperar uns 6.712 euros, entre la tarifa estàndard de l'editorial i la subvenció a la traducció corresponent. A Eslovènia aquesta mateixa feina aportaria al traductor uns 2.100 euros, a Macedònia 1.300 euros, a Hongria 1.000 eu-

ros i a Lituània només 945 euros. Les diferències són, doncs, prou significatives.

Els reptes del moment present

Tots els centres PEN que han respost aquest qüestionari coincideixen que el clima internacional s'ha tornat més favorable a la recepció d'obres de la seva pròpia literatura. Alguns dels centres reconeixen que les actuacions d'organismes dedicats a la promoció literària a l'exterior han contribuït de manera decisiva per fer-se conèixer més enllà de les fronteres de la seva pròpia llengua. A Lituània recorden que en aquesta obertura hi té un paper important també el canvi del clima polític al continent europeu: des del final de la Guerra Freda i sobretot amb l'entrada d'alguns dels països excomunistes a la Unió Europea, la percepció des de l'exterior d'aquesta regió ha canviat molt en tots els aspectes.

Tot i algunes anomalies greus i preocupacions serioses, la conclusió que es desprèn de les respostes dels centres PEN conté una bona dosi d'optimisme. De totes maneres, la recepció massiva dins de l'espai global no va a favor de les obres literàries de qualitat. En l'interès per les històries dels altres països es detecta massa sovint només la recerca d'un cert exotisme. Els membres del PEN australià diuen en clau de broma que «sobre les nostres pastures jeuen les ombres allargades del Regne Unit i dels Estats Units» i per això les obres australianes interessaven només si «tenen una bona dosi de paisatge australià».

Una cosa semblant també ha passat i encara passa amb els països d'Europa de l'Est. La majoria dels llibres que hagin estat publicats als Estats Units parlen de les vícti-

mes del comunisme, del sofriment per la falta de llibertat d'expressió, de la repressió comunista o de la depressió econòmica de després de la caiguda del comunisme. «No val la pena importar històries d'amor o frivolitats semblants des de països llunyans, per molt ben escrites que siguin, perquè aquestes obres ja les tenim a casa», resumeix aquesta tendència irònicament Andrej Blatnik, secretari del PEN eslovè.

A Anglaterra són conscients que el nombre de traduccions augmenta constantment, però entre les obres de ficció més traduïdes es troben sobretot els títols dels grans èxits, com ara la sèrie de Harry Potter o la col·lecció de Miss Marple. La traducció de les obres de pensament o poesia de l'anglès és molt més esporàdica. Un poeta anglès tan reconegut com Andrew Motion, per exemple, no ha estat mai traduït.

Quin país té un ventall per triar més gran: el Regne Unit, on tan sols un 2% dels llibres són obres traduïdes d'altres literatures, o Brasil, on el percentatge de traduccions equival gairebé a un 90% dels llibres publicats? Cap d'aquests extrems sembla desitjable. Els lectors britànics viuen en un país en el qual és molt difícil trobar obres traduïdes i poder descobrir una cultura estrangera. Els lectors brasilenys, en canvi, llegeixen autors de molts països, però els seus autors no són traduïts a gaires llengües estrangeres. Tot i els progressos que s'han fet en aquest aspecte, probablement, el desconeixement mutu perdurarà durant molt de temps encara. Així doncs, podem dir que, ara com abans, necessitem la traducció literària, i que, en alguns casos, es tracta d'una necessitat preemptòria.

Els centres PEN que han aportat informacions al qüestionari són:

CENTRES PEN D'AUSTRÀLIA: Barbara McGilvray (cap del grup de persones que responen, PEN de Sydney); Ivor Indyk, Nicholas Jose, Andrew Riemer, Chip Rolley i Julie Rose (PEN de Sydney); Judith Rodriguez (PEN de Melbourne)

PEN DE BÒSNIA I HERCEGOVINA: Ferida Duraković

PEN D'ANGLATERRA: Amanda Hopkinson, Directora, Centre Britànic per la Traducció Literària (*British Centre for Literary Translation*), Universitat d'East Anglia

PEN DE FLANDES: Isabelle Rossaert

PEN D'HONGRIA: János Benyhe, Secretari General

PEN D'ESLOVÈNIA: Andrej Blatnik, Secretari

PEN DE LITUÀNIA: Laimantas Jonusys

PEN DE MACEDÒNIA: Kata Kulavkova, Presidenta del Comitè de Traducció i Drets Lingüístics del PEN Internacional

PEN DE NOVA ZELANDA: John C. Ross, President

PEN DE LES FILIPINES: Isagani Cruz, Secretari Nacional

PEN DE SAN MIGUEL DE ALLENDE (MÈXIC): Lucina Kathmann, Secretària

PEN DEL JAPÓ

Questionari

Aquest va ser el qüestionari tramès als diversos centres del PEN:

1. En quin grau els vostres escriptors són traduïts a altres llengües?
2. A quines llengües són traduïts?
3. Quin percentatge dels llibres publicats al vostre país cada any són traduccions literàries d'altres llengües?
4. Quina és la situació de la indústria editorial al vostre país, i quin és l'abast del mercat dels llibres traduïts?
5. Quina és la història de la traducció al vostre país i com es veu ara? La quantitat d'obres traduïdes a i de les vostres llengües està creixent o disminuint?
6. Les obres traduïdes gaudeixen de més o menys prestigi que les obres escrites originalment en les llengües del vostre país?
7. Quin és el tracte que reben els traductors? La traducció literària es considera un art o una tasca mecànica?
8. Quin és el nivell de remuneració per als traductors literaris al vostre país?
9. Quins són els criteris de remuneració per als traductors —per exemple, las tarifes per a les traduccions entre les llengües del vostre país són diferents de les que s'apliquen a les traduccions de/a les anomenades grans llengües?
10. Té el vostre govern una política que afavoreixi la traducció literària, tant a com de les llengües del vostre país?
11. Existeix alguna mena d'organització independent, com ara una fundació, que doni suport a la traducció de la/les vostra/es literatura/es nacional/s?
12. Creieu que el clima internacional està esdevenint més o menys favorable a la recepció dels vostres escriptors?
13. Per a la carrera dels vostres escriptors és important ser traduïts a l'anglès? En quin grau són traduïts a l'anglès?
14. Si us plau, identifiqueu algunes obres de la literatura del vostre país, tant clàssica com contemporània, que no hagin estat traduïdes adequadament a altres llengües, i quines penseu que s'haurien de traduir.
15. Si us plau, proporcioneu alguns exemples que tingueu de bones pràctiques pel que fa a la circulació de la literatura traduïda a i de la vostra llengua.
16. Existeixen guardons o premis a la traducció literària?
17. Al vostre país hi ha alguna mena d'interès en la publicació bilateral/multilateral de llibres traduïts, per exemple, entre els editors a nivell internacional?
18. Al vostre país existeix alguna mena de mecanisme per promoure les traduccions recíproques amb altres països?
19. Existeix alguna forma de suport de la indústria editorial a la traducció, com ara llibreries especialitzades en literatura estrangera o provisions especials per revisar i/o promoure la traducció en els mitjans de comunicació?
20. Quants membres del vostre Centre PEN són traductors?

---

3. Traducció literària: estudi de sis casos

En aquest capítol, es descriuen i s'analitzen les pràctiques de sis països (Països Baixos, Argentina, Catalunya, Alemanya, la Xina i França) pel que fa a la traducció literària, per tal d'aprofundir algunes de les qüestions que han aparegut en la panoràmica del capítol anterior. Es tracta de cinc estats i una nació sense estat, Catalunya, un cas similar al de Flandes, que s'ha esmentat en el capítol anterior (en les respostes dels centres PEN).

3.1 Països Baixos

Bas Pauw, *Fundació per a la Producció i Traducció de la Literatura Holandesa, Amsterdam*

Traducció de la literatura holandesa a altres llengües

Malgrat que en els últims quinze anys s'ha fet un gran esforç, i també malgrat el fet

que la situació és molt diferent en un gran nombre de països, els autors holandesos en general encara són força invisibles en la República Internacional de les Lletres. Trobem excepcions que hem de posar de relleu, com és el cas d'uns pocs autors (Cees Nooteboom, Harry Mulisch i Arnon Grunberg són força coneguts a nivell internacional) i d'un país com ara Alemanya, en el qual la literatura holandesa ha penetrat amb molt d'èxit —especialment des del *Schwerpunkt* de la llengua neerlandesa a la Fira del Llibre de Frankfurt l'any 1993 i la creació de la Fundació per a la Producció i Traducció de la Literatura Holandesa que ha estat promovent de forma activa la literatura holandesa a l'estranger des del 1991.

No obstant aquesta presència relativament discreta de la literatura holandesa arreu del món, la seva difusió en diverses llengües és bastant significativa. Se'ns fa

diffícil pensar en una llengua de primer ordre en la qual no hi hagi alguna traducció d'una obra de la literatura holandesa. El *Diari* d'Anna Frank és probablement un dels llibres més traduïts al món. Els filòsofs holandesos Erasmus i Spinoza també són coneguts arreu del món, però van escriure més aviat en llatí i no pas en neerlandès.

Traducció d'obres d'altres literatures al neerlandès

No disposem de xifres exactes i recents sobre la quantitat de literatura traduïda publicada a Holanda. L'últim any del qual es van publicar xifres fiables i detallades va ser el 1996. Aquell any es van publicar 651 obres de ficció en neerlandès: novel·les, contes i novel·les curtes (*novellas*). El mateix any, 774 obres de ficció traduïdes d'altres llengües van ser publicades per editorials holandeses. Les novel·les policíiques i de misteri no estan incloses en aquestes xifres que han estat facilitades pel Stichting Speurwerk betreffende het boek (Fundació per a la Investigació sobre el Llibre), que té la seva seu a Amsterdam (www.speurwerk.nl). Normalment, estimem en un 45% la ficció traduïda en el mercat holandès, en comparació amb la ficció originàriament escrita en neerlandès. Les obres traduïdes poden gaudir d'una mica més de prestigi que la literatura escrita originàriament en neerlandès. Això pot tenir a veure amb el fet que la traducció de la literatura estrangera actua com un filtre: només la millor aconsegueix arribar al mercat holandès en forma de traducció. Tanmateix, en els últims anys, els holandesos semblen adonar-se que la seva lite-

ratura no és forçosament de molta menys qualitat que les «grans» literatures internacionals que els envolten —com ara la francesa, l'alemanya o l'anglesa/nord-americana.

Als Països Baixos, la traducció literària no es considera ni un art ni una feina, sinó més aviat una competència altament preuada i una professió. Molts traductors literaris poden viure de la seva feina, malgrat que els ingressos no són enormes; a altres països, molts traductors han de tenir altres feines a banda d'aquesta. La feina que fa el traductor literari no sempre s'esmenta en les ressenyes de ficció traduïda, com no sigui en un sentit negatiu.

Actualment, els nostres escriptors més notables rarament fan traduccions literàries —això era diferent en els anys seixanta i setanta—. Hi ha poetes de renom que també duen a terme traduccions de poesia.

Ajudes econòmiques a la traducció

Els ajuts econòmics a la traducció de la literatura holandesa són responsabilitat de l'abans esmentada Fundació per a la Producció i Traducció de la Literatura Holandesa, amb seu a Amsterdam i finançada pel Ministeri de Cultura i Educació.

La Fundació promou de forma activa la literatura holandesa a l'estranger i proporciona suport econòmic als editors estrangers que desitgen publicar una obra literària holandesa. Això inclou ficció, no ficció de qualitat, poesia i literatura infantil. Si es satisfan uns pocs requeriments, la Fundació pot subvencionar fins a un 70% dels costos de traducció. Aquests requeriments tenen a veure amb la qualitat de

l'obra literària disponible, la qualitat del traductor i la qualitat i categoria de l'editor. Aquesta política de traducció és l'element principal del nostre programa de suport; a més, hi ha unes quantes «eines» addicionals que fem servir i que estan molt relacionades amb això:

— Presència en totes les fires del llibre importants (Frankfurt, Londres, Bolonya), una xarxa excel·lent amb tots els editors de literatura d'arreu del món i un fort compromís per mantenir i ampliar aquesta xarxa.

— El Writers' Program (Programa d'Escriptors), que dóna suport a autors holandesos que participen en actuacions a l'estranger (en festivals literaris, estades i gires de promoció).

— El Visitors' Program (Programa de Visitants), mercès al qual entre 8 i 10 editors són convidats a venir a Amsterdam durant uns quants dies i trobar-se amb editors literaris holandesos.

— Organització de manifestacions literàries a l'estranger, amb l'objectiu d'incrementar la visibilitat i elevar el perfil d'autors holandesos.

— Publicacions en anglès en les quals es presenten els nous títols literaris holandesos: *Books from Holland and Flanders*, *Quality Non-fiction from Holland* i *Children's Books from Holland*; es publiquen dos cops l'any.

— Una pàgina web de qualitat, informativa i actualitzada, en la qual hom pot trobar tota mena d'informacions sobre la literatura holandesa i tenir accés a una àmplia base de dades de totes les traduccions de literatura holandesa.

— La Fundació gestiona una Casa dels Traductors en la que poden viure i treballar cinc traductors de literatura holandesa alhora, durant un període d'un o dos mesos, convidats per la Fundació. La Casa dels Traductors també organitza, regularment, tallers per a traductors literaris dedicats a una llengua d'arribada específica; els tallers són dirigits per un traductor experimentat, amb l'objectiu de compartir experiències i afavorir el contacte entre traductors.

(Podeu trobar més informació sobre aquesta política i les activitats de la Fundació a www.nlpvf.nl).

Pel que fa al suport a la traducció al neerlandès, no existeix cap mena de suport als editors holandesos que desitgen publicar la traducció d'una obra contemporània de literatura estrangera (llevat que el cerquin en institucions similars a l'estranger, com ara el Goethe Institut / Inter Nationes, Svenska Institutet, etc.).

Existeixen però ajudes als traductors que estan traduint una obra literària al neerlandès: poden sol·licitar subvencions a la traducció i als viatges. La quantitat mitjana de les subvencions a la traducció és d'uns 2.500 euros per cada 30.000 paraules, en funció de la qualitat de la traducció i la qualitat de l'obra original. Les subvencions complementen la tarifa que els paga l'editor, que és la tarifa estàndard de 0,059 euros per paraula. Aquestes subvencions a la traducció provenen de la Fundació per a la Literatura Holandesa, una altra fundació que també proporciona beques per a autors. Per a més informació, vegeu: www.fondsvoordeletteren.nl

Recepció internacional dels autors holandesos

El predomini de la literatura anglosaxona en el mercat internacional del llibre és obvi i sembla que encara està creixent més. Per al mercat holandès, això significa que els editors tendeixen més a publicar l'última novel·la de la infinitat de representants del *chick lit* (ficció adreçada al públic femení jove) en anglès que no pas una novel·la alemanya per bé que sigui una obra mestra. Aquest mecanisme també apareix clarament en altres països, i això evidentment redueix les oportunitats de traduir literatura holandesa a qualsevol altre país.

Tanmateix, tenim la impressió que l'interès a l'estranger envers la literatura holandesa està creixent —en part pot ser el resultat dels esforços duts a terme en els últims dotze anys—. Editors importants a països com ara França, Alemanya, Itàlia i Escandinàvia estan orgullosos de publicar autors holandesos —no pas obres úniques, sinó la seva obra—. Als països de l'Europa de l'Est, sembla que hi ha una resistència creixent al predomini de l'anglès en la traducció literària, i alguns editors estan més interessats en traduir a partir de literatures europees d'un abast més reduït. Mercats interessants i nous com ara la Xina i, en menor mesura, l'Índia estan expressant un gran interès en totes les cultures estrangeres —i això inclou la literatura holandesa.

Podem dir que en el panorama internacional actual, resulta gairebé impossible per a un autor literari que escriu en una llengua d'un abast més reduït trobar un públic internacional pels seus propis es-

forços —sense un agent literari important, o sense una institució que proporcioni un suport econòmic i un cert context, i que cridi l'atenció sobre el llibre o l'autor en primer lloc.

La importància de les traduccions a l'anglès

Amb 16 milions de parlants de neerlandès a Holanda i 6 milions a Flandes (la zona de Bèlgica on es parla neerlandès), l'àrea lingüística neerlandesa és una de les més grans d'Europa. Tanmateix, una traducció alemanya d'una novel·la en neerlandès gairebé quintuplica el públic potencial del seu autor —i el públic potencial d'una traducció anglesa òbviament és més ampli—. La traducció a l'anglès d'una novel·la holandesa cridarà l'atenció d'altres editors internacionals i, per tant, actuarà com a pont per a altres traduccions.

A banda d'això, una traducció a l'anglès té més prestigi que, amb tots els respectes, una traducció al lituà. Obre la «República Internacional de les Lletres» a l'autor. Ofereix la possibilitat d'una ressenya o que es pugui llegir en una de les revistes a través de les quals es comunica la República: *Times Literary Supplement*, *New York Times Review of Books*, *New Yorker*, etc.

A la Gran Bretanya i als Estats Units s'han publicat ben bé uns quants llibres escrits en neerlandès: entre molts altres autors, es tracta d'obres de Tim Krabbé, Arthur Japin, P.F. Thomése, Peter Verhelst i Renate Dorrestein. La no ficció holandesa de qualitat ha estat especialment exitosa en els últims anys. Però molts pocs autors importants que actualment escriuen en neerlandès

han trobat una «casa», en el sentit d'un editor anglès o nord-americà que publiqui la seva obra, el seu proper treball: potser només Cees Nooteboom, Harry Mulisch, Hugo Claus i Margriet de Moor.

Obres literàries holandeses que esperen ser traduïdes

I malgrat que la ficció holandesa contemporània està relativament prou traduïda a altres llengües, hi ha algunes novel·les clàssiques holandeses del segle vint que probablement s'haurien obert camí en la literatura mundial si haguessin estat escrites en anglès. *Max Havelaar* es la novel·la clàssica de la literatura holandesa, escrita a finals del segle dinou per Multatuli. Ambientada a Indonèsia, l'antiga colònia holandesa, es tracta d'una crítica severa i ferotge de la política colonial holandesa. També es una novel·la profundament moderna que ha canviat dràsticament la forma de la novel·la holandesa. Malgrat que ha estat publicada per Penguin Classics, mai ha rebut el reconeixement internacional que es mereix.

L'obra dels eminents novel·listes Louis Couperus (1863-1923) i Simon Vestdijk (1898-1971) només ha estat escassament traduïda a altres llengües, i només per petits editors.

La literatura de la postguerra està dominada pels «Tres Grans»: Willem Frederik Hermans, Gerard Reve i Harry Mulisch. A banda d'aquests autors, sovint s'esmenten Cees Nooteboom, Jan Wolkers i Hella Haasse. D'aquests, Nooteboom, Mulisch, Wolkers i Haasse han estat força traduïts. Tanmateix, les obres de Hermans i Reve

gairebé no han estat traduïdes en absolut; i, tanmateix, no hi ha dubte que la seva obra forma part de la millor literatura escrita al segle vint. Només ara (deu anys després de la seva mort) es comencen a publicar les traduccions alemanyes de l'obra de Hermans, amb un èxit raonable. L'excel·lenta prosa de Gerard Reve (sovint considerat com a «intraduïble»), que compta amb molts lectors fidels a Holanda i Flandes, roman malauradament una joia oculta a la resta del món.

La manca d'atenció envers la poesia holandesa és potser fins i tot més greu. Recentment, J.M. Coetzee ha traduït i prologat un volum de poesia holandesa que inclou poetes de la postguerra com ara Gerrit Achterberg, Hans Faverey i Rutger Kopland: *Landscape With Rowers* (Princeton University Press).

Però la comunitat internacional de lectors de poesia encara ha de descobrir l'obra dels poetes d'abans de la guerra com ara Martinus Nijhoff (1894-1953) i J.H. Leopold (1865-1925). Joseph Brodsky, que tenia un amic íntim holandès que li va fer conèixer l'obra de Martinus Nijhoff, es va impressionar molt i va incloure un dels poemes més llargs de Nijhoff en el seu famós curs accelerat i intensiu de poesia internacional, de lectura obligada: «el meravellós *Awater*».

Podem acceptar una mica més el fet que Leopold hagi estat escassament traduït atès que la seva poesia sembla gairebé impossible de traduir —tant és així que, tot d'una, l'afirmació en certa manera exagerada de Robert Frost «la poesia és allò que es perd en la traducció» sembla

certa—. Gairebé exclusivament, la poesia de Leopold versa sobre les possibilitats i els límits de la llengua neerlandesa, potser comparable a la manera en què *Finnegan's Wake* de James Joyce investiga la llengua anglesa.

3.2 Argentina

Gabriela Adamo, editora i directora de la «*Semana de Editores en Buenos Aires*», *Fundación Typa*, Buenos Aires.

Publicar i editar

L'activitat editorial de Buenos Aires, com la de Ciutat de Mèxic, va viure la seva edat d'or entre final anys quaranta i començament dels seixanta. El franquisme, que dominava Espanya, va obligar els millors editors a cercar refugi a aquesta banda de l'Atlàntic, on van fundar editorials i es van encarregar de publicar les veus hispanoparlants més notables, però també de traduir els autors més significatius d'Europa i els Estats Units. Faulkner, Baudelaire, Malraux, Virginia Woolf, Genet, Greene i Henry James, entre molts d'altres, van ser traduïts a Llatinoamèrica abans que a Espanya¹.

Avui això seria impensable. Les dictadures militars i les crisis econòmiques que van assolir la regió durant dècades van anar empobrint les empreses editorials locals, mentre que la recuperació a Espanya i la seva plena entrada en la Comunitat Econòmica Europea han convertit aquest país en el nou líder —si més no des del punt de vista comercial— del món editorial en castellà. En el camp de la traduc-

ció, la competència és molt desigual, atès que les empreses espanyoles no només tenen més recursos (les monedes devaluades dels diferents països llatinoamericans competeixen amb l'euro a l'hora de fer ofertes per als drets de traducció), sinó que són geogràficament i «psicològica» més properes a les seves homòlogues angleses, franceses o alemanyes.

Les mateixes condicions es repeteixen en el procés invers. En avaluar quins llibres escrits originalment en castellà poden traduir, molts editors del primer món es fixen en catàlegs o crítiques espanyoles. Per tant, no ens hauria de sorprendre l'ànima dels autors llatinoamericans per veure els seus llibres publicats a Espanya, país que consideren l'única porta d'entrada real al món internacional.

Independentment del seu nivell cultural, per a un gran nombre d'autors del món editorial internacional, Llatinoamèrica segueix estant a la cua d'Espanya. Però aquest no és el lloc adient per analitzar els matisos d'aquesta qüestió o avaluar el grau de responsabilitat que cadascuna de les parts té en aquest estat de la situació. Està clar que la manca de professionalització predominant durant molts anys a les editorials llatinoamericanes i, en particular, la manca d'interès dels governs d'aquests països envers les qüestions culturals, tenen molt a veure amb el fet que l'edat d'or que esmentàvem al començament s'hagi transformat tan dràsticament.

Tanmateix, potser sí que és el lloc adient per afirmar que no tot està perdut, que el panorama literari i editorial de l'Argentina encara es caracteritza per una

gran vitalitat, tant pel que fa al seu nivell de qualitat com el seu grau de sensibilitat. Es tracta d'un camp que requereix feina i suport mitjançant projectes intel·ligents i a llarg termini, però que encara no ha fet tard per poder respondre molt bé a estímuls d'aquesta mena.

El mercat editorial argentí està constituït per unes quantes grans editorials transnacionals i un nombre creixent d'iniciatives empresarials independents que, com succeeix a Europa o als Estats Units, estan abocades a ser absorbides tard o d'hora per una de «les grans».

«Les grans» dominen el mercat i per això les seves polítiques empresarials exerceixen una influència molt important sobre l'oferta existent. Fins l'any 2001, abans de la devaluació, importar llibres des d'Espanya era molt avantatjós per a aquestes editorials, raó per la qual l'oferta era àmplia i variada (per bé que, molt sovint, les llibreries es veien inundades de saldos i llibres invendible a la metròpolis). Després de la devaluació, el nou tipus de canvi va fer que aquests llibres esdevinguessin molt cars, i, per tant, la importació es va aturar en sec. Això va generar una mena de zona natural de protecció que va permetre l'expansió d'editorials més petites (que abans gairebé no aconseguien espai d'exhibició) i va obligar «les grans» a desenvolupar la seva producció local (tot contractant més autors, traductors, correctors, etc.).

En aquest panorama, comprar drets de traducció i traduir a l'Argentina ha tornat a ser quelcom atractiu; les estadístiques així ho demostren: dels 16.638 títols publicats l'any 2004, 2.318 corresponen a tra-

duccions. És a dir, gairebé el 14%. Òbviament, l'idioma més traduït és l'anglès (amb 1.139 títols). De lluny segueixen el francès (331), l'alemany (207) i el japonès (147). Que aquesta última llengua superi l'italià és un fet sorprenent (amb prou feines 116 llibres), sobretot si hom pensa en l'estret vincle cultural que sempre ha existit entre l'Argentina i Itàlia. Però, en general, s'observa una activitat molt rica i variada, atès que la llista d'idiomes traduïts és llarguíssima; hi trobem des del danès fins l'hindi, des del basc fins l'hebreu, des del txec fins el xinès².

Els traductors, entre el prestigi i la invisibilitat

El lector argentí no té por de les traduccions; ans al contrari, sempre ha estat lligat a la literatura estrangera i sent admiració per ella, en particular si arriba d'Europa. De fet, tal com indica l'escriptor i traductor Marcelo Cohen, «el fet que alguns escriptors internacionals de primer ordre es vinguin millor a l'Argentina que a Espanya (Ian McEwan o Bernhard Schlink, per exemple) indica que la tradició perviu en forma d'una independència del lector local respecte dels mandats internacionals». Hom pot suposar que això té molt a veure amb l'alt nombre d'immigrants que van conformar la població argentina moderna, que es va mantenir unida als seus llenguatges d'origen en el decurs de varies generacions, sense afanyar-se per desaparèixer en un *melting pot* a l'estil dels Estats Units. Aquí, les col·lectivitats van tenir cura de les seves tradicions i van mantenir els seus costums durant molt de temps, tot agrupant-se en

clubs, escoles i fins i tot hospitals «propis», exercint així la seva influència sobre el respecte i la curiositat envers allò que hom pensava i escrivia en els països d'origen.

Aquests lectors, que per qüestions familiars van créixer acostumats a llegir en dues llengües o, si més bo, a sentir-les al seu voltant, també van fer possible l'emergència d'una quantitat notable de bons traductors.

L'Argentina compta amb una llista important d'autors que en algun moment de la seva carrera s'han dedicat a la traducció. Jorge Luis Borges n'és sens dubte l'exponent més conegut. A ell li devem *Las palmeras salvajes* de Faulkner i *La metamorfosis* de Kafka, entre altres versions. José Bianco, Victoria Ocampo i María Rosa Oliver pertanyen a la mateixa generació. Actualment, aquesta tradició segueix viva de la mà d'autors com ara César Aira, Marcelo Cohen i Esther Cross, entre altres. La importància de comptar amb traductors que són alhora referents importants en l'àmbit cultural —i que d'aquesta manera aconseguen despertar l'interès per l'autor traduït— està molt ben explicada en la recerca de Patricia Willson, *La Constelación del Sur*. També hi ha una forta vinculació entre traducció i crítica o acadèmia. Gairebé tots els traductors actuals de textos literaris o assaigs estan molt ben formats i dediquen una gran part del seu temps a la universitat o a les seves pròpies línies de recerca. Està clar que ningú considera la traducció com una activitat mecànica.

Així doncs, la lògica indica que els traductors haurien d'ocupar un lloc privilegiat en el panorama cultural argentí. Però la

realitat és molt diferent: aquí els traductors compleixen al peu de la lletra la missió de tornar-se invisibles, de no existir i de no destorbar. Amb prou feines són esmentats en els crèdits dels llibres (mai a la tapa), i hi ha poques ressenyes bibliogràfiques que, com a mínim, facin constar els seus noms. I ni parlar-ne que els crítics incloguin en els seus textos una avaluació o comentari sobre la qualitat de la traducció³.

La situació esdevé més greu si analitzem les condicions de treball. En general, els traductors estan molt mal remunerats, no signen contractes amb els seus editors, i, si ho fan, han d'acceptar condicions molt dures com ara la cessió dels seus drets d'autor. Això vol dir que l'editor pot reimprimir la traducció tantes vegades com vulgui o vendre-la per ser emprada en un altre país o altres formats sense que el traductor rebi cap mena de benefici.

A l'Argentina no existeix un gremi o una associació que pugui lluitar per aquests drets, la qual cosa fa difícil que aquesta situació canviï en un futur pròxim. Marcelo Cohen sosté que als traductors «sempre se'ls ha tractat força malament». Això va empitjorar durant les dècades dels anys vuitanta i noranta, quan «el maltracte i la desídia van empitjorar amb l'excusa dels problemes econòmics i a redós del fet que el periodisme i la crítica cultural es van desentendre de la importància de la pràctica efectiva, material, de la traducció».

Manca de suport estatal

A això s'afegeix el suport gairebé nul de l'Estat a les activitats editorials, raó per la qual en el país hi ha molts poques sub-

vencions per als escriptors o editors, i cap per als traductors. Tampoc existeixen premis o concursos de cap mena, la qual cosa podria aportar un estímul encara que només fos «psicològic». A voltes, aquesta mancança s'ha explicat amb el fet que les traduccions impliquen processos llargs, mentre que tant les polítiques públiques com les estratègies de màrqueting locals necessiten buscar impactes alts en poc temps. Una explicació que, evidentment, no te res a veure amb avaluacions realment culturals.

La falta de suport es confirma també en la feina per fer conèixer els autors argentins a l'estranger. Per començar, no hi ha estadístiques sobre els llibres nacionals traduïts a altres idiomes. Només hi ha llistes incompletes, realitzades per persones o institucions interessades i sempre limitades als contactes més o menys directes. Això suposa que, de les poques obres argentines traduïdes, la major part ho han estat al francès, al portuguès (a Brasil) i potser després a l'alemany o l'italià. La percepció generalitzada és que és molt difícil entrar en el mercat anglòfon, per bé que evidentment tots coincideixen en què aquest és el proper objectiu atès que a partir d'aleshores s'obriran les possibilitats en la resta d'idiomes.

Per a qualsevol autor, la traducció de la seva obra és molt important: el fa conèixer més enllà del seu país, genera alguns ingressos materials extres, confereix prestigi i confiança per seguir escrivint i publicant, i ofereix la possibilitat de viatges i contactes amb l'exterior, entre altres coses. Si aquestes conseqüències són vitals

per a qualsevol persona, encara ho són més per a artistes que treballen en països perifèrics com ara l'Argentina.

Potser, les dificultats per aconseguir aquests traduccions es troben resumides en el fet que en les editorials de Llatinoamèrica no existeixen els *foreign rights departments*. És a dir que en les empreses ningú s'encarrega sistemàticament de la promoció internacional. Tampoc hi ha agents literaris de pes establerts a la regió; els més importants estan a Espanya. En general, això és deu a què els costos d'aquestes activitats són molt elevats i els resultats són mínims. També es possible que una «qüestió cultural» hi interfereixi: la manca de costum de promoure allò que és propi de forma seriosa i amb un abast ampli. I no cal tornar a esmentar l'absència de qualsevol activitat orgànica de promoció internacional organitzada des de l'Estat, com ara les que Brasil o Mèxic duen a terme de forma efectiva (subvencions a la traducció, viatges d'autors, etc.).

Noves iniciatives

Voldria esmentar dues excepcions, unes iniciatives noves que han sorgit en els últims anys i que ofereixen raons per a un mínim d'optimisme:

- 1) El treball d'un grup d'editorials que han constituït una oficina de drets estrangers conjunta, anomenada «Letras Argentinas», que ha elaborat el primer catàleg especialment pensat per a l'estranger, a banda de viatjar a la Fira de Frankfurt i d'estar desenvolupant altres estratègies de promoció.

2) El programa «Semana de Editores» en Buenos Aires, organitzat per la Fundació TyPA, que des de fa quatre anys convida a deu editors internacionals perquè coneguin directament la vida literària argentina i promoguin activament la traducció un cop tornin als seus països.

Ambdues iniciatives són apostes a llarg termini, plenes de dificultats, però no hi ha dubte que accions concretes com aquestes són les úniques formes realment efectives de fer conèixer una literatura al món. L'esperança dels que les duem a terme és que progressivament hi hagi més traduccions dels autors clàssics argentins del segle vint —Roberto Arlt, Rodolfo Walsh, Leopoldo Marechal, Silvina Ocampo, Antonio Di Benedetto, Juan José Saer, per només esmentar-ne uns quants—, així com d'aquells que ara estan en plena producció —Marcelo Cohen, Rodolfo Fogwill, Abelardo Castillo, Hebe Uhart, Eduardo Belgrano Rawson i d'altres—. Pel que fa als més joves, n'hi ha molts que són molt prometedors. Per comprovar-ho, el millor que hom pot fer és anar a fer un tomb per les sempre exuberants llibreries portenyes.

3.3 Catalunya

Carme Arenas i **Simona Škrabec**, *traductores i membres del Centre Català del PEN*

Catalunya, amb aproximadament set milions d'habitants, és un país governat de forma autònoma dins l'Estat espanyol. La llengua del territori, i actualment la seva

llengua oficial, és el català (una llengua romànica fundadora de l'imaginari europeu), que cohabita en règim de bilingüisme amb la llengua oficial d'Espanya: el castellà⁴. Tot i la reduïda població de Catalunya, el català és la llengua minoritària més parlada d'Europa, atès que té més de dotze milions de parlants potencials si es té en compte la població del País Valencià i de les Illes Balears (a Espanya), la Catalunya Nord (a França), l'Alguer (a Sardenya, Itàlia) i Andorra (un país independent amb el català com a única llengua oficial).

Els habitants de Catalunya coneixen ambdues llengües, sobretot en els darrers anys, en què l'oficialitat del català a l'escola ha dotat de competència lingüística oral i escrita a gairebé tots els seus habitants més joves. Això també significa que les dues llengües estan exercint una influència mútua i constant l'una sobre l'altra. Amb tot, el fet que la llengua oficial de l'Estat espanyol sigui el castellà fa que la seva influència en tots els àmbits sigui molt gran.

Un factor significatiu per entendre la situació del llibre en català és el fet que la indústria editorial, tant en català com en castellà, s'ha concentrat tradicionalment a Catalunya, especialment a Barcelona. Barcelona és el centre editorial més important, no només pel que fa a les publicacions en català, sinó també pel que fa a les lletres espanyoles en general.

La traducció de la literatura catalana a l'espanyol

No és d'estranyar, doncs, que moltes publicacions catalanes acabin tenint la cor-

responent traducció castellana. Segons l'*Index Translationum*, un 91% de totes les traduccions que es fan del català són al castellà. Segons l'arxiu TRAC⁵, entre el 1998 i el 2003, una mica més de 200 títols de tots els gèneres han estat traduïts del català al castellà. Hi ha més obres literàries traduïdes al castellà que a totes les altres llengües juntes. I, amb diferència, la gran majoria de les obres en prosa traduïdes al castellà es publiquen a Catalunya.

Les traduccions al castellà representen només una part del cànion de la literatura catalana. Les traduccions d'autors clàssics són escasses i apareixen molt de tant en tant, mentre que els clàssics contemporanis representen un 23% de les traduccions al castellà. Això significa que la major part de les traduccions al castellà està formada per la producció d'autors vius (77%). En molts casos, es tracta d'autors de literatura juvenil, novel·la de gènere, i de persones amb una forta projecció mediàtica. D'altra banda, hi ha autors que participen simultàniament d'ambdues literatures i publiquen normalment en català i castellà tots els seus nous títols. A més, cap als anys noranta del segle XX, algunes editorials que normalment publicaven en català van començar a produir simultàniament versions catalanes i espanyoles de les obres dels seus autors.

Tan sols uns pocs autors catalans contemporanis que figuren entre els més traduïts al castellà tenen alhora una projecció internacional, com és el cas de Mercè Rodoreda. L'entrada a l'escenari espanyol no garanteix una projecció internacional. El camí invers tampoc és sempre veritat,

atès que una obra pot ser traduïda a altres llengües i tenir poc o cap ressò en les altres llengües d'Espanya (com és el cas de Baltasar Porcel i de Jaume Cabré). Contràriament al que semblaria lògic, l'espanyol no funciona com a trampolí per a la introducció d'una obra a les literatures en altres llengües. La traducció al castellà tampoc comporta que una obra catalana sigui acceptada com a formant part del sistema literari de la llengua espanyola.

La traducció de la literatura catalana a altres llengües

Entre els anys 1998 i 2003, els llibres escrits en català van ser traduïts a vint-i-quatre llengües diferents. Si ens limitem a les traduccions d'obres literàries en català incloses en l'arxiu TRAC, crida l'atenció el fet que l'anglès ocupi tot just un tercer lloc, després del francès i l'alemany. Entre les traduccions literàries recents, trobem, a més, força títols en anglès, per bé que publicats a Catalunya. L'objectiu és mirar de fer servir l'anglès com a llengua pont, però no hi ha indicis que els títols traduïts a l'anglès hagin suscitat a continuació cap mena d'interès en la literatura catalana en altres llengües, com ho demostra el cas de la traducció de *Tirant lo Blanc* en anglès. Malgrat que la versió anglesa d'aquesta novel·la clàssica de cavalleries va generar una traducció indirecta al finès, cap altre autor català ha estat traduït a Finlàndia. Totes les altres traduccions del *Tirant lo Blanc* han estat efectuades per bons coneixedors de la llengua i la literatura catalanes que no han hagut de treballar amb una versió pont en una altra llengua. No-

gensmenys, les traduccions al francès i l'alemany d'obres literàries catalanes, no més publicades per editorials molt importants, han donat un cert impuls a la promoció de la literatura catalana en altres llengües.

Molts traductors d'obres escrites en català han actuat com a ambaixadors de la literatura catalana en els seus propis països. Amb el seu treball de traductors o de professors universitaris, han contribuït de manera decisiva a incorporar la literatura catalana a altres cultures. Aquests traductors sempre treballen directament del català, i les seves traduccions són introduïdes progressivament en altres cultures alhora que nous especialistes descobreixen el patrimoni literari català.

Tanmateix, es pot observar un canvi molt evident en les estratègies de promoció, especialment en l'àmbit de la narrativa. Tant els editors privats com les iniciatives públiques promouen obres literàries concretes, novel·les, o a voltes reculls de narrativa breu, en l'escenari internacional que són prou sòlides com per poder funcionar sense necessitat de conèixer el context cultural en el qual van ser creades. En aquest cas, les obres literàries actuen com a vertaderes ambaixadores. Les novel·les de Mercè Rodoreda van ser les primeres que van oferir una imatge d'Espanya nova i diferent a molts lectors d'arreu del món, i moltes altres obres emblemàtiques han seguit el mateix camí: la Guerra Civil retratada a *Camí de sirga*, de Jesús Moncada, traduïda a unes quinze llengües, o fins i tot els relats breus de Quim Monzó, que reflecteixen la vida deshumanitzada a les grans ciutats.

En l'àmbit de la literatura destinada a un públic més ampli, ens trobem amb estratègies comercials que també han donat molts bons resultats, en particular quan els editors estrangers adquireixen els drets de traducció per a una obra que es considera un *best-seller* en les fires internacionals, o quan rep aquesta mena de promoció per part d'agents literaris, com és el cas de *La pell freda*, d'Albert Sánchez Piñol.

A part d'aquests dos models d'exportació, en els últims anys podem trobar un exemple de promoció a l'estranger basat en l'exportació d'unes seleccions antològiques en una sèrie de llengües, per bé que no sembla que això hagi tingut gaire incidència. Els canals de distribució d'aquestes edicions tenen un abast massa limitat per despertar cap mena d'interès per part del públic en general, i, en el cas de la poesia, les antologies poden fins i tot representar una barrera addicional per a la recepció del poeta en general. En qualsevol cas, les antologies serveixen més per provar l'existència d'una cultura que no pas per afavorir el descobriment d'una literatura.

La literatura universal en l'escenari català

A partir de 1975, any de la mort del dictador Franco, el nombre de títols publicats en català va augmentar progressivament, com va succeir amb el nombre d'editorials que van treure al mercat obres en aquesta llengua. En la dècada dels seixanta del segle XX, molt poques editorials publicaven en català, mentre que la resta ho feia només en espanyol. La transició democràtica va

restablir gradualment, per bé que no sense dificultats, una situació de normalitat que ha fet que actualment puguem dir que la llengua catalana ha consolidat un espai propi dins el mercat editorial a Espanya.

Actualment, el llibre en català representa per a les empreses editorials amb seu a Catalunya un 27% de tots els títols publicats, un 15% del nombre total d'exemplars produïts i un 15% de la facturació total (*Informe de comerç interior*, Gremi d'Editors de Catalunya, 2004). Un dels factors més importants per a l'augment del nombre de llibres editats en català va ser la introducció del català en el sistema educatiu, com a matèria d'estudi i també com a llengua d'aprenentatge d'altres matèries. La literatura representa al voltant d'un 20% de tot allò que es publica en català, la qual cosa és comparable a la situació de la major part d'altres llengües amb un sector editorial consolidat.

Calen estadístiques per tal que puguem avaluar la presència de literatura universal en català. El catàleg TRAC presenta les xifres corresponents a les obres catalanes traduïdes a altres llengües, però no existeix cap projecte que contempli la possibilitat d'oferir un informe sobre les traduccions en la direcció inversa.

La recepció de les traduccions a Catalunya

A Espanya, els autors traduïts gaudeixen d'una gran acceptació per part dels lectors i d'un gran prestigi entre els especialistes. A aquesta circumstància li hem de sumar la publicitat que acompanya la majoria dels autors d'èxit en el món globalitzat actual.

La consciència de la importància del llegat literari d'altres cultures per a l'enriquiment de la pròpia cultura està molt present entre els traductors i els especialistes, com en la premsa diària, on sovintegen articles sobre els nous títols estrangers que s'incorporen a l'escenari internacional.

Tot i que aquest fet ha obert horitzons cap a moltes llengües, amb traductors que no necessiten utilitzar cap llengua pont, en la traducció al català encara hi ha algunes llengües i cultures absents. La presència de la narrativa estrangera, i fins i tot de la poesia, és prou bona, però no podem dir el mateix de les obres o assaigs més filosòfics, que els lectors catalans continuen llegint en espanyol perquè no se'n fan versions en català.

La traducció literària està molt ben valorada en el món de les lletres perquè, en aquest àmbit, tothom és conscient que els autors estrangers ofereixen el material bàsic per a l'evolució de la llengua catalana.

El traductor literari⁶

«El mercat del llibre a Espanya», escriu Peter Bush, «és tradicionalment molt obert a les traduccions. Aquest fet, però, amaga les condicions que han fet possible que un gran nombre de traductors treballi per a editors acostumats a publicar moltes traduccions. Aquesta tradició es basa en terminis molt curts, honoraris baixos que no s'incrementen i contractes espantosos (o a vegades fins i tot sense cap contracte), i tot això en una economia en la qual el cost de la vida ha augmentat molt a causa d'una integració més important d'Espanya en l'economia mundial»⁷.

Això no significa que hagi desaparegut el prestigi de la traducció en general, sinó que conviuen dues maneres d'exercir de traductor. Algunes traduccions són considerades mecàniques, i d'altres són equiparades al treball creatiu i contemplades com a tal pel públic en general. Tradicionalment, Catalunya ha comptat amb molt bons traductors literaris, majoritàriament escriptors o professors universitaris.

Des dels anys 1980-1990, amb l'aparició dels estudis universitaris de traducció, molts llicenciats amb formació teòrica s'han incorporat al món de la traducció. La traducció s'ha anat professionalitzant, i això ha implicat una normalització en aquest camp, tot i que encara no existeix un col·legi professional de traductors, i les poques associacions existents encara no estan gaire consolidades. Amb l'aparició de la Llei de la propietat intel·lectual el 1987, els drets del traductor queden fixats i les editorials acostumen a respectar, amb més o menys rigorositat, els contractes que estableixen amb els traductors.

Normalment, el traductor apareix en els crèdits del llibre i, en el cas d'autors reconeguts, també pot aparèixer a la coberta. Les ressenyes dels mitjans de comunicació solen mencionar les traduccions, sobretot si es tracta de la incorporació d'una obra canònica de la literatura universal o si l'autor és conegut. Sovint aquestes ressenyes esmenten, en la fitxa adjunta del llibre, el nom del traductor, però es fan escassament ressò de la qualitat de la traducció. Aquesta situació és entesa pels traductors com un tret de poc reconeixement envers la seva tasca.

Subvencions i altres formes de suport

La política del govern de Catalunya inclou accions per tal d'enfortir la presència de la llengua catalana, fomentar l'edició, la distribució i la difusió de llibres en català (Llei de normalització lingüística, 1986). D'acord amb aquesta regulació, el Departament de Cultura ha establert diferents línies de suport econòmic per a la publicació en català dins d'un marc de diàleg i cooperació amb representants del sector editorial. L'any 2004, aquests ajuts econòmics van beneficiar al voltant d'uns 1.500 títols, és a dir, una mica menys del 20% de tots els títols publicats en català.

A banda d'aquest suport, el Departament de Cultura atorga subvencions a les publicacions en llengua catalana d'especial interès cultural, i també ajuda econòmicament a entitats per a activitats relacionades amb el llibre, l'organització de fires del llibre o la participació en les diverses fires internacionals en aquest àmbit. El 1987 es va crear la Institució de les Lletres Catalanes (ILC) com una entitat autònoma sota els auspicis del Departament de Cultura; els seus òrgans de govern estan integrats per representants del sector editorial i de l'administració. La Institució té com a objectiu la promoció de les obres en català i els seus autors; amb aquesta finalitat, organitza campanyes i exposicions, i ha establert diverses subvencions per als creadors literaris, els guionistes i els investigadors. Des de l'any 1993, promou una convocatòria destinada a les traduccions al català, tant per als traductors com per a les editorials.

El 2002 va ser creat l'Institut Ramon Llull (IRL), que va assumir la tasca de promoure

la literatura catalana a l'estranger. Cada any atorga subvencions a editorials estrangeres per a la traducció d'obres catalanes i per a iniciatives relacionades amb la promoció i la difusió de la literatura catalana fora dels límits de l'àrea geogràfica de parla catalana, com ara la participació en les principals fires internacionals del llibre, el suport als escriptors catalans per viatjar a l'estranger (festivals, simposis, estades), l'organització d'activitats literàries en altres països, les publicacions en anglès per promoure títols i autors catalans, etcètera.

El cànon de la literatura catalana vista des de l'exterior

Un dels àmbits menys desenvolupats del sistema literari català és el de la crítica literària i, en general, l'atenció teòrica al llegat literari del país. Existeix una estructura acadèmica sòlida, però els resultats de la recerca universitària poques vegades arriben al gran públic. A l'extrem oposat, els autors de les ressenyes que apareixen cada dia als mitjans de comunicació han de limitar-se a un espai que no acostuma a ocupar més de dues pàgines, escrites amb un to amè i divulgatiu. L'atenció dels crítics se centra absolutament en les darreres novetats editorials, i amb això queda anul·lada qualsevol visió de conjunt.

L'altre factor important que hem de tenir en compte és la influència de la tendència general del mercat literari internacional. Com succeeix amb altres literatures, el principal producte català que s'exporta són les novel·les. Les obres més representatives de la poesia catalana encara no són gens conegudes a l'estranger. L'assaig ca-

talà és pràcticament desconegut fora d'Espanya. Tampoc es coneixen gens els textos de referència sobre obres que hagin estat traduïdes del català. Les obres teatrals tampoc es poden tenir en compte sota aquest epígraf, atès que la seva difusió internacional es basa més en les posades en escena que no pas en els textos impresos. Evidentment, els autors contemporanis catalans de teatre han assolit una bona presència en teatres d'altres països.

En general, la major part de les obres exportades han estat llibres d'autors contemporanis i alguns clàssics del segle XX. Hi ha hagut també un nombre prou considerable de traduccions de l'època clàssica de la literatura catalana, especialment de la novel·la *Tirant lo Blanc*, que pot ser considerada una de les obres clau en el context europeu d'aquella època.

En qualsevol cas, és important tenir present una peculiaritat dels intercanvis entre literatures petites: les segones oportunitats gairebé no existeixen. Una traducció mediocre de Shakespeare pot ser ràpidament substituïda en qualsevol racó del món, però una traducció poc reeixida de Mercè Rodoreda probablement no es corregirà mai més. Per això és tan important que els traductors puguin prosseguir amb la seva tasca en condicions dignes i amb els mitjans necessaris.

La presència de Catalunya en el context internacional

Però la cultura catalana només ha pogut donar-se a conèixer a l'exterior en el decurs dels darrers 25 anys, amb la recuperació de l'autogovern mitjançant el restabliment

de la Generalitat de Catalunya el 1980, atès que l'Estat espanyol ha tendit —i tendeix encara— a mostrar a l'exterior només la cultura i la literatura en espanyol. Durant els últims anys, algunes fires editorials internacionals molt importants s'han interessat en la cultura i l'edició en català, i han convidat expressament Catalunya a ser-hi representada (Guadalajara 2004 i Frankfurt 2007). Aquestes fires són molt importants pel que signifiquen també d'obertura a l'exterior i com a plataforma per donar a conèixer la literatura catalana.

Des de la seva creació, tant la Institució de les Lletres Catalanes (ILC) com l'Institut Ramon Llull (IRL) han estat presents a molts esdeveniments culturals i literaris a l'estranger, on actuen com a mecanisme de promoció de la literatura catalana i receptor d'influències d'altres països.

3.4 Alemanya

Riky Stock, *directora de la German Book Office de Nova York*

Introducció

L'alemany es parla a Europa principalment a Alemanya, a Àustria i als cantons alemanys de Suïssa. Al continent europeu supera qualsevol altre idioma, a part del rus, en nombre de parlants nadius (95 milions a Europa, 120 milions arreu del món). És la llengua materna del 24% dels ciutadans de la Unió Europea (UE), aproximadament.⁸

Com que la majoria de les editorials, i especialment totes les grans editorials, estan radicades a Alemanya i, per tant, la majoria

dels autors en llengua alemanya —inclosos els suïssos i els austríacs— es publiquen a Alemanya, aquestes pàgines se centren en el mercat alemany i es refereixen sovint als llibres escrits en alemany a Alemanya, Àustria i Suïssa com a llibres alemanys.

A Alemanya, on l'any 2005 es van produir 89.869 nous títols, que van reportar uns ingressos finals estimats en 9.160 milions d'euros, la lectura ocupa la posició vuitena de la classificació de les activitats de lleure, després d'escoltar música, mirar la televisió, llegir el diari, anar a restaurants, sortir de festa amb els amics, fer barbacoes i conduir.⁹ Alemanya té una població de 82,5 milions.¹⁰ Cada any s'hi imprimeixen 500 milions de còpies, aproximadament, la qual cosa representa una mitjana de prop de 6,5 llibres per alemany a l'any.¹¹

Aquest informe proporciona informació sobre la proporció en què els escriptors alemanys són traduïts en altres idiomes i en quina mesura les traduccions d'altres idiomes s'introdueixen en el mercat alemany del llibre. Estudia la percepció de la traducció i dels traductors, les formes de finançar les traduccions i la promoció dels llibres alemanys. Analitza de quina manera l'ambient internacional ha influït en la recepció dels escriptors alemanys, com també la importància i les dificultats de traduir a l'anglès. També ofereix exemples d'escriptors alemanys notables que no han estat traduïts a l'anglès.

Les traduccions en el mercat alemany del llibre

Alemanya és el país del món que compta amb més traduccions.¹² L'any 2005 se'n

van publicar 6.132 traduccions, un 13,4% més que el 2004. Les traduccions representen el 7,9% de tots els nous títols. L'any 2004, aquest índex era del 7,3%. Si es compara amb les dades de 1995, en què eren prop del 14,2%, l'impacte de les traduccions als darrers deu anys s'ha reduït dràsticament.

Tanmateix, l'avanç mundial de la llengua anglesa és imparable, sobretot per les traduccions en el mercat alemany del llibre. Més del 60% de tots els títols que es van traduir el 2005 provenien de l'anglès. El 2004, aquest percentatge era del 56,8%. El francès és el segon idioma més traduït, després de l'anglès. Ocupa aquest segon lloc des de fa molts anys, si bé a bastant distància de l'anglès, amb només el 9,4%. Mentre que l'anglès i el francès fa molt temps que ocupen els dos primers llocs dels rànquings dels 20 idiomes traduïts més importants, les altres posicions varien cada any. L'italià és el tercer l'any 2005, amb un 2,7%, però amb un percentatge menor que el 2004, que era del 3,3%. El neerlandès, el castellà i el suec el segueixen, amb una mica més d'un 2% cada un. El rus ocupa el setè lloc, amb només un 1,8%, seguit del llatí, el grec i el danès, amb menys d'un 1% cada un.

Les traduccions de llibres per a nens i adolescents encara són importants: el 17,2% de tots els llibres infantils i per a adolescents són traduïts d'altres idiomes. L'any 2004, aquest percentatge era del 17,7%.

La ficció representa la part més important de les traduccions, amb un percentatge del 25,1%. Tanmateix, l'any 2004 aques-

ta xifra era molt més elevada, amb un 40,5%. En total, el 13,8% de tots els títols de ficció són traduccions. L'any anterior aquesta xifra era del 20,7%.

El paper que han fet les traduccions fins ara en la ficció s'ha reduït clarament. D'aquesta disminució n'ha estat responsable, en part, la polèmica sobre compensacions entre els editors i els traductors literaris, que ha acabat als tribunals. Les traduccions comporten un cert risc per part dels editors i la qüestió dels drets d'autor encara no està resolta. Així doncs, les xifres només han augmentat pel que fa a les traduccions de l'anglès.¹³

Tradicció i prestigi de les traduccions i els originals en alemany

Les traduccions han ocupat un lloc important en la història de la literatura i l'edició alemanyes, que es remunta a l'edat mitjana, i des del segle XVIII Alemanya és coneguda com un país clàssic per a la traducció.¹⁴ Els alemanys són molt conscients del fet que no existiria una comunitat literària internacional sense traduccions, i que les traduccions a l'alemany han permès fins i tot que alguns escriptors de l'est d'Europa fossin coneguts a la resta del món. L'escriptor hongarès Imre Kertész no hauria rebut el premi Nobel si no hagués estat per la traducció alemanya, que va permetre que altres països poguessin accedir a la seva obra.

Les traduccions tenen un paper destacat en la cultura literària d'Alemanya, raó per la qual totes les llibreries, fins i tot les de les grans cadenes, tenen i exhibeixen les obres traduïdes. Les revistes i els diaris

també promouen traduccions entre un públic lector ampli, presentant-ne i ressenyant-ne regularment els darrers títols.

Segons una enquesta feta el 2004 als lectors alemanys, *El senyor dels anells* i *Harry Potter i la pedra filosofal* ocupaven els primers llocs en el rànquing dels deu llibres de tots els temps preferits pels alemanys. En aquesta llista, només hi havia un llibre alemany, *Els Buddenbrook*, de Thomas Mann. A la llista dels 100 primers hi havia, majoritàriament, títols estrangers. Això mostra clarament el paper dominant que els llibres de llengua anglesa tenen a Alemanya. Tanmateix, ja ha passat el clima dels anys noranta, en què els editors alemanys lluitaven entre ells i pagaven sumes de diners desorbitades per assegurar-se els drets del nou llibre de John Grisham o d'algun altre autor americà menys conegut. L'any 2000, els títols anglesos representaven el 72% de totes les novetats, mentre que el 2005 aquesta xifra havia caigut fins al 61%. Els motius d'aquest canvi es troben en la dificultat d'obtenir beneficis quan es paguen per avançat quantitats tan grans, com també en el descens general de les vendes de llibres en el mercat alemany. Per compensar aquesta situació, els alemanys s'han centrat i han invertit a publicar els nous talents alemanys.¹⁵

Els darrers anys, el paper dels escriptors en llengua alemanya ha augmentat. Un cop d'ull a la llista dels més venuts mostra que els llibres dels joves autors alemanys ara es venen millor i competeixen estretament amb els dels joves escriptors americans, i no tan sols pel que fa al mèrit litera-

ri.¹⁶ Fa un parell d'anys, els llibres en llengua anglesa dominaven a bastament la llista alemanya dels títols de ficció. El 2003, només el 25% dels 100 llibres de ficció més venuts eren alemanys.¹⁷ Ara, entre el 30 i el 60% dels títols de les llistes dels més venuts són d'autors de parla anglesa i aproximadament la mateixa quantitat, entre un 30 i un 50%, són llibres d'autors alemanys. La resta, entre un 10 i un 25%, són traduccions d'altres idiomes.¹⁸

Per garantir aquesta varietat de llibres, la comunitat editora alemanya organitza regularment actes d'enfocament internacional, com ara lectures i presentacions d'autors estrangers. Moltes organitzacions culturals també promouen la literatura estrangera oferint fonts de finançament per a les traduccions. Aquestes mesures ajuden a incrementar el nombre de títols estrangers que entren en el mercat alemany del llibre, en què darrerament s'ha fet èmfasi especialment en la literatura provinent d'Àfrica, Àsia, Amèrica Llatina i l'Europa de l'Est.¹⁹ La fixació del preu a Alemanya també ajuda a garantir aquesta varietat, perquè redueix la pressió competitiva i permet a les editorials petites assumir riscos més grans.

Els traductors més destacats i l'art de la traducció

Des del segle XVIII, autors eminents com Johann Wolfgang von Goethe, Johann Gottfried Herder i Rainer Maria Rilke han configurat l'escena literària alemanya com un àmbit obert als llibres d'altres idiomes, i així continua essent avui. Alguns dels millors escriptors d'Alemanya han

heretat la tradició de produir traduccions de qualitat i han assumit el repte de traduir obres de literatura, essencialment de reescriure els llibres d'altres autors per presentar-los a un públic més ampli. Aquests traductors-autors han influït en el panorama literari i alhora l'han fet avançar, i han ajudat a configurar la imatge de la traducció. A Alemanya, les traduccions literàries es consideren una forma d'art, més que una feina mecànica.

En el camp de la literatura contemporània, alguns dels principals autors d'Alemanya fan traduccions literàries, entre ells Paul Celan (que ha traduït de set idiomes a l'alemany), Peter Handke (que ha traduït obres de Shakespeare, Walker Percy, etc.), Hans Magnus Enzensberger (que ha traduït poemes de diversos autors i obres de Federico García Lorca) i Elfriede Jelinek, guanyadora del premi Nobel (que ha traduït *Gravity's Rainbow* de Thomas Pynchon). És interessant assenyalar el cas de W. G. Sebald, el qual, encara que no era traductor, va destacar sempre com a promotor de la literatura alemanya en el món de parla anglesa, i va fundar el British Centre for Literary Translation [Centre Britànic per a la Traducció Literària].

Avui està sorgint una nova generació d'autors alemanys que continua la tasca dels seus predecessors d'introduir llibres destacats en el mercat alemany del llibre. L'aclamada jove escriptora Antje Strubel ha obtingut una bona reputació com a traductora de l'obra *The Year of Magical Thinking* [L'any del pensament màgic] de Joan Didion, com també li va passar a la guanyadora del premi Ingeborg Bach-

mann Terézia Mora, nascuda a Hongria, per les seves traduccions de Péter Esterházy.

Autors de tots els gèneres prenen part en tasques de traducció i sovint tradueixen els mateixos tipus d'escrits que ells mateixos produeixen. Mirjam Pressler, que és una escriptora molt coneguda de llibres infantils, ha traduït més de 300 obres per a nens i adolescents, inclòs el diari d'Anna Frank. També és usual que els poetes es tradueixin entre ells. La poetessa alemanya Ulrike Draesner, que tradueix poesia de l'anglès, també tradueix professionalment. A vegades, les traduccions fins i tot inspiren l'escriptura de nous llibres, com és el cas de Ralf Dutli, que després de traduir Ossip Mandelstam va escriure una biografia completa de Mandelstam.

En el camp de la ficció popular, l'escriptora de *best-sellers* de ficció històrica Ingrid Krane-Müschen, que escriu amb el pseudònim Rebecca Gablé, fa servir el seu nom real per traduir llibres d'autores com Elizabeth George i Patricia Shaw.

També és interessant assenyalar que alguns editors alemanys, com Michael Krüger, de Hanser Verlag; Alexander Fest, de Rowohlt Verlag, i Joachim Unseld, del Frankfurter Verlagsanstalt, també tradueixen llibres o poemes.

Actualment, els editors i els traductors debaten sobre els desequilibris que hi ha entre la formació que s'exigeix als traductors a Alemanya i les compensacions que reben de les cases editorials. De mitjana, un traductor literari no cobra prou diners per viure de la seva activitat. Rarament percep més de 15-20 euros bruts per pàgina traduïda, amb una mitjana de 100 pà-

gines traduïdes al mes.²⁰ L'expresident alemany Roman Herzog ho va reconèixer una vegada en un discurs: «És absolutament escandalós que aquells que fan una de les feines més importants en la vida cultural actual no puguin, en general, viure de la seva activitat.»²¹

En un intent recent de millorar la situació dels traductors literaris, s'ha presentat un plet en nom dels traductors contra els editors. Els traductors implicats en aquest litigi demanen participar en els ingressos en concepte de vendes dels llibres que han traduït, una participació a la qual diuen que tenen dret independentment de l'edició del llibre. Fins ara, els editors només garantien als traductors una participació en els beneficis obtinguts de les vendes en els casos en què el llibre era un *best-seller*.

Els traductors ja van aconseguir una petita victòria quan el tribunal de districte de Munic va decidir que, a més de la compensació inicial per la traducció del llibre, els traductors tenien dret a un determinat percentatge dels beneficis de les vendes a partir del primer exemplar venut. Aquest tant per cent va del 0,5 al 2%.²²

Alguns editors van criticar aquesta decisió judicial, perquè segons ells anava en detriment de la varietat del mercat alemany del llibre. Segons els editors alemanys, obligar-los a pagar als traductors un tant per cent dels beneficis els reduirà els recursos que podrien haver dedicat per publicar altres llibres. En conseqüència, no es podran publicar o traduir alguns llibres que s'ho mereixerien. Tanmateix, el fet que hi hagi una discussió

pública mostra que es comença a reconèixer els traductors. La situació general dels traductors ha millorat, i alguns editors han començat a incloure les biografies dels traductors en els seus catàlegs i a posar el nom del traductor a la coberta del llibre.

El suport a les traduccions i la promoció dels llibres alemanys

Hi ha dos tipus diferents de finançament per a les traduccions: les subvencions que els editors poden sol·licitar i les beques especials per als traductors. Per a les traduccions a l'alemany, n'ofereixen fonts de finançament les organitzacions i els ministeris de cultura dels països d'on el títol és originari. Alguns exemples d'aquestes organitzacions són la IreCompany Literature Exchange d'Irlanda, l'Institut Polonès del Llibre i el Centre Finlandès d'Informació sobre Literatura (FILLI). Aquestes ajudes normalment s'ofereixen exclusivament als editors per a la traducció d'un títol concret.

Àustria, Alemanya i Suïssa tenen programes per finançar la publicació de llibres escrits en alemany a idiomes estrangers. El programa de beques del Goethe-Institut pretén aproximar rellevants escrits acadèmics, de ficció d'alta qualitat, de literatura infantil i per a adolescents, com també una selecció d'obres de no-ficció a un públic lector que no és de parla alemanya. El suport consisteix a subvencionar els costos de traducció que té de l'editor. Aquest programa es duu a terme des de fa gairebé 30 anys, durant els quals el Goethe-Institut ha donat suport econòmic per

a la publicació de prop de 4.000 llibres en 45 idiomes.²³ A Suïssa, l'any 1939 es va fundar Pro Helvetia, el Consell de les Arts de Suïssa, que subvenciona la impressió o la traducció de publicacions que parlin de la cultura suïssa o de les relacions culturals de Suïssa amb altres països.²⁴ A Àustria, la Divisió de les Arts de la Cancelleria Federal Austríaca atorga ajudes econòmiques per a les traduccions.²⁵

També existeixen programes especials a disposició dels editors, que subvencionen la literatura de determinades regions, com ara la Gesellschaft zur Förderung der Literatur aus Afrika, Asien und Lateinamerika e. V. [Societat per a la Promoció de la Literatura d'Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina]. Aquest programa promou la traducció a l'alemany de textos literaris culturalment informatius procedents de diverses regions del Tercer Món, i millora l'entesa cultural d'algunes societats que sovint reben poca atenció per part de la comunitat internacional. Els títols que aquest programa promou s'han publicat parcialment o bé no s'han publicat mai en alemany, i provenen de països que estan poc representats en el mercat alemany.²⁶

És digne d'esment, per raó de la seva gran influència en el camp de la traducció, el Literarisches Colloquium Berlin (LCB). El LCB promou la literatura alemanya, gestiona un programa en règim residencial tant per als escriptors com per als traductors, i actua com a centre i com a facilitador de traductors. Un dels seus programes ofereix una beca de traducció per als editors interessats en la ficció procedent del centre i l'est d'Europa. El seu ob-

jectiu és diversificar la selecció de llibres a disposició dels lectors alemanys i oferir als llibres menys coneguts més oportunitats de ser llegits. Des de 1993, el LCB ha subvencionat més de 250 títols amb les seves ajudes.²⁷

A més dels programes adreçats als editors, algunes organitzacions ajuden els traductors a tenir ressò en els cercles literaris d'Alemanya, Suïssa i Àustria. Hi ha diverses associacions de socis i organitzacions no lucratives que donen suport als traductors de l'alemany i a l'alemany, com ara la Verband deutschsprachiger Übersetzer literarischer und wissenschaftlicher Werke e.V. (VdÜ). La VdÜ és una associació de traductors de parla alemanya que es va fundar l'any 1954 per defensar els interessos dels traductors.²⁸

L'organització més important de suport als traductors literaris a Alemanya és el Deutscher Übersetzerfonds (Fons de traductors alemanys, DÜF), una organització no lucrativa amb seu al LCB, que ofereix beques i ajudes per desplaçaments als traductors, i organitza talles i seminaris.²⁹

El LCB, la VdÜ i d'altres institucions, com ara la Fira del Llibre de Frankfurt, l'Acadèmia Alemanya de la Llengua i la Poesia, el Deutscher Literaturfonds e.V., l'Europäisches Übersetzer-Kollegium Nordrhein-Westfalen in Straelen e.V., Dialogwerkstatt Zug i d'altres, atorguen beques i premis a la traducció, i organitzen programes d'intercanvi per als traductors.

Les pràctiques més efectives per promoure la literatura alemanya són establir contactes personals, crear xarxes i mantenir una presència constant en l'àmbit edi-

torial d'un altre país. Això ajuda a entendre el mercat, intercanviar informació, reunir persones i propiciar acords per a l'edició de llibres. No n'hi ha prou simplement a presentar el llibre perfecte a l'editor més adequat. Els llibres es venen millor quan els editors escolten el parer d'altres persones i tenen la sensació que continuaran tenint suport un cop el llibre s'hagi publicat. Hi ha diverses iniciatives que promouen els llibres alemanys a l'estranger:

La Fira del Llibre de Frankfurt

La Fira del Llibre de Frankfurt —que organitza l'exposició internacional més important del sector del llibre— és una empresa filial de la Börsenverein des Deutschen Buchhandels, l'Associació dels Llibreters i els Editors Alemanys. La Fira del Llibre de Frankfurt té un departament internacional que es dedica a promoure els llibres alemanys per a la traducció i ajuda a crear xarxes en altres parts del món. Les seves activitats internacionals reben finançament del Ministeri d'Afers Estrangers alemany.

La Fira del Llibre de Frankfurt organitza exposicions de llibres alemanys en estands col·lectius en més de 20 països, i ha creat diversos centres d'informació de llibres arreu del món. A més de l'Oficina del Llibre Alemany (German Book Office, GBO) de Nova York, té oficines a Beijing, Bucarest, Moscou i Varsòvia. Cada una d'aquestes oficines serveix per a l'intercanvi de contactes i actua de medidora cultural per al comerç del llibre entre Alemanya i el país on es troba l'oficina.³⁰

Així, per exemple, la GBO és una organització no lucrativa fundada l'any 1998 per tal de promoure els llibres alemanys als Estats Units. La GBO està situada a Nova York, on manté actives xarxes i contactes personals.³¹ També proporciona informació sobre els títols alemanys que tenen un interès específic per al mercat nord-americà.

El Goethe-Institut

El Goethe-Institut e.V. és el soci operatiu més important de la República Federal d'Alemanya per al desenvolupament i l'aplicació de la política cultural a l'estranger. A més d'executar un programa orientat al finançament de les traduccions, el Goethe-Institut és l'organització principal d'ensenyament i promoció de la llengua i la cultura alemanyes arreu del món. El Goethe-Institut està representat arreu del món per mitjà d'una xarxa d'instituts, centres Goethe, associacions culturals i sales de lectura. Alguns instituts tenen biblioteques que contenen materials relacionats amb la llengua alemanya i d'altres relacionats amb l'alemany. Els 128 instituts Goethe que hi ha a fora d'Alemanya ofereixen ressenyes d'una selecció de llibres en les seves pàgines web i organitzen lectures, seminaris, tallers i exposicions. Són socis dels instituts Goethe algunes institucions públiques i privades, els estats federals, les autoritats locals i el món del comerç. El Goethe-Institut col·labora estretament amb els traductors i altres mediadors culturals. La majoria del presupost del Goethe-Institut prové del Ministeri d'Afers Estrangers alemany i de l'Oficina de Premsa alemanya.³²

Premi del Llibre Alemany

Per tal de promoure els noms dels autors eminents i famosos, com també els d'altres autors amb talent però relativament desconeguts tant al país com a l'estranger, la Börsenverein des Deutschen Buchhandels (Associació dels Llibreters i els Editors Alemanys) va crear el Premi del Llibre Alemany, inspirat en el *Man Booker Prize* del Regne Unit. Premia la millor novel·la en llengua alemanya i fou atorgat per primera vegada l'any 2005 a Arno Geiger per la seva novel·la *Es geht uns gut* (*Tot ens va bé*). La guanyadora de l'any 2006 fou Katharina Hacker per *Die Habenichtse* [Els qui no tenen res].³³

Existeixen molts altres projectes, iniciatives i llocs web que promouen la traducció: *New Books in German* és una revista londinenca en versió impresa, acompanyada del seu lloc web, que presenta dues vegades a l'any una selecció de llibres destacats d'Alemanya. Se'n distribueixen tres milions d'exemplars arreu del món.³⁴ *Litrix.de* presenta ressenyes i traduccions de mostra de la literatura alemanya contemporània a la seva web. Els darrers tres anys, *Litrix.de* també ha gestionat alguns programes de finançament de traduccions a l'àrab i al xinès. El LCB, ja esmentat, també fa un paper important en la promoció de la literatura alemanya arreu del món. D'altres projectes similars són <www.lyrikline.org>, una plataforma en línia que publica poemes i traduccions en diversos idiomes, en format de text i d'àudio, i <www.signandsight.com>, la versió anglesa de la revista cultural alemanya en línia *Perlentaucher*, que afegeix continguts cul-

turals i intel·lectuals de les principals publicacions alemanyes. La secció «Books this Season» és una selecció de la nova literatura que es considera més interessant i més comentada.

La literatura alemanya a l'estranger

Des dels anys vuitanta, quan els editors de tot Europa van descobrir la venda dels drets com una nova font d'ingressos, Alemanya ha aconseguit vendre amb èxit alguns títols a l'estranger, en part gràcies al clima polític en procés de canvi constant —l'obertura de Rússia i la Xina a occident o el *boom* econòmic de Corea. Quan un mercat queda saturat de títols alemanys, en sorgeix un altre de nou. Els editors alemanys són ben conscients d'aquestes tendències i se centren a vendre els drets d'acord amb aquests canvis.

Les vendes dels drets de traducció per obres escrites en alemany han augmentat moderadament però de manera constant els darrers deu anys. Mercats com els de Corea del Sud, la Xina i Taiwan han manifestat un gran interès en la literatura alemanya i han esdevingut dels més grans compradors. Mercats europeus com els d'Holanda, Espanya i Itàlia tradicionalment han estat oberts a la literatura alemanya. Potser el canvi més sorprenent de tots s'ha donat al Regne Unit i als Estats Units, que també han començat a obrir les seves portes literàries a alguns títols alemanys.

Enfront de la via unidireccional que feien la literatura anglesa i americana fins no fa gaire, ara s'ha obert un petit camí que va en sentit contrari. La literatura tra-

duïda de l'anglès encara té un paper central en el mercat alemany del llibre i en la llista dels llibres més venuts a Alemanya. Si bé la literatura alemanya encara no té aquest mateix impacte al Regne Unit o als Estats Units, un flux constant de títols s'està introduint progressivament en aquests mercats de parla anglesa.

Aquest increment és degut en part a uns pocs títols d'èxit que han aconseguit captar l'atenció dels lectors de parla anglesa i introduir-los en la literatura alemanya contemporània. Entre aquests títols hi ha *The Reader (El lector)* de Bernhard Schlink, gràcies a l'elogi entusiasta d'Oprah Winfrey, i *The Emigrants (Els emigrants)* de W. G. Sebald.³⁵

L'interès creixent per la literatura alemanya també es pot explicar per un canvi en el tipus d'escriptura. L'any 1989 va marcar el final de la literatura de la RDA (Alemanya oriental), però les agitacions polítiques van marcar també un punt d'inflexió per a la literatura de l'Alemanya occidental. S'acostava el final de la literatura de postguerra, un gènere que havien dominat escriptors com Heinrich Böll, Uwe Johnson i Günter Grass. La seva manera d'escriure havia estat marcada per la guerra, per la lluita enfront del passat nazi i per una forta empenta moral.³⁶ Quan finalment es va atorgar el premi Nobel a Günter Grass l'any 1999, els beneficis imprevistos d'aquest esdeveniment van ser que es va afavorir l'aparició d'una nova generació d'autors, que els crítics van anomenar «els néts i les nétes de Grass».³⁷

Aquesta nova generació d'escriptors alemanys va rebutjar els escrits de la genera-

ció de postguerra, i també l'escriptura experimental, postmodernista i psicoanalítica dels anys setanta i vuitanta. Abans d'aquesta nova renaixença de la literatura alemanya, els editors alemanys recorden que els seus intents de vendre drets per les obres dels seus autors en altres països constituïa una «experiència humiliant». La literatura alemanya era vista llavors com massa acadèmica, seriosa i difícil de llegir.³⁸

La nova novel·la alemanya, segons el *The New York Times*, és «menys pesada i més exportable». Aquesta generació és representada per Daniel Kehlmann, Julie Zeh, Jenny Erpenbeck i Ingo Schulze, els quals han estat influïts per la presència important de la cultura i la literatura americanes a l'Alemanya actual. Aquesta generació defensa el relat narratiu, una qualitat que feia temps que havia perdut la literatura alemanya i que han après dels autors americans. Això ha augmentat la curiositat i l'intercanvi per les dues bandes —com ho evidencia l'èxit notable dels llibres de Cornelia Funke.³⁹

*Younger Germans, writing in the country's leading newspapers, have infiltrated their ranks and become vital conduits of new books. ... At the leading edge of success abroad lie the writers. Once content to write for a small circle of readers at home, they have tuned their antennae toward the rest of world, testing out ideas on publishers with an eye toward eventual sales abroad.*⁴⁰

(*New York Times*, 20 de desembre de 2005)

Davant de l'ambient cada vegada més internacional que es respira a Europa i a

Alemanya, ha sorgit un tipus literatura multicultural que reflecteix les influències culturals canviants que es viuen a Alemanya. Hi ha autors de parla alemanya que escriuen des de la perspectiva d'una identitat particular híbrida, com ara Terézia Mora, Zsuzsa Bánk, Rafik Schami i, més recentment, Saša Stanišić. Aquests autors han estat descoberts i adoptats pels editors en llengua anglesa.⁴¹

Actualment, l'ambiciosa literatura en llengua alemanya té molt bones oportunitats a escala nacional i internacional, especialment perquè molts joves escriptors ja no escriuen per al mercat limitat dels seus països d'origen, sinó amb la voluntat de tenir èxit a l'estranger. Des del principi, pensen en l'exportabilitat dels seus projectes literaris.⁴²

Els autors alemanys que es tradueixen

Amb 7.491 acords tancats l'any 2005, els editors alemanys han venut més llicències que mai. Polònia, amb 604 títols (el 8,1% de totes les llicències venudes), fou la principal compradora de drets a Alemanya, seguida de la República Txeca, amb 557 títols (el 7,4% de totes les llicències venudes).

L'anglès, que els anys noranta ocupava habitualment el segon lloc, fou el setè en el rànquing dels deu primers idiomes, amb el 6,2% de totes les llicències venudes. Els altres idiomes europeus de la llista dels deu primers eren el rus (4t), el castellà (6è), l'italià (el 8è), l'holandès (el 9è) i el francès (10è). El xinès ocupava el tercer lloc i el coreà, el cinquè.

Els llibres infantils lideraven la classificació —representaven aproximadament el 24% de totes les llicències venudes— i tenien una gran demanda als països asiàtics. Després dels llibres infantils, la categoria següent de llicències més venudes a l'estranger corresponia als llibres d'autoajuda, que representaven prop del 22% de les vendes de llicències. Aquests llibres interessaven especialment al sud d'Europa i a Espanya. La demanda de ficció es va reduir, i va passar a ocupar el tercer lloc, amb el 12% de llicències venudes. La majoria de les llicències literàries es van vendre a Holanda i a Itàlia.⁴³

Recentment, l'interès per la literatura en llengua alemanya sembla que ha augmentat, gràcies als èxits de *Vermessung der Welt* [El mesurament del món] de Daniel Kehlmann i de la novel·la d'Arno Geiger *Es geht uns gut (Tot ens va bé)*. Molts editors han confirmat aquesta petita reversió de la tendència en l'àmbit de parla anglesa, però primer s'ha de veure reflectit en les estadístiques de l'any 2007.⁴⁴

Literatura alemanya en anglès

Els darrers 25 anys, l'anglès s'ha convertit en la *lingua franca* de la civilització occidental. L'expansió massiva d'Internet a mitjan anys noranta i el boom de les .com a finals de la dècada van accelerar aquest canvi ja ràpid. Cap altre idioma no s'ha expandit tan ràpidament els últims temps i alhora ha absorbit tan poc dels altres idiomes com l'anglès americà.

Malauradament, el mercat de la llengua anglesa és el més difícil de conquerir. Només un 3% de totes les noves publicaci-

ons són traduccions, com ho il·lustra una anàlisi de tots els títols ressenyats al *Publishers Weekly* els anys 2004 i 2005.⁴⁵ Tanmateix, l'alemany sempre es troba entre els tres primers idiomes, i l'any 2006 fins i tot va encapçalar el nombre de títols traduïts a PW, per davant del francès i el castellà.

Malgrat les dificultats de trobar acollida als Estats Units per als seus llibres, els editors alemanys comparteixen l'interès creixent de situar els seus títols en el mercat del llibre de llengua anglesa, i per bons motius. Traduir els títols alemanys a l'anglès augmenta l'atenció que rep un autor, més que els contractes de llicència en qualsevol altre mercat. Implica gairebé el 100% de probabilitats de vendre llicències en altres mercats, i és el prerrequisit perquè un títol de ficció aconseguixi captar l'atenció dels estudis de Hollywood.

Jutta Willand, directora de drets d'Eichborn AG, confirma la importància que tenen per als escriptors alemanys les traduccions angleses: «És molt important per als autors alemanys que les seves obres es tradueixin a l'anglès. Això no tan sols els permet entrar en el mercat influent de llengua anglesa i arribar a un grup més ampli de lectors, sinó que també els permet entrar en contacte amb l'avantguarda literària mundial, que té com a llenguatge comú l'anglès.»⁴⁶

Literatura alemanya destacada i no traduïda

La majoria dels autors de ficció alemanys han estat traduïts almenys en un altre idioma. Tanmateix, hi ha nombrosos autors destacats en llengua alemanya que mai no

han estat traduïts a l'anglès o no han trobat cap editor nord-americà, com és el cas de John von Düffel, Martin Mosebach, Matthias Politycki, Ralf Rothmann, Feridun Zaimoğlu o Ernst Augustin.

Al lloc web del Centre PEN Americà, hi ha títols recomanats per traductors de l'alemany que consideren que s'ho mereixen i que actualment no estan disponibles als Estats Units en anglès. Entre les obres suggerides destaquen *Die Serapions-Brüder* d'E.T.A. Hoffman, *Die Dritte Walpurgisnacht* de Karl Kraus i *Spazieren in Berlin* de Franz Hessel.⁴⁷

També hi ha algunes perles perdudes que es comencen a redescobrir a Alemanya i que val la pena de traduir, segons Rebecca Morrison, editora de *New Books in German*. Un dels llibres que recomana és *Bergfahrt* de l'escriptor suís Ludwig Hohl.⁴⁸

A més dels títols que mai no han estat traduïts, hi ha un gran nombre de llibres que sí que es van traduir i publicar als Estats Units però que s'han exhaurit. Clàssics com *The Silent Angel* [L'àngel silenciós], la primera novel·la de Heinrich Böll, ja no estan disponibles a les llibreries.

A vegades, quan un autor alemany troba un editor americà, si no es venen prou exemplars dels llibres (en part perquè els editors americans inverteixen pocs diners en màrqueting de moltes traduccions), és rebutjat. Malauradament, aquest record negatiu de vendes persegueix el llibre, el qual acaba no trobant cap altra editorial que li ofereixi una nova oportunitat.

Com s'ha assenyalat anteriorment, hi ha un interès creixent per la nova literatura alemanya i per alguns dels clàssics, com

ara els llibres de Hans Fallada o *Der Siebente Brunnen* de Fred Wander, que han estat descoberts per editors americans especialitzats. Els llibres alemanys estan influent més que mai en la vida cultural d'arreu del món i fins i tot estan globalitzant els països més autosuficients, com ara els Estats Units.

3.5 Xina

Chen Maiping, escriptor i traductor, fundador i membre del Centre Independent del PEN Xinès, Estocolm.

La literatura xinesa traduïda a altres llengües

Segons les estadístiques oficials, la Xina va publicar uns 110.000 títols nous l'any 2003, i 112.857 el 2005. Entre els nous títols de l'any 2003 hi havia 10.000 noves creacions literàries, i 10.842 el 2005.⁴⁹ Però, segons una exhaustiva cerca a Internet, el nombre d'aquests nous títols que s'han traduït a altres llengües va ser inferior a 100 l'any 2003, i més o menys el mateix el 2005, tot i que es tractava sobretot d'obres literàries. Això significa que aproximadament un 0,01% dels llibres xinesos són traduïts a altres llengües, i pel que fa a les obres literàries, aquesta xifra representa aproximadament un 0,01%. Aquesta xifra no inclou Hong Kong, Macau i Taiwan, que també formen part de la literatura xinesa en el sentit que empren el xinès com a llengua.

La Xina té la població més gran del món i una llarga tradició literària; corresponentment, té molts escriptors que cada any produeixen moltes obres literàries.

L'Associació d'Escriptors Xinesos oficial informa de 6.128 membres l'any 2005.⁵⁰ Però menys de 300 escriptors d'aquest grup han estat traduïts alguna vegada a una altra llengua —és a dir, menys d'un 5%—. Un gran nombre dels escriptors xinesos que actualment es publiquen en anglès als Estats Units o a Europa en altres llengües europees, per exemple, Mo Yan, Su Tong i Yu Hua, són membres de l'associació d'escriptors oficial. Però hi ha milers d'altres escriptors que no són membres d'aquesta associació oficial, especialment escriptors dissidents que tenen poques o cap oportunitat de publicar a la Xina. Així doncs, les obres d'aquests escriptors normalment tenen encara menys ocasions de poder accedir a traductors d'altres llengües. Malgrat tot, alguns dels dissidents també han pogut publicar les seves obres a l'estranger a Taiwan o a Hong Kong, i fins i tot han estat traduïts a altres llengües. Sovint, les seves obres criden més l'atenció, atès que descriuen la vertadera història i realitat de la Xina, i, per tant, poden resultar més interessants fins i tot des d'una perspectiva política. Liao Yiwu, membre del Centre del PEN Independent Xinès (Independent Chinese PEN Center, ICPC), és un dels escriptors dissidents que ara pot tenir accés a un nou públic lector a través de les traduccions al francès i al japonès del seu llibre *Interviews with People from the Bottom Rung of Society* (*Entrevistes amb persones de l'esglaó més baix de la societat*). Una traducció a l'anglès d'alguns fragments d'aquest llibre també va ser publicada a la revista nord-americana *The Paris Review* l'any 2005, una obra que Pantheon

publicarà pròximament en la seva versió íntegra en anglès en una traducció de Wen Huang.

Pel que fa als membres de l'ICPC, aproximadament un 10% han estat traduïts. Dels 190 membres actuals de l'ICPC, les obres literàries d'uns 20 escriptors han estat traduïdes a altres llengües. Atès que molts de nosaltres vivim en exili a l'estranger, les nostres obres són traduïdes en una proporció més elevada que molts altres escriptors xinesos. L'ICPC compta amb alguns poetes i escriptors de qualitat, les obres dels quals han estat traduïdes, com ara Liu Binyan (que va morir l'any 2005) i Zheng Yi (als Estats Units), Yang Lian, Yo Yo i Ma Jian (al Regne Unit), Liao Yiwu, Shu Yang i Wu Chenjun (a la Xina), Zeng Zheng i Ouyang Yu (a Austràlia), Wan Zhi (Chen Maiping a Suècia), Jimbut (Feng Jun a Dinamarca), etc. La llengua a la qual es tradueixen les seves obres és sobretot l'anglès, però també han estat traduïdes al francès, l'alemany, el suec, el danès, el japonès, etc. Algunes obres seves han estat guardonades amb premis internacionals de prestigi i han estat catalogades com a les obres més importants de la Xina per *The New York Times* i altres importants mitjans de comunicació europeus. El guanyador del Premi Nobel, Gao Xingjian, és membre honorari de l'ICPC. Des de l'any 1987 viu a l'exili però ha seguit escrivint en xinès. Els seus llibres encara estan prohibits a la Xina, però són àmpliament traduïts a altres llengües, especialment des que va guanyar aquest premi l'any 2000.

L'interès en la literatura xinesa està creixent, la qual cosa podria tenir una

mica a veure amb el ràpid desenvolupament econòmic de la Xina en l'última dècada. Penguin acaba d'obrir una representació a Beijing per tal de contactar directament els escriptors xinesos.

Segons un informe oficial, les exportacions de publicacions xineses han anat augmentant. Del 1997 als 2003, el volum de les exportacions de llibres de tot el país va passar de 2,2 a 4,65 milions d'exemplars, amb una facturació que s'ha incrementat de 9,27 a 18,67 milions de dolars US. Les exportacions de diaris van pujar de 200.000 a 800.000 exemplars, amb un valor que va passar de 150.000 a 980.000 dolars US. Fins i tot les exportacions de publicacions electròniques es va incrementar de 907 a 37.534, la qual cosa representa un augment en termes numèrics de 30.000 a 270.000 dòlars US. Malgrat que el volum de les exportacions de les publicacions periòdiques va disminuir de 2,56 a 2,21 milions d'exemplars, el seu valor va augmentar de 2,68 a 3,65 milions de dòlars US.⁵¹

Recepció de la literatura estrangera a la Xina

Pel que fa a la recepció de la literatura internacional, o, més precisament, de la literatura occidental, aquesta sempre està relacionada amb el context històric xinès, les seves situacions polítiques i els seus canvis socials, i la seva pròpia tradició literària. En la història cultural xinesa, tradicionalment, la literatura respon a objectius polítics, i el mateix succeïx amb la traducció literària. Sempre més des de la Guerra de l'Opi, que la Xina va perdre, l'interès per aprendre la cultura occidental

ha estat enorme en aquest país, i la literatura occidental ha estat introduïda com una eina per estudiar la cultura occidental i transmetre els valors occidentals. Exemples: amb la introducció del marxisme-leninisme a la Xina en els anys 1920-1930, moltes obres literàries soviètiques o proletàries van ser traduïdes al xinès; inversament, durant la Revolució Cultural, del 1966 al 1976, hi va haver una aturada total de la traducció de la literatura occidental; en els anys 1980, una gran quantitat d'obres literàries occidentals modernes van ser traduïdes atesa la política de reformes i el projecte de modernització encetats. Actualment, hi ha una traducció més comercial, segons la política econòmica de mercat de les autoritats. El govern xinès també ha patrocinat la traducció del tipus de literatura xinesa que convé a la seva propaganda política.

Així doncs, la Xina importa força llibres escrits en llengües estrangeres cada any, malgrat que no tots són traduïts. L'any 2005, la Xina va importar tota mena de llibres o publicacions periòdiques estrangeres (aproximadament, 553.644 títols; d'aquests, 90.189 eren obres literàries i artístiques), majoritàriament sense traduccions al xinès. Malgrat tot, més d'un miler de llibres són traduïts, fins i tot segons altres fonts.⁵²

La literatura estrangera sempre ha sigut més popular a la Xina que la literatura local, i també es ven millor. Això és especialment cert ara que la Xina ha dut a terme reformes econòmiques i s'ha obert al món per tal de mirar de posar-se al dia del desenvolupament internacional. Malgrat el

fet que la Xina és signatària dels acords internacionals sobre drets d'autor (*international copyright agreements*), les còpies pirates són un problema molt freqüent.⁵³

Beijing ha organitzat fires internacionals del llibre durant més de deu anys i ha atret l'interès internacional de forma creixent. Segons els informes oficials del govern, la proporció de llibres xinesos adquirits a la Fira del Llibre de Frankfurt (és a dir, els llibres xinesos que seran traduïts a altres llengües) comparada amb els llibres en llengua estrangera adquirits a la fira per ser traduïts al xinès ha passat de 1:10, en els anys 1980, a 4:5 en els últims anys. Tanmateix, estem parlant d'un informe oficial que es basa només en els contractes signats a la Fira del Llibre de Frankfurt.⁵⁴

En general, i segons aquestes mateixes fonts, la proporció encara és de 1:10 si ens referim al nombre total de llibres xinesos que són traduïts a altres llengües i de llibres en llengua estrangera que són traduïts al xinès cada any.

Actitud envers la traducció literària i els traductors

L'actitud envers la traducció literària va canviar de forma notable a la Xina en les dècades posteriors a la Revolució Cultural de 1966-1976. Abans d'això, especialment després que el Partit Comunista agafés el poder a la Xina continental l'any 1949, els traductors literaris eren molt respectats. Això era per dues raons: en primer lloc, molts bons escriptors i estudiosos d'aquella època, especialment els que havien estat ben formats i que podien llegir llen-

gües estrangeres, no gosaven escriure les seves pròpies obres literàries per por de ser víctimes de la persecució política. Per tal de romandre lleials als seus interessos literaris, van començar a traduir obres literàries escrites en llengües estrangeres, la qual cosa era relativament segura, especialment si traduïen obres que Marx o Lenin havien elogiat i a les que havien donat el seu vist-i-plau, com ara les de Shakespeare, Balzac, Pushkin, etc. En aquella època, molts traductors eren professors de les llengües més importants, o ells mateixos havien estat abans escriptors i poetes, com ara Yang Jiang i Shen Congwen. La segona raó és que les traduccions sovint tenien més qualitat que les traduccions que es fan ara. Els traductors d'aquella època eren bons escriptors i editors que podien llegir l'original i que, en general, eren persones amb una bona formació. Balzac va ser traduït pel famós traductor Fu Lei, i va ser ben rebut a la Xina; certs especialistes francesos pretenen que Balzac és fins i tot millor en la traducció xinesa que en la versió original en francès.

Després que la Revolució Cultural acabés a final anys 1970 i la Xina s'obrís al món a través de les reformes econòmiques, l'ambient general per a l'escriptura literària va esdevenir més favorable. L'interès en la literatura occidental és especialment significatiu en les noves generacions. Però avui, la traducció literària ja no es considera tan prestigiosa com abans. De nou, sembla que hi ha dues raons per a això: la primera és que la traducció s'ha comercialitzat excessivament. Molts llibres són traduïts, però no pas pel seu va-

lor literari sinó perquè són *bestsellers* a Occident. Per exemple, *El codi Da Vinci* va aparèixer en la seva traducció al xinès abans que en moltes altres llengües occidentals. Els llibres de *Harry Potter* es publiquen a la Xina gairebé simultàniament a la seva publicació als països occidentals. L'altra raó és que els traductors i els editors no sempre tenen una bona competència lingüística del xinès, i, en general, no tenen una formació tan sòlida com els d'abans. Treballen més per raons comercials que pel seu interès literari. Tanmateix, alguns traductors són molt professionals i les seves traduccions tenen una qualitat literària molt alta, especialment aquells que són publicats per editorials tradicionalment bones com ara la Shanghai Foreign Literature Press, etc. Normalment, el guanyador anual del Premi Nobel de Literatura esdevé popular a la Xina i és immediatament publicat al xinès.

Malauradament, la major part de les traduccions literàries que es fan ara són molt desiguals. Algunes poden ser bastant dolentes. En la meua llarga experiència com a lector de literatura occidental traduïda al xinès, he trobat molts mals exemples. Per tant, no gaires traductors d'obres literàries gaudeixen encara d'una reputació nacional com a escriptors literaris. Si bé en altres temps la traducció era considerada un art, ara es tracta més aviat d'una activitat comercial. Hi ha pocs escriptors literaris o poetes d'èxit que es posin a fer traduccions literàries. Nogensmenys, aquells que tenen menys èxit amb la seva pròpia obra literària poden fer una feina de qualitat com a traductors. Per exemple,

Li Li, un poeta que viu a Suècia, també membre de l'ICPC, no és gens famós com a poeta xinès, però la seva traducció del poeta suec Tomas Tranströmer ha esdevingut un èxit i va ser guardonada amb un premi a la traducció l'any 2005.

Atès que el Partit Comunista posava atenció a la propaganda, als anys 1950 ja existia un institut oficial a Beijing. L'Oficina de Llengües Estrangeres (Foreign Language Bureau, FLB) contractava especialistes estrangers per traduir literatura xinesa a altres llengües com una mena de propaganda. Només es podien traduir les obres aprovades pel govern. L'FLB també publicava una revista literària trimestral titulada *Chinese Literature* en diverses llengües estrangeres. També existeixen diverses revistes literàries i editorials oficials que van contribuir especialment a la publicació d'obres literàries estrangeres en traduccions xineses. Recentment, el govern xinès també ha creat una fundació que ofereix subvencions per donar suport a especialistes estrangers per tal que puguin traduir obres literàries xineses a la seva llengua. A Taiwan també existeix una fundació que dóna suport a la traducció de la literatura xinesa de Taiwan a altres llengües. Com a part del procés de reformes econòmiques, el govern atorga menys ajuts a la traducció de literatura estrangera al xinès perquè aquesta sempre té molt d'èxit en el mercat xinès i perquè les editorials normalment obtenen força beneficis econòmics amb la publicació de llibres estrangers. El govern posa èmfasi en la promoció d'una certa classe de literatura xinesa arreu del món. Tal com esmentàvem abans,

el govern xinès va enviar una delegació important a la Fira del Llibre de Frankfurt l'any 2005, i, segons fonts governamentals, la proporció de literatura xinesa venuda per a la seva traducció a altres llengües comparada amb els llibres en llengua estrangera adquirits per ser traduïts al xinès en aquella fira va assolir la xifra de 4:5.⁵⁵

Per als escriptors en llengua xinesa, està clar que el clima internacional és molt millor avui que en el passat pel que fa a les seves possibilitats de ser traduïts a llengües estrangeres. L'interès en la literatura xinesa i en altres menes d'obres xineses està creixent arreu del món, juntament amb l'interès en altres aspectes de la cultura xinesa com ara el cinema i les belles arts. Que el xinès és una de les cinc llengües oficials a les Nacions Unides i que el seu abast global fa que més persones mirin d'aprendre'l també és una realitat. Per exemple, als Estats Units estan apareixent cada cop més bons traductors capaços de traduir del xinès a l'anglès tot mantenint una bona qualitat literària. A Europa, gairebé totes les llengües d'abast reduït com ara el suec, el danès o el noruec compten amb traductors que estan fent una bona feina amb la literatura xinesa. Alguns treballen a partir de les traduccions angleses.

Sempre és important que hi hagi bones obres literàries traduïdes a altres llengües, i molt especialment a l'anglès. Incrementar la comprensió mútua entre les diferents cultures i literatures és la tasca del PEN Internacional, tal com proclama la seva Carta. Per als membres de l'ICPC, és fins i tot més important que les seves obres siguin traduïdes a altres llengües. Els

membres de l'ICPC són sobretot escriptors dissidents a la Xina i les seves obres estan prohibides per raons polítiques, malgrat que algunes d'aquestes obres tinguin un alt nivell literari i molta significació. Si aquestes obres son traduïdes a altres llengües, especialment a l'anglès, i reben un reconeixement internacional, al seu torn, això influirà en els lectors xinesos. Aquest és un efecte específic que la traducció de les obres literàries té en el context xinès. El membre de l'ICPC, Liao Yiwu, n'és un bon exemple. Un cop les seves obres siguin traduïdes a altres llengües, especialment a l'anglès i al francès, la seva influència sobre els lectors xinesos i la literatura xinesa també s'incrementarà.

Alguns comentaris a l'atzar

El cas xinès mostra que la traducció literària pot transmetre diversos valors i interessos. L'elecció dels diferents valors pot ser cultural o literària, així com social, política i comercial. Podem fer la traducció per valors i interessos personals, els quals determinen quina mena de literatura es tradueix (viatges). Per tant, la pregunta respecte a fer que la literatura viatgi pot ser: quina és la mena de literatura que ha de viatjar?

En un context de globalització, hi ha debats sobre diferents valors. Algunes persones emfasitzen valors universals, i algunes persones emfasitzen diferents valors, per exemple, reivindiquen els «valors asiàtics». Des de la perspectiva post-colonialista, o la perspectiva anomenada hegemonia cultural occidental o imperialisme cultural (Edward Said), o la perspectiva del que he

anomenat «hidràulica cultural», alguns valors s'aprofiten de la seva posició superior, com ara l'aigua que flueix d'un lloc més alt a un lloc més baix. Tot sovint, això es reflecteix en la traducció literària, en particular en les quantitats. Tanmateix, no crec que això sigui necessàriament negatiu.

El PEN Internacional posa de relleu valors universals que es refereixen a drets humans com ara la llibertat d'expressió, però també emfasitza la diversitat de les diferents cultures. Hauríem d'identificar la literatura no només en l'espai (horizontal), sinó també en el temps (vertical). Generalment, totes les cultures evolucionen de la tradició vers la modernitat. Així doncs, la traducció literària no és només un esforç per travessar diverses cultures horitzontalment, sinó també un esforç per fer que totes les societats tradicionals evolucionin vers les societats modernes. En aquest sentit, que l'aigua flueixi d'un lloc més alt a un lloc més baix no significa desequilibri; en realitat, això crea un nou equilibri.

La traducció literària mateixa segueix el desenvolupament social de les necessitats de la gent. També és important mantenir la diversitat de cultures. Diversitat vol dir que hem de deixar que els diferents valors flueixin lliurement entre les diverses àrees de les coordenades que he descrit abans. Amb el suport internacional, hem de mirar de trencar les barreres existents entre aquestes àrees, independentment de si aquestes barreres són naturals (des de la perspectiva lingüística) o artificials (raons polítiques). Internet ajudarà a superar aquestes barreres.

3.6 França

Anne-Sophie Simenel, *Directora de Programa, Serveis Culturals de l'Ambaixada de França a Nova York*.

Des de ja fa força temps, les seccions de literatura francesa i de literatures estrangeres comparteixen espai en les prestatgeries dels llibreters francesos en una proporció gairebé equivalent, tot exhibint una diversitat i un eclecticisme que, any darrere any, demostra l'obertura del panorama editorial francès al món.

El fet que des de fa més de vint anys, l'existència d'editorials de totes les dimensions, basades en un catàleg fonamentalment estranger, com ara Éditions Actes Sud o Éditions Philippe Picquier —que publiquen majoritàriament obres traduïdes de llengües asiàtiques—, encara dona més consistència a aquesta perspectiva.

Nogensmenys, el cost d'una traducció és elevat i el seu èxit mai està garantit. Aleshores, com s'explica aquest èxit francès? Existeix una situació equivalent en altres països del món, en particular, als Estats Units?

Les literatures estrangeres a França

Situació actual

Aquesta comprovació és força fàcil de fer; només cal consultar els catàlegs dels diferents editors francesos, des dels grups editorials més grans fins a les editorials més petites, i la situació actual apareix de forma evident: gairebé una tercera part de les obres literàries publicades a França estan traduïdes d'una llengua estrangera. Des

del 1996, a cada temporada literària (de finals d'agost a finals d'octubre), la proporció de novel·les traduïdes d'una llengua estrangera al francès ha variat entre un 39,5% (1996) i un 32,2% (2005).⁵⁶

En posició capdavantera, trobem la llengua anglesa (considerant tots els països anglòfons) amb, per al conjunt de l'any 2004, 240 títols literaris adquirits d'un total de 430, és a dir, més de la meitat, amb un predomini clar de títols nord-americans (153; és a dir, un terç de les adquisicions d'obres literàries del conjunt de totes les llengües) sobre els títols anglesos (66).⁵⁷ Al darrere, molt lluny, trobem l'alemany, amb 41 títols adquirits, i després l'espanyol i l'italià, amb 24 i 23 adquisicions, respectivament, el rus (19 obres), el suec i el xinès (11 i 10 títols), i, finalment, molt propers, el japonès i l'holandès (7 títols cadascun), el noruec (6) i el portuguès (5).

La recepció de les obres traduïdes a França

Una traducció, però, representa un pes econòmic significatiu i requereix una inversió important pel que fa al temps. En efecte, si considerem la tarifa mitjana d'un traductor a 20 euros el foli de 1.500 espais (més endavant ho comentarem a fons), aleshores hem de calcular més de 2.500 euros de pagament parcial anticipat per la traducció d'una obra de 200.000 espais (unes 150 pàgines), la qual cosa incrementa considerablement el preu de venda final del llibre. A més, els terminis són llargs i poden passar uns quants anys entre la signatura d'un contracte de cessió de drets i la publicació efectiva de l'obra.

Tanmateix, tal com ho demostren les xifres que hem esmentat abans, malgrat tot, els editors s'hi arriquen. Aquests resultats són deguts a una combinació de diversos factors, i l'interès equivalent en la literatura francesa i en l'estrangera rau sens dubte en la qualitat dels autors i de les obres escollides, la qualitat de la traducció i el grau de cobertura mediàtica de les obres publicades. Atès que els comentarem més endavant, deixem de banda els dos primers factors, i, simplement pel que fa al tercer, comprovem l'existència de seccions dedicades a la literatura estrangera en totes les publicacions literàries com ara *LIRE*, *Le Magazine Littéraire*, *Livres Hebdo* o *Le Monde des Livres*.

Òbviament, els autors estrangers gaudeixen a França d'un prestigi important i d'una certa aura, potser fins i tot més que als seus propis països. Per exemple, Claude Combet, al *Livres Hebdo* de l'1 de juliol de 2005, observa que la publicació a França de l'última obra de Paul Auster, *Brooklyn Follies*, per Actes Sud ha tingut lloc fins i tot abans de la seva publicació als Estats Units el gener de 2006.

De forma general, els editors francesos, sobretot pel que fa a la literatura nord-americana, tenen una major tendència a estar en una posició de recerca que no pas d'espera.

Causes que es troben darrera l'obertura exitosa de l'edició francesa al món

Editors i lectors especialitzats

Per bé que no totes les editorials funcionen d'acord amb aquest model, resulta interessant analitzar breument el funcio-

nament d'Actes Sud, guardonada recentment amb el Premi Goncourt, el premi literari francès de més prestigi, que inclou entre els seus autors un guanyador del Premi Nobel a la descoberta del qual va contribuir, l'hongarès Imre Kertész. En efecte, aquesta editorial que ha fonamentat el seu catàleg en obres estrangeres, té la política d'encomanar la publicació de les obres traduïdes d'una llengua estrangera a directors de col·lecció que són especialistes en la llengua original. Aquests són els que proporcionen les obres, els editors i els revisors de la traducció si s'escau. Sens dubte, l'èxit d'aquesta editorial és degut a que ha apostat per la seva capacitat de llegir els autors en l'original.

Aquest model és aplicable a moltes altres editorials, en menor mesura en funció de les llengües traduïdes. No cal dir que molts editors francesos llegeixen l'anglès; això no està tan clar pel que fa a altres llengües menys usuals, però no vol dir que aquestes s'hagin deixat de banda, mercès a la tasca de lectors experimentats, de les conclusions i dels consells dels quals depenen els editors.

Els traductors

El primer punt és doncs la qualitat de les obres escollides. El segon, i de cap manera el menys important, és la qualitat dels traductors i de la seva feina.

A França, aquesta qualitat està garantida per l'estatus del traductor, tan literari com tècnic, el qual és considerat com un *autor*, un professional, els drets i deures del qual estan garantits per diverses associacions i sindicats.

Pel que fa a la remuneració, heus aquí el que estipula el *Code des usages de la traduction littéraire (Codi dels usatges de la traducció literària)*, signat el març de 1993, d'una banda, per l'ATLE, l'SGDL i l'SFT, i, de l'altra, l'SNE (Syndicat National de l'Édition, Sindicat Nacional de l'Edició): la remuneració de les traduccions literàries ha d'estar subjecta a un «pagament parcial anticipat sobre els drets d'autor proporcionals, l'import del qual [...] depèn sobretot de l'extensió i dificultat de la traducció, així com de la competència i notorietat del traductor». La unitat de càlcul és el foli de 25 línies de 60 caràcters, que, de promig, es paga entre 19,50 i 21,50 euros per les traduccions de l'anglès, entre 21,50 i 22,50 euros per les traduccions de l'alemany, l'italià i l'espanyol, i entre 21,50 i 23,50 euros per les altres llengües.⁵⁸ Aquest pagament parcial anticipat s'amortitza sobre els futurs drets d'autor dels quals es beneficia el traductor.

El propòsit d'aquest marc, que reconeix la feina del traductor com una professió específica i autònoma, és millorar la seva situació material i social i promoure la qualitat de la traducció de les obres estrangeres publicades a França, tot donant així suport al desenvolupament de la literatura estrangera en el panorama editorial francès.

Els ajuts econòmics del CNL

Des de fa molts anys, el programa de subvencions a la traducció del Centre National du Livre (CNL), o Centre Nacional del Llibre, ha estat disponible per als editors francesos que desitgin publicar obres tra-

duïdes. Aquestes subvencions financen entre un 50 i un 60% del cost total de la traducció.

Per poder optar-hi, l'editor ha de presentar un dossier que inclou una mostra de la traducció (un 20% aproximatiu de l'obra), a partir de la qualitat de la qual, entre altres aspectes, s'avaluarà el dossier. A més, s'indica que el contracte entre el traductor i l'editor (que cal presentar) ha de ser «conforme al *Codi dels Usatges (Code des Usages)*» al qual ens referirem abans. Dit amb altres paraules, si la remuneració del traductor és inferior a 17 euros, no es podrà percebre cap ajut. Si es troba entre 17 i 20 euros, l'editor rebrà un 50% del cost de la traducció, i un 60% si aquesta està pel damunt de 20 euros.

Així doncs, aquest programa de subvencions del CNL proporciona una doble ajuda al desenvolupament de la publicació de les literatures estrangeres a França, tot donant el seu suport alhora a l'editor i al traductor.

La literatura francesa a l'estranger

Situació actual

Xifres globals, països compradors

Segons l'enquesta *Échange de droits (88 éditeurs) (Intercanvi de drets [88 editors])* efectuada per la Centrale de l'Édition (Central de l'Edició) i l'SNE l'any 2002, 4.698 títols (de tots els àmbits) van ser objecte d'una cessió de drets a editors estrangers per tal de ser traduïts. El volum de negoci d'aquests drets va ser de 106 milions, la qual cosa representa un increment d'un 7,5% respecte a l'any anterior.

Segons les estadístiques exteriors del 2004 de l'SNE, dos anys més tard, el nombre de títols venuts s'elevava a 6.077, aproximadament dos terços dels quals (1.817) eren obres literàries. La comparació entre les adquisicions i cessions de drets per a l'any 2004 és eloqüent: França ven molta més literatura que no compra, en una proporció d'1 títol comprat per 4,2 títols venuts.

Si desglossem aquestes xifres, observem que els països que més es deleixen per la literatura francesa són els veïns europeus de França: Itàlia (157 títols comprats), Espanya (148, 165 per al conjunt de la llengua espanyola) i Alemanya (117 per al conjunt de la llengua alemanya). Altres països amb xifres importants són Grècia (91), Romania (91), Turquia (75), Portugal (74, més 44 per al Brasil). L'Europa de l'Est mostra un gran interès per la producció literària francesa: Polònia se situa en una bona posició amb 72 títols, seguida per la República Txeca, amb 63 títols, i, en menor mesura, Iugoslàvia, Bulgària, Hongria, Lituània i Eslovènia, amb 48, 38, 34, 31 i 25 obres adquirides, respectivament. Finalment, observem que els països asiàtics també són bons compradors, amb 72 títols venuts a Corea del Sud, 49 a la Xina i 48 al Japó. Pel que fa als intercanvis de drets amb tots aquests països, constatem que la balança s'inclina àmpliament a favor de França.

En canvi, aquesta balança s'inverteix quan es tracta de països de llengua anglesa. En efecte, per 240 títols anglesos adquirits, només es van vendre 90 títols francesos l'any 2004, amb unes xifres similars per al Regne Unit i els Estats Units (42 títols

cadascun). Però el desequilibri més flagrant es verifica en els intercanvis de drets amb els Estats Units, que tant per als editors com per als autors francesos segueix essent un *El Dorado* editorial i fins i tot cinematogràfic.

La recepció dels autors francesos al món i als Estats Units

Per bé que entre els autors francesos més traduïts al món es troben molts autors de mitjan segle vint com ara Sartre, Camus, Malraux o Gide, no hauríem de minimitzar la importància dels autors contemporanis.

En efecte, segons Lucinda Karter, directora de la French Publisher's Agency —els ulls i les orelles del Bureau International de l'Édition Française (BIEF) a Nova York, que representa alguns editors francesos als Estats Units—, els editors nord-americans «eren més consumidors dels grans noms de la literatura, de la crítica literària, de la filosofia, de la història, de la sociologia». ⁵⁹ Per citar alguns d'aquests grans noms: Althusser, Bataille, Baudrillard, Breton, Char, Deleuze, Duras, Ernaux, Furet, Glissant, Klossowski, Kristeva, Leiris, Le Roy Ladurie, Levinas, Michaux, Nora, Perec, Queneau, Ricoeur, Sagan, Serres, Sollers i Todorov. Però la Sra. Karter observa també un cert canvi d'interès vers ficcions més contemporànies, com ara les d'Emmanuel Carrère, François Cheng, Assia Djebar, Anna Gavalda, Camille Laurens, Amélie Nothomb o Jean-Christophe Rufin, i fins i tot un interès en autors poc coneguts a França, com ara Laurent Graf o Thomas Gunzig. Finalment, la tendència

actual també se centra en autors francesos d'ultramar, com ara Alain Mabanckou, la novel·la del qual, *African Psycho*, va ser publicada el 2007 per SoftSkull Press; en descendents d'immigrants (per exemple, la publicació recent de *Kiffe kiffe demain* de Faïza Guène per Harcourt); i en exiliats o estrangers que viuen a França (*Les Mots étrangers* de Vassilis Alexakis, un autor grec que resideix a França i que escriu en francès, que va ser publicat a la primavera del 2006 per Autumn Hill Books).

Als Estats Units, per bé que la balança comercial roman desfavorable a França i que encara cal fer grans esforços, la producció editorial francesa es troba ben situada, amb un 0,8% del total de la producció nord-americana, un 2,8% de la qual són obres traduïdes. Dit amb altres paraules, gairebé un 30% de les obres traduïdes als Estats Units tenen el seu origen en la llengua francesa.

La promoció de la literatura francesa a l'estranger

Per bé que, excepte als Estats Units, les xifres de vendes de literatura francesa són eloqüents, no hem pas d'oblidar que són el resultat de nombroses i diferents iniciatives dels editors, d'una banda, i de les diverses persones implicades en l'àmbit editorial a l'estranger, de l'altra, com ara el BIEF, el CNL i els Services du Livre des Ambassades de France (Serveis del Llibre de les Ambaixades de França), en particular a Nova York.

Entre aquestes iniciatives, trobem diverses subvencions, tant per als editors estrangers que desitgen publicar obres fran-

ceses, com per als traductors del francès a una llengua estrangera, ofertes pel Ministeri de Cultura i el d'Afers Estrangers. Com a exemple, el Ministeri de Cultura, a través de la Direction du Livre et de la Lecture (Direcció del Llibre i la Lectura) i del Centre National du Livre (Centre Nacional del Llibre) dedica un pressupost anual de gairebé 10 milions d'euros d'ajuda al desenvolupament i l'exportació de publicacions franceses i la cessió de drets de títols francesos a editors estrangers.

El Bureau International de l'Édition Française (Oficina Internacional de l'Edició Francesa)

El BIEF és una estructura associativa encarregada de promoure la producció editorial francesa a l'estranger a través de la seva presència en els esdeveniments més importants, però també està implicat en l'estudi, la prospecció dels mercats, la documentació i formació de professionals estrangers. El BIEF, que agrupa 250 membres i gaudeix del suport dels ministeris francesos de Cultura i Comunicació i d'Afers Estrangers, existeix des de fa 130 anys. Aquest organisme també treballa en estreta col·laboració amb el Syndicat National de l'Édition (Sindicat Nacional de l'Edició, SNE), el CELF i la Centrale de l'Édition (Central de l'Edició).

Amb més de 70 activitats cada any, el BIEF garanteix la presència col·lectiva de les obres d'editors francesos en les fires o salons del llibre arreu del món, en esdeveniments de tipus general, com ara Frankfurt, o especialitzats, com ara Bolonya, a congressos internacionals, però també a

través d'exposicions d'obres per àmbit editorial, exposicions que tot sovint es presenten a diferents ciutats i pobles d'un mateix país.

El BIEF també organitza seminaris d'intercanvi i formació per a professionals que treballen en l'àmbit editorial. Alguns tenen lloc a França per poder coincidir amb el Saló del Llibre de París, i també en editorials franceses durant uns quants mesos, la qual cosa demostra la voluntat del BIEF d'implicar-se totalment en les trobades entre els llibreters, els editors i les persones que treballen en la cadena de producció del llibre en general i que desitgen cooperar amb la producció editorial francesa.

Com a suport i complement d'aquestes activitats, el BIEF també proporciona als seus membres estudis sobre els mercats editorials a l'estranger, la posició que els llibres francesos ocupen en aquest —pel que fa a la cessió de drets i les exportacions— i el seu potencial de desenvolupament, a través de la publicació trimestral d'un full informatiu, *La Lettre*, dossiers especials i informes. La pàgina Web www.bief.org conté informació complementària sobre les activitats, els informes i les últimes notícies en l'àmbit professional. Pel que fa a la cessió de drets, Europa (tot el continent) i Àsia, però també Llatinoamèrica, constitueixen actualment les zones prioritàries. France Edition Inc. a Nova York, els ulls i les orelles permanents del BIEF, ofereix a tots els membres els serveis d'una agència de drets per a la llengua anglesa, i, a Hanoi, France Édition Vietnam té com a missió el desenvolupament dels

intercanvis francovietnamites en l'àmbit editorial, tant pel que fa a les exportacions com als intercanvis de drets o l'associació per a les coedicions.

Subvencions

El govern francès també subvenciona les iniciatives de traducció mitjançant diversos programes adreçats tant als editors com als traductors estrangers.

Ajuts als editors

CNL

El Centre National du Livre (Centre Nacional del Llibre) ofereix suport als editors francesos per vendre els drets de traducció dels seus llibres als seus col·legues estrangers i es fa càrrec d'una part dels costos de traducció. El CNL para especial esment als mercats considerats «difícils» i als àmbits literaris, la promoció dels quals a l'estranger és més necessària (ciències humanes i socials, teatre, literatura per a joves adults, etc.). Cada any, uns 500 títols es beneficien doncs d'un ajut del CNL per poder ser traduïts a una llengua estrangera.

Per poder optar a aquests ajuts, el dossier ha de ser presentat per l'editor francès que deté el drets de cessió. Els dossiers són seleccionats d'acord amb diversos criteris com ara la qualitat de l'obra, la política de l'editor estranger i el compliment dels seus compromisos amb els editors francesos, els riscs encorreguts, els honoraris del traductor i l'import del pagament parcial anticipat.

Els ajuts, abonats als editors francesos que són els encarregats d'abonar-los al seu torn als editors estrangers, es calculen a

partir dels honoraris del o dels traductors, amb exclusió de qualsevol altre despesa relacionada amb la producció o promoció de l'obra. L'import acordat pot representar entre un 20% i un 50% del cost de la traducció presentat en el dossier de sol·licitud.

Departament de Cooperació Internacional i Desenvolupament (Ministeri d'Afers Exteriors)

Des de fa molt anys, el Ministeri d'Afers Exteriors també ofereix un programa d'ajuts adreçat als editors estrangers: el Programme d'Aide à la Publication (Programa d'Ajuda a la Publicació, PAP), que té com a objectiu donar suport als llibres que tenen una importància cultural. Alguns editors locals estableixen un programa de publicació d'autors francesos a mig o llarg termini en col·laboració amb els serveis culturals de les ambaixades franceses.

Pel que fa als Estats Units, aquesta subvenció, anomenada Hemingway Grant, s'atorga als editors nord-americans a través dels serveis culturals de l'Ambaixada de França als Estats Units. No es pot acumular amb una subvenció del CNL, i el seu import varia entre 1.000 i 6.000 dòlars. En el seu dossier, l'editor nord-americà ha de presentar, entre altres coses, un pressupost provisional que justifiqui l'import de la subvenció sol·licitada.

Subvencions als traductors

A banda d'aquestes subvencions atorgades als editors estrangers, el CNL i el Ministeri d'Afers Exteriors ofereixen als traductors del francès a llengües estrangeres diversos

tipus de subvencions, l'objectiu de les quals és donar suport a la seva feina.

Subvencions a la traducció

El CNL atorga subvencions a la traducció d'una obra dependent de certes condicions. Aquesta subvenció està pensada per donar suport a la traducció d'obres franceses a llengües estrangeres, excepte en el cas de llibres que pertanyen al domini públic, llibres escolars, guies pràctiques i revistes. L'import de la subvenció, directament atorgada als traductors, pot variar entre un 20% i un 50% dels costos de traducció.

Hi ha dues menes de subvencions. En primer lloc, els ajuts, que s'apliquen a tots els àmbits de la traducció i tenen com a objectiu projectes personals de llarga durada. Per poder optar-hi, el traductor ja ha d'haver traduït tres obres publicades i sol·licitar un cessament complet o parcial en la prestació dels seus serveis a la seva feina.

En segon lloc, hi ha els crèdits a la traducció, que representen un únic import global per a la traducció d'una obra difícil que té una vocació patrimonial. El traductor ha de presentar la sol·licitud, que ha d'anar acompanyada d'una carta que exposa els problemes (dificultats estilístiques, la diversitat de nivells lingüístics, recerca documental, etc.) i l'interès de l'obra. El comitè es pronuncia en funció de la qualitat del text original i de la mostra de la traducció, i avalua el grau de dificultat de la traducció. S'ha de presentar un contracte de traducció, atès que aquesta subvenció s'afegeix a la remuneració de l'editor.

Beques per a traductors estrangers

El CNL també atorga beques a traductors estrangers que desitgen residir a França per dur a terme un projecte de traducció. Aquestes beques es poden obtenir enviant un dossier al CNL a través dels serveis culturals de l'Ambaixada de França en el país de residència del candidat. Les decisions són preses pel president del CNL després d'haver consultat amb un comitè format per traductors, editors i representants de les administracions implicades. Aquest comitè es reuneix un cop per any i atorga unes cent beques, aproximadament, per un import de 1.525 euros per mes durant una estada d'un a tres mesos. Les despeses del viatge no s'inclouen en la subvenció.

Els traductors han de justificar un projecte de traducció d'una obra francesa que sigui objecte d'un contracte amb un editor estranger. Han de residir a l'estranger. S'hi inclouen tots els gèneres (literatura, poesia, literatura per a joves adults, ciències humanes i socials) i totes les obres, incloses aquelles que entren a formar part del domini públic.

Finalment, el Ministeri d'Afers Estrangers, a través del Servei del Llibre de l'Ambaixada de França a Nova York, gestiona des del 2005 el seu propi programa d'estades per a traductors del francès a l'anglès (Estats Units i el Regne Unit), en col·laboració amb La Villa Gillet, una institució cultural de Lió.

Aquest programa permet que els traductors estrangers que treballen en un projecte de traducció d'una obra contemporània francesa puguin residir durant sis setmanes a Lió (la subvenció inclou els

transports, el lloguer i les dietes) i implicar-se en la vida cultural de la ciutat. Els traductors seleccionats sempre participen en tallers en La Villa Gillet. Per poder optar-hi, els traductors no han de justificar necessàriament un contracte amb un editor estranger, atès que l'objectiu d'aquestes estades és aportar nous projectes al panorama editorial nord-americà i britànic.

Les activitats dels Serveis de cooperació cultural a Nova York

Creat l'any 2004, el Servei del Llibre de l'Ambaixada de França a Nova York es dedica a defensar la producció editorial francesa als Estats Units. Per tal de dur a terme la seva tasca, disposa d'una diversitat d'eines: la campanya Hemingway Grant i les estades de traductors a La Villa Gillet tal com hem explicat abans, però també disposa d'un nou programa de suport a la traducció dels títols francesos publicats des de l'any 2000, «Veus Franceses» («French Voices»), un programa de visites d'autors francòfons als Estats Units i d'invitacions a autors i editors nord-americans a França, així com una pàgina Web dedicada als professionals del llibre nord-americans que pretén ser un filtre per a la producció editorial francesa.

«French Voices»

En col·laboració amb el Centre Nord-americà del PEN, el Servei del Llibre va crear l'any 2006 un nou programa d'ajuda a la traducció destinat a donar suport a la publicació als Estats Units de llibres escrits en francès i publicats després de l'any 2000.

A finals de l'any 2008, 30 llibres —incloent un nombre equivalent d'obres de literatura i assaig— hauran estat seleccionats per un comitè de professionals de la indústria editorial francesos i nord-americans.

Aquesta col·lecció, que es podrà reconèixer mercès a un logo dissenyat pel conegut artista francès Serge Bloch, oferirà als lectors de llengua anglesa una nova perspectiva francòfona del nostre món globalitzat. Un breu prefaci escrit per un escriptor famós servirà per introduir cada llibre; altrament, una guia de lectura estarà disponible gratuïtament a: www.frenchbooknews.com.

Per ajudar a compensar els riscos econòmics relacionats amb la distribució de textos traduïts en el mercat nord-americà, l'editor de cada projecte seleccionat rebrà 6.000 dòlars per als honoraris del traductor. Si es selecciona un projecte sense un editor nord-americà, el Servei del Llibre ferà tot el que pugui per donar-li el seu suport, tot identificant i fent sondeigs per mirar de trobar un soci adient.

Visites i invitacions

A més, el Servei disposa aproximadament d'unes trenta visites d'autors per any: l'objectiu és invitar autors francòfons perquè vinguin i participin en conferències en universitats, dur a terme lectures en llibreries i Aliances Franceses, o garantir el seguiment promocional d'una obra traduïda als Estats Units. També representen una oportunitat per a autors no traduïts de poder trobar-se amb editors i agents literaris nord-americans.

En el marc d'un projecte d'una durada de tres anys, el Servei del Llibre també posa una subvenció a disposició del Centre Nord-americà del PEN per tal de fer possible la visita d'una delegació de deu autors amb motiu del festival literari «World Voices».

Finalment, el Servei del Llibre està organitzant una sèrie d'invitacions a França d'autors i sobretot editors nord-americans. Aquestes invitacions ofereixen la possibilitat que els editors dels dos països es puguin reunir, descobrir els seus catàlegs respectius i establir relacions comercials a llarg termini.

www.frenchbooknews.com

Així doncs, el Servei del Llibre pot ajudar els editors nord-americans en etapes decisives: el vincle amb els editors francesos, el finançament dels projectes de traducció i el seguiment després de la publicació de l'obra. La pàgina Web www.frenchbooknews.com, creada en col·laboració amb el Bureau du Livre (Oficina del Llibre) de l'Ambaixada de França a Londres, té un quart paper, per bé que no menys decisiu: el de fer una proposta interessant tot seleccionant cada més una dotzena d'obres publicades recentment a França i, mitjançant un ressenya crítica, presentar-les als editors. A més, la pàgina ofereix als professionals nord-americans i britànics una llista de contactes dels responsables de la cessió de drets de les editorials franceses, una llista de les subvencions atorgades als editors i traductors pel CNL i el Ministeri d'Afers Exteriors, així com una base de dades que agrupa tots els textos traduïts a

l'anglès des del 1990 que es farà efectiva la tardor del 2007.

Totes aquestes iniciatives del govern francès envers els editors estrangers, i més particularment pel que fa als nord-americans, permeten no només la difusió de la literatura, sinó de tota la producció editorial francesa a l'estranger. Mercès a la tasca conjunta d'aquestes diferents iniciatives, el volum de vendes de drets francesos a l'estranger és molt elevat.

Pel que fa als Estats Units, podem (amb optimisme) entreveure un canvi de clima que donaria una posició més forta a les traduccions en el seu conjunt, i en particular a la traducció del francès. Aquesta perspectiva es confirma amb l'enorme èxit d'escriptors francesos o francòfons com ara Bernard-Henri Lévy (malgrat i certament mercès a la polèmica), Marjane Satrapi en l'àmbit del còmic, o fins i tot Irène Némirovsky, la primera novel·la pòstuma de la qual, *Suite Française*, va ser publicada la primavera de 2006 per Knopf. D'altra banda, certes editorials franceses i/o europees, com ara Assouline o Europa Editions (Itàlia), es llancen a l'aventura nord-americana, i sis agents literaris francesos s'estan implantant cada cop més en el mercat editorial nord-americà.

Per concloure, tornem a la situació de la traducció al francès i del francès a França. La situació és molt positiva per al conjunt de les traduccions del francès a una llengua estrangera. Els països compradors són nombrosos, les xifres de vendes són bones i la difusió de la literatura francesa és excel·lent a la major part de països. Pel que fa a la traducció de les llen-

gües estrangeres al francès, la nostra avaluació ha de ser més moderada: les traduccions són de molta qualitat i els immensos esforços que s'han fet en favor dels traductors són profitosos.

Tanmateix, constatem un fort desequilibri de la balança entre cessions i adquisicions de drets, sobretot en detriment dels nostres veïns europeus, que hauríem d'analitzar més a fons. Finalment, el balanç pot seguir essent positiu, però malgrat tot és relativament negatiu si tenim en compte la traducció de les obres de literatura francesa a l'anglès, sobretot pel que fa als Estats Units.

Encara es poden aplicar nombroses mesures, i, clarament, una de les més importants és convèncer els editors nord-americans per tal que considerin la feina del traductor com un art, digne d'una remuneració que correspongui a la seva vàlua, i d'un status protector, perquè no hi ha dubte que la promoció de la literatura estrangera en un país té a veure abans que res amb la traducció, la seva qualitat, així com la valoració i el reconeixement atorgats als traductors.

NOTES

Argentina

¹ Al respecte, suggereixo que consulteu l'excel·lent estudi de Patricia Willson: *La Constel·lació del Sur. Traductores y traducciones en la literatura argentina del Siglo XX* (Buenos Aires, 2004, Siglo XXI Editores Argentina).

² Aquestes dades es van obtenir de la pàgina oficial de la Cámara Argentina del Libro: www.editores.org.ar.

³ Això es pot verificar fàcilment tot consultant els suplementos culturals dels diaris més importants, *La Nación*, *Clarín* o *Página/12*.

Catalunya

⁴ A Espanya, *castellano* és el terme que s'empra habitualment quan el context és la llengua de l'Estat espanyol, mentre que *español* tendeix a ser emprat respecte a les llengües d'altres cultures. Alguns filòlegs diuen que el castellà es refereix estrictament a la llengua de Castella a l'Edat Mitjana, o, en termes moderns, a un subdialecte de l'espanyol parlat a Castella i diferent de l'espanyol parlat en altres àrees d'Espanya, Andalusia i Aragó (els autors del qual són escriptors espanyols, no pas «castellans»), per exemple. Atès que «espanyol» és el terme genèric (sense cap connotació ideològica, política i territorial) que normalment es fa servir en anglès, l'empraré a tot el text (excepte quan, per raons de precisió, hagi de fer servir el terme «castellà») quan em refereixi a la llengua de l'Estat espanyol [traductor].

⁵ Una base de dades establerta per la Institució de les Lletres Catalanes (ILC) per recollir informació sobre la traducció d'obres catalanes a altres llengües. A partir del 2002, l'Institut Ramon Llull va fer-se càrrec de la seva actualització. L'arxiu TRAC ha estat transformat en una base de dades informàtica que pot ser consultada lliurement a Internet: <http://www.llull.cat/llull/biblioteca/trac.jsp>

⁶ Aquest apartat es basa en una enquesta realitzada per correu electrònic entre una cinquantena de traductors i professionals de l'edició. Tot i que no són citats pel seu nom, hem mirat de reflectir les opinions més freqüents.

⁷ Peter Bush, «Reviewing Translations: Barcelona, London and Paris», a *EnterText*, un diari electrònic interactiu per als estudis culturals i històrics i el treball creatiu, Brunel University of West London (vol. 4, núm. 3, suplement, hivern 2004/2005). Disponible a: <http://www.brunel.ac.uk/4042/entertext4.3sup/ET43SBushEd.doc> (últim accés: 3 de juny de 2007 [editor]).

Alemanya

⁸ Goethe-Institut, <<http://www.goethe.de>>; Europa, <<http://www.europa.eu>>.

⁹ *Verbraucheranalyse/Consumer Statistics 2004*, Bauer Media AG: <<http://www.bauermedia.com>>.

¹⁰ bfai – Bundesagentur fuer Aussenwirtschaft, <<http://www.bfai.de>>.

¹¹ Börsenverein des Deutschen Buchhandels, <<http://www.boersenverein.de>>.

¹² Becker, Jürgen Jakob: «Übersetzung». A: Schütz, Erhard (ed.): *Das BuchMarktBuch. Der Literaturbetrieb in Grundbegriffen*. Reinbek bei Hamburg: Rowolts Enzyklopaedie im Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2005.

¹³ Börsenverein des Deutschen Buchhandels (ed.): «Übersetzungen in die deutsche Sprache». A: *Buch und Buchhandel in Zahlen 2006*. Frankfurt am Main: MVB Marketing- und Verlagsservice des Buchhandels, 2006.

¹⁴ Becker, Jürgen Jakob: «Übersetzung». A: Schütz, Erhard (ed.): *Das BuchMarktBuch. Der Literaturbetrieb in Grundbegriffen*. Reinbek bei Hamburg: Rowolts Enzyklopaedie im Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2005.

¹⁵ Harris, Megan: «Foreign Books Dominate German Market». A: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,1726488,00.html>> (02.10.2005).

¹⁶ Fira del Llibre de Frankfurt: <<http://www.book-fair.com>>.

¹⁷ Becker, Jürgen Jakob: «Übersetzung». A: Schütz, Erhard (ed.): *Das BuchMarktBuch. Der Literaturbetrieb in Grundbegriffen*. Reinbek bei Hamburg: Rowolts Enzyklopaedie im Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2005.

¹⁸ *Börsenblatt des Deutschen Buchhandels*, núm. 27-2006, p. 191; *Börsenblatt des Deutschen Buchhandels*, núm. 28-2006, p. 153; *Börsenblatt des Deutschen Buchhandels*, núm. 29-2006, p. 167; *Börsenblatt des Deutschen Buchhandels*, núm. 34-2006, p. 101; *Börsenblatt des Deutschen Buchhandels*, núm. 36-2006, p. 137; *Börsenblatt des Deutschen Buchhandels*, núm. 38-2006, p. 151; *Börsenblatt des Deutschen Buchhandels*, núm. 42-2006, p. 155; *Börsenblatt des Deutschen Buchhandels*, núm. 43-2006, p. 139.

¹⁹ Deutsche Kultur International:

<<http://www.deutsche-kultur-international.de/search/index.html?keyword=146&section=search&lang=de>>.

²⁰ Kuhn, Eva: «Arbeit im Verborgenen». A: <<http://www.zdf.de/ZDFde/inhalt/4,01872,2194692,00.html>>(22.09.2004).

²¹ Herzog, Roman: «Rede anlässlich des Wieland-Übersetzerpreis». A: <<http://www.fim.musin.de/Cyberlernen/gabi2/Rede.html>> (18.10.1997).

²² Schermer-Rauwolf, Gerlinde: «Friß oder Stirb». A: <http://www.literaturuebersetzer.de/>.

²³ Goethe-Institut Translation Program: <http://www.goethe.de/uun/ang/ueb/uea/enindex.htm>.

²⁴ Pro Helvetia: <http://www.prohelvetia.ch/index.cfm?rub=30>.

²⁵ Cancelleria Federal Austríaca: <http://www.bundeskanzleramt.at/DesktopDefault.aspx?TabID=3969&Alias=art>.

²⁶ Societat per a la Promoció de la Literatura d'Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina: <http://www.litprom.de>.

²⁷ LCB: <http://lcb.de>.

²⁸ VdÜ: <http://literaturuebersetzer.de>.

²⁹ DÜF: <http://www.uebersetzerfonds.de>.

³⁰ Fira del Llibre de Frankfurt: <http://www.book-fair.com>.

³¹ Oficina del Llibre Alemany: <http://www.gbo.org>.

³² Goethe-Institut: <http://www.goethe.de>.

³³ Premi del Llibre Alemany: <http://www.germanbookprize.de>.

³⁴ New Books in German: <http://www.new-books-in-german.com>.

³⁵ Willand, Jutta, directora de drets d'Eichborn AG, Documentació de la 17a Trobada Internacional de Directores de Drets: «Una nova mirada als drets». Canvis recents en els mercats alemany i francès, Fira del Llibre de Frankfurt (07.10.2003).

³⁶ Becker, Jürgen Jakob: «The City, Its History, Its Stories. Reflections on the Literature of a New Berlin». A: *Dimension. Contemporary German-Language Literature*, vol. 7, núm. 1. Nacogdoches.

³⁷ Willand, Jutta, directora de drets a Eichborn AG, Documentació de la 17a Trobada Internacional de Directores de Drets: «Una nova mirada als drets». Canvis recents en els mercats alemany i francès, Fira del Llibre de Frankfurt (07.10.2003).

³⁸ Becker, Jürgen Jakob: «The City, Its History, Its Stories. Reflections on the Literature of a New Berlin». A: *Dimension. Contemporary German-Language Literature*, vol. 7, núm. 1. Nacogdoches.

³⁹ Fira del Llibre de Frankfurt: <http://www.book-fair.com>; *New York Times*, 20 de desembre de 2005; *Die Welt*, 27 de desembre de 2005; *Der Spiegel*, 24 de desembre de 2005; *dpa*, 29 de novembre de 2005.

⁴⁰ Traducció: «Els alemanys més joves, que escriuen en els principals diaris del país, hi han infiltrat les seves línies i s'han convertit en conductes vitals de nous llibres. ... Al capdavant dels èxits a l'estranger hi ha els escriptors. Si abans s'acontentaven a escriure per un cercle reduït de lectors del país, ara han sintonitzat les antenes cap a la resta del món, provant noves idees per als editors que tenen la mirada posada en les eventuals vendes a l'estranger.»

⁴¹ Steinhof, Eirik: «Introduction». A: *Chicago Review. New Writing in German*. Chicago, 2002.

⁴² Fira del Llibre de Frankfurt: <http://www.book-fair.com>.

⁴³ Börsenverein des Deutschen Buchhandels (ed.): «Lizenzen». A: *Buch und Buchhandel in Zahlen 2006*. Frankfurt am Main: MVB Marketing- und Verlagsservice des Buchhandels, 2006.

⁴⁴ Fira del Llibre de Frankfurt: <http://www.book-fair.com>.

⁴⁵ Maczka, Michelle i Riky Stock: *Literary Translation in the United States: An Analysis of Translated Titles Reviewed by Publishers Weekly*. Nova York: Publishing Research Quarterly, vol. 22, núm. 2, 2006.

⁴⁶ Willand, Jutta, directora de drets d'Eichborn AG, en una conversa telefònica (02.11.2006).

⁴⁷ Centre PEN Americà: <http://pen.org>.

⁴⁸ *New Books in German*: <http://www.new-book-in-german.com>.

Xina

⁴⁹ Respecte a la font de les dades de 2003, vegeu <http://www.china.org.cn/english/en-sz2005/kj/biao/22-13.htm>. Les dades de 2005 provenen de la General Administration of Press and Publication (Administració General de la Premsa i les Publicacions) del PRC: <http://www.gapp.gov.cn/GalaxyPortal/inner/zsww/frame.jsp> o http://www.cppinfo.com/common/Bul-letin/Bulletin_content.aspx?key=50&imgl_id=508.

⁵⁰ Vegeu http://www.chinawriter.com.cn/zuoxe/zuoxie_jianjie.asp.

⁵¹ Les fonts són les mateixes que en la nota 1.

⁵² Segons un correu electrònic de la Prof. Bonnie S. MacDougall, que és directora del Translation Research Centre (Centre de Recerca sobre la Traducció) de la Universitat de Hong Kong, fa uns anys, Red Chan va escriure una dissertació a Oxford sobre la traducció del PRC. Lawrence Wong (abans CUHK; actualment a Singapur) té un projecte de recerca que inclou el FLB.

⁵³ Sobre la Sino-Foreign Copyright Trade and Publishing Cooperation (Cooperació sinoestrangera per a la indústria

dels drets d'autor i l'edició), això apareix en una pàgina Web oficial a la Xina de la forma següent:

«El govern xinès sempre ha atorgat molta importància a la cooperació en la indústria editorial entre la Xina i altres països. Segons les Regulations on the Administration of Publishing and the Catalogue for the Guidance of Foreign Investment Industries (Normatives sobre la gestió de l'edició i el Catàleg per a l'orientació de les indústries inversores estrangeres), els editors nacionals i estrangers tenen l'autorització de cooperar en la indústria dels drets d'autor i l'edició.»

La indústria dels drets d'autors estava en ple desenvolupament. Per exemple, els drets d'autor del *Xinhua Dictionary with English Translation* publicat per Commercial Press International Co. Ltd l'any 2000, van ser adquirits per diversos editors, incloent alguns de Singapur, els Estats Units, la Gran Bretanya, França, Alemanya i Canadà. Els drets d'autor del llibre *Deng Xiaoping on Socialism* han estat transferits a la premsa japonesa i 200.000 exemplars del llibre han estat publicats i distribuïts al Japó. A través de la transferència dels drets d'autor, l'edició japonesa de la revista *China National Geography* va ser publicada al Japó l'any 2000, amb més de 20.000 exemplars del primer número i més de 30.000 del segon que es va distribuir. La publicació de les edicions en anglès, suec i malai d'aquesta revista amb la mateixa fórmula es troba actualment en procés de debat. Les exportacions dels drets d'autor han esdevingut una via important perquè les publicacions xineses arribin a l'escenari internacional.

La cooperació editorial també ha estat una fórmula emprada molt sovint pel món editorial xinès i estranger. El China International Publishing Group, en cooperació amb la nord-americana Yale University Press, té el projecte de publicar més de 20 col·leccions de llibres diverses sobre la cultura i la civilització xineses, dues de les quals ja han estat finalitzades. El projecte rep contribucions d'ambdues parts pel que fa a la mà d'obra i el capital. Les edicions xinesa i anglesa d'aquestes col·leccions de llibres seran distribuïdes a la Xina i als Estats Units, respectivament.

La cooperació sinoestrangera dels drets d'autor pel que fa a les publicacions periòdiques és ben rebuda. Amb aquesta fórmula de cooperació, les publicacions periòdiques xineses poden comptar amb una cooperació sobre els drets d'autor a llarg termini amb els seus homòlegs estrangers i fer servir els seus continguts. Durant anys, les publicacions periòdiques xineses que s'han implicat en aquesta cooperació acceptada han experimentat unes millores notables pel que fa a la qualitat. Han après molt sobre el funcionament de les publicacions periòdiques dels seus homòlegs estrangers, i això les ajudarà a promoure el desenvolupament de la indústria de les publicacions periòdiques a la Xina.

⁵⁴ Vegeu http://news.xinhuanet.com/book/2005-11/04/content_3729442.htm.

⁵⁵ Vegeu http://news.xinhuanet.com/book/2005-11/04/content_3729442.htm.

França

⁵⁶ Font: *Livres Hebdo* de l'1de juliol de 2005, núm. 608.

⁵⁷ Font: Estadístiques exteriors 2004 basades en una mostra de 91 editors. SNE.

⁵⁸ Font: ATLF, en base a 328 respostes obtingudes en el moment de realitzar una enquesta als traductors el juny de 2004, a partir de contractes signats els anys 2004-2005.

⁵⁹ *Newsletter* de l'1 de setembre de 2003: « Le Bureau de New York a vingt ans : une petite histoire du livre français aux États-Unis ».

---

4. Experiències de traducció literària

Esther Allen i Simona Škrabec

Aquest capítol, dividit en dues seccions, presenta una sèrie d'experiències interessants pel que fa a la traducció literària. La primera secció tracta de la traducció a l'anglès, especialment a través d'iniciatives nord-americanes. La segona secció s'ocupa especialment de les eines de promoció de la traducció a altres llengües (incloent-hi l'anglès) emprades per quatre països europeus.

4.1 Experiències als Estats Units

Aquest apartat de l'informe presenta diversos plantejaments generals que sembla que, actualment, són particularment efectius per obtenir la traducció d'obres internacionals a l'anglès, i d'aquesta manera ofereix una visió general de molts dels projectes —però no tots— que els comitès i els centres PEN d'arreu del món han em-

près amb relació a la traducció, com també d'altres iniciatives d'una gran varietat d'organitzacions que treballen amb els PEN per promoure la traducció d'escrius internacionals a l'anglès.

Les tres pràctiques que semblen més efectives fins ara són: programes transregionals orientats a una matèria concreta; programes especials de suport als traductors i als editors de les traduccions; i, finalment, iniciatives que fan ús d'Internet com un nou recurs extraordinari per a la difusió d'escrius internacionals per mitjà de l'anglès.

a] Iniciatives transregionals orientades a una matèria concreta

La dificultat de passar-se a l'anglès no és nova per a moltes agències culturals, les quals han estat combatent aquest problema durant dècades. Atès que aquestes

agències normalment són patrocinades pels governs, tendeixen de forma natural a centrar-se en l'idioma, la regió o la nació que les finança perquè les representi. A més, com que les universitats generalment organitzen els seus departaments acadèmics per idiomes, l'enfocament de regió per regió encaixa perfectament amb les necessitats de la majoria dels programes universitaris. I en el passat ha demostrat ser molt efectiu: a final dels anys seixanta i principi dels setanta, hi havia un programa de beques Rockefeller per fomentar la traducció de la literatura llatinoamericana a l'anglès, que va permetre que es traduïssin les obres de Gabriel García Márquez i d'altres escriptors, i va reeixir a crear un nou públic per a la literatura llatinoamericana als Estats Units.

Tanmateix, els darrers anys, moltes agències culturals s'han inquietat cada vegada més davant el risc inevitable de «predicar als convertits» que suposa aquest plantejament: el risc d'introduir escrits internacionals només en aquell petit subsegment de públic de parla anglesa que ja té un interès declarat per l'idioma o el país en qüestió. La iniciativa de l'**Institut Ramon Llull** de patrocinar aquest informe expressa l'enfocament oposat, que actualment es mostra efectiu per abastar públics més amplis: proposar un tema concret i reunir persones de regions ben diverses i idiomes diferents per tal que en parlin (vegeu <www.llull.cat>).

El **Centre Americà del PEN** ha adoptat aquesta tàctica amb bons resultats en el **PEN World Voices: the New York Festival of International Literature** [Veus del Món

del PEN: el Festival de Literatura Internacional de Nova York], un esdeveniment anual que es va iniciar l'any 2005 (vegeu <www.pen.org>). El Festival de les Veus del Món, que sistemàticament ha atret grans audiències als seus actes, aplega una gran varietat d'escriptors que treballen en idiomes molt diversos i els reuneix en panels, que rarament s'organitzen per regió o per idioma, sinó que se centren en temes apassionants, tant polítics com literaris, o bé adopten la forma d'homenatges o converses. Un consorci d'organitzacions artístiques europees, amb delegacions a Nova York, entre les quals hi ha l'Institut Cervantes, el Service Cultural Français, l'Istituto Italiano di Cultura i el České Centrum [Centre Txec], també ha començat a produir programes literaris en altres èpoques de l'any a Nova York, que inclouen la participació d'escriptors d'arreu d'Europa, els quals debaten entre ells.

Seguint una tradició del Centre Americà del PEN de fer del mes de maig el Mes de la Traducció Mundial, **Reading the World** [Llegir el Món] és un altre nou projecte que col·loca les obres literàries traduïdes i publicades cada vegada per més editors, amb finalitats comercials o no, en un lloc destacat de les llibreries independents dels Estats Units durant tot el mes de maig. Aquest programa el van iniciar l'any 2005 dos propietaris de llibreries independents, en col·laboració amb el Center for Book Culture impulsat per Dalkey Archive Press, i ha crescut considerablement en la seva segona edició anual l'any 2006. Per a més informació, vegeu <www.readingtheworld.org>

Durant quaranta anys, l'**International Writing Program** [Programa d'escriptura internacional] de la **Universitat d'Iowa** (vegeu <www.uiowa.edu/~iwp/>), que ara dirigeix Christopher Merrill, ha invitat escriptors d'arreu del món en visites de fins a tres mesos de durada, i els ha ofert l'oportunitat de venir a conèixer els Estats Units de primera mà, però també de presentar el seu treball al públic nord-americà per mitjà d'una gran varietat de taules rodones, lectures i presentacions organitzats pel programa. Merrill fou un dels autors principals d'un informe recent sobre diplomàcia cultural, encarregat pel Departament d'Estat dels Estats Units, en el qual lamentava que no existeixi actualment una agència cultural nord-americana de l'estil del British Council o l'Institut Cervantes. L'*International Writing Program* d'Iowa, que rep finançament del Departament d'Estat per a molts dels seus participants, fa tot el que pot per suplir aquesta mancança.

La **Universitat d'Oklahoma** manté encara una tradició més llarga de suport a la literatura internacional, ja que acaba de celebrar el 80è aniversari de la publicació bimensual de la revista *World Literature Today* <www.ou.edu/worldlit/>. Aquesta revista atorga cada dos anys el **Neustadt International Prize for Literature** [Premi Internacional de Literatura Neustadt], que premia amb 50.000 dòlars un poeta, un novel·lista o un dramaturg eminent d'arreu del món. Instituit el 1969, fou el primer premi literari i és l'únic del seu àmbit que hi ha als Estats Units, i hi poden aspirar tant escriptors nord-americans com de la resta del món.

El **Center for Translation Studies de la Universitat de Texas** a Dallas, fundat el 1980 i dirigit per Rainer Schulte, ofereix als estudiants un màster (*M.A.*) i un doctorat (*Ph.D.*), en el marc d'un programa d'humanitats interdisciplinari, i promou la visibilitat de la traducció i del traductor mitjançant la recerca i l'organització d'actes públics (vegeu <www.translation.utdallas.edu>). També actua com a seu de **American Literary Translators Association** [Associació Americana de Traductors Literaris] (vegeu més avall).

El **Center for Art in Translation** <www.catranslation.org>, amb seu a San Francisco, patrocina un programa innovador de poesia (*Poetry Inside Out*) que porta els traductors a escoles de primària bilingües per tal de millorar les habilitats lingüístiques de les noves generacions d'estudiants nord-americans i incrementar els seus coneixements sobre la traducció. El centre també organitza fòrums culturals i lectures, i publica *Two Lines: A Journal of Translation*, una revista anual que, des de 1994, ha estat un fòrum per a la literatura internacional traduïda a l'anglès i de comentaris sobre l'art de la traducció.

Sota la direcció de l'eminent novel·lista i dramaturg kenyà Ngũgĩ wa Thiong'o, l'**International Center for Writing and Translation de la Universitat de Califòrnia** a Irvine <www.humanities.uci.edu/icwt/> patrocina nombrosos actes i congressos sobre temes relacionats amb la traducció, ofereix ajudes i estipendis a estudiants de postgrau per realitzar projectes d'estudis sobre traducció, i té un programa de beques per fomentar la traducció

de literatura i teoria a l'anglès (vegeu més avall). Un membre de l'International Center for Writing and Translation, l'**International Institute of Modern Letters** (IIML) <www.modernletters.org>, dóna suport a la traducció com a part del seu compromís per «fomentar la causa de la democràcia i el progrés mitjançant una literatura lliure». L'IIML es dedica a ajudar la causa dels escriptors perseguits per la censura i dóna a conèixer les seves obres al públic nord-americà. Amb seu a Las Vegas, l'any 2001 va convertir aquesta ciutat en Ciutat d'Asil per als escriptors perseguits, i actualment treballa amb una xarxa de més ciutats d'asil que s'ha estès al llarg dels Estats Units (vegeu <www.cityofasylum.org>). **Rainmaker Books** és un programa de l'IIML dedicat a promoure la publicació de traduccions literàries (vegeu més avall).

La tardor de 2006, la Writing Division de la School of Arts de la Universitat de Colúmbia i el Centre Americà del PEN van fundar el **Center for Literary Translation de la Universitat de Colúmbia** <www.centerforliterarytranslation.org>, el qual aplega una sèrie de col·laboracions, entre les quals hi ha la del lloc web **Words Without Borders** [Paraules sense Fronteres] i la revista internacional de traducció de poesia *Circumference* <www.circumference-mag.com>, per tal de crear una nova organització dinàmica que doni suport a la traducció per mitjà de fons de finançament, formació, congressos i actes públics.

A Anglaterra, el **British Centre for Literary Translation** [Centre Britànic per a la Traducció Literària] (BCLT), fundat a la

Universitat d'East Anglia l'any 1989 per W.G. Sebald i dirigit actualment per Amanda Hopkinson <www.uea.ac.uk/eas/centres/bclt/bcltintro.shtml>, ofereix un programa imaginatiu i variat d'actes, activitats, publicacions —entre les quals hi ha *In Other Words: The Journal for Literary Translators*— i treballs. Juntament amb el **PEN Anglès**, el BCLT promou anualment la Conferència Sebald sobre l'art de la traducció literària, un acte de gala que té lloc a Londres i que inclou una cerimònia conjunta de lliurament de guardons en què s'atorguen premis per a les traduccions del neerlandès, el francès, l'alemany, el grec modern, el castellà i el rus. Si bé cada un d'aquests sis premis prèviament és objecte d'una cerimònia de lliurament de premis pròpia i separada, l'anterior director del BCLT Peter Bush va procurar unir-les en un únic acte per tal d'augmentar el nivell de reconeixement dels esforços dels diversos traductors i de la literatura internacional en general. La Conferència Sebald és avui una de les fites culturals de l'any a Londres, i cada any els guanyadors dels premis són presentats en un article al *Times Literary Supplement*.

b) Suport als traductors i als editors de les traduccions

Els traductors literaris de molts idiomes en molts països es lamenten de la dificultat de la seva professió, l'escassa o nul·la remuneració que reben i la manca de reconeixement; els traductors en el món anglòfon, en concret, passen per moments difícils.

En conseqüència, el suport als traductors literaris en forma de beques, estades, premis i assistència professional resulta molt beneficiós, perquè els anima a perseverar en la seva àrdua labor. El suport en forma d'ajudes, de beques de recerca o premis als traductors més joves és especialment útil en aquest sentit. Un altre problema de publicar traduccions literàries en el món de parla anglesa és el cost que suposa per als editors, que es mostren molt poc inclinats a esmerçar diners en projectes que massa sovint no els reporten beneficis. Així doncs, el suport econòmic als editors de les traduccions per tal de cobrir els costos de publicació i de promoció és també una manera efectiva de garantir que es publiquin més traduccions.

Les associacions de traductors

Durant més de quaranta anys, el **Comitè de Traducció del Centre Americà del PEN** ha lluitat per garantir que el treball dels traductors fos reconegut i recompensat justament. Per ajudar els traductors en les negociacions amb els editors, el Comitè ha elaborat un model de contracte per als traductors <www.pen.org/page.php/prmID/271>; així mateix, també ha pressionat la Biblioteca del Congrés nord-americà perquè inclogui els noms dels traductors en les seves llistes, com a forma per donar reconeixement als traductors en els catàlegs de les biblioteques d'arreu del país, atès que moltes segueixen el model de la Biblioteca del Congrés. El Comitè també administra el *PEN Book-of-the-Month-Club Translation Prize* (Premi de Traducció del Llibre del Mes del PEN Club), que és concedit al traductor d'un treball en prosa, d'una

extensió similar a la d'un llibre, que hagi estat publicat l'any anterior. També hi ha un premi anual per a la traducció de poesia, així com la *Ralph Manheim Medal*, un guardó de reconeixement a tota una vida dedicada a la traducció. El Centre PEN dels Estats Units, amb seu a Los Angeles, també atorga un premi anual al traductor de la millor traducció d'un llibre o text d'extensió similar <www.penusa.org>.

L'**American Literary Translators Association** (ALTA) (vegeu <www.literarytranslators.org/>), creada el 1978, és una organització d'abast nacional que compta amb uns 600 socis, amb seu al Center for Translation Study [Centre d'Estudis de Traducció] de la Universitat de Texas a Dallas. A més de publicar la *Translation Review*, una revista especialitzada en estudis de traducció, i *Annotated Books Received*, la font d'informació més detallada sobre traduccions literàries publicades als Estats Units, l'ALTA organitza un congrés anual que ofereix als traductors literaris d'arreu del país una oportunitat única per trobar-se i intercanviar idees. D'aquesta manera, s'ha format una comunitat intel·lectual molt rica. Un punt destacat del congrés anual és la concessió de l'**ALTA National Translation Award** [Premi Nacional de Traducció de l'ALTA] a la millor traducció literària d'una extensió equivalent a la d'un llibre, feta l'any anterior. El web de l'ALTA ofereix una ventall ampli de recursos professionals als traductors, que inclouen assessorament sobre com publicar la seva feina, i sobre promocions i l'obtenció d'un lloc de treball permanent per als qui treballen a les universitats. El web també proporciona àmplia informació sobre programes i de-

partaments acadèmics dedicats a la traducció literària als Estats Units i arreu del món, com també sobre beques i premis als traductors literaris.

Ajuts per a traductors

El 2003, el **Centre Americà del PEN** va rebre una donació anònima de 730.000 dòlars que li va permetre establir el **PEN Translation Fund** [Fons de Traducció del PEN]: www.centerforliterarytranslation.org, el qual, per mitjà d'un procés de sol·licitud anual molt competitiu, atorga beques als traductors d'acord amb les seves habilitats i la importància dels projectes no publicats que hagin presentat. La finalitat d'aquest fons és incrementar el nombre de traduccions literàries en anglès que es publiquen als Estats Units. Fins ara, el fons ha finançat 32 traduccions en total, en 22 idiomes diferents, la majoria de les quals ja han estat publicades, amb una acollida molt notable.

El mateix Govern dels Estats Units, per mitjà del **National Endowment for the Arts** (Dotació Nacional per a les Arts, NEA), continua essent l'ens més generós a l'hora de finançar traduccions, ja que ofereix entre 10.000 i 20.000 dòlars als millors traductors i als millors projectes de traducció que sorgeixen després d'un procés de sol·licitud molt competitiu. Les NEA Translation Fellowships (beques de recerca) han estat un element clau del programa de literatura del NEA durant molts anys (vegeu www.nea.gov/grants/apply/LitTranslation/index.html) i darrerament el NEA ha ratificat el seu compromís amb la traducció augmentant la quantitat de diners assignats a les beques de recerca de tra-

ducció (cosa que ha permès oferir-ne més) i iniciant un nou programa ambiciós, el **NEA International Literature Awards** (vegeu, més avall, l'apartat «Suport per a la publicació de les traduccions»).

L'**International Center for Writing and Translation (ICTW)** de la Universitat de Califòrnia a Irvine també ofereix beques als traductors www.humanities.uci.edu/icwt/cfp/cfp.html. A l'any 2006, l'ICWT atorga quatre beques de 5.000 dòlars, amb particular interès per aquelles traduccions de cultures i idiomes que han estat desateses i marginalitzades pel cànon angloamericà.

Estades per a traductors

El primer programa d'aquest tipus que s'ha dut a terme a l'Amèrica del Nord és el del Banff International Literary Translation Centre www.banffcentre.ca/programs/program.aspx?id=446, a la localitat canadenca del mateix nom. Es tracta d'un programa residencial d'estiu inspirat en els que organitzen centres similars de traducció literària d'Europa. A més d'oferir als traductors un període de dues setmanes de treball ininterromput en l'escenari magnífic del Banff Centre for the Arts, el programa brinda al traductor l'oportunitat de conèixer fins a una setmana amb l'escriptor l'obra del qual estigui traduint, de manera que ambdós es podran fer mútuament totes les consultes que calgui. El programa de Banff és obert a traductors del Canadà, Mèxic i els Estats Units, i treballa estretament amb molts traductors afiliats al Centre PEN del Canadà.

Als Estats Units, la **Ledig House** www.artomi.org/ledig.htm és una colònia internacional d'escriptors al cor de Nova

York que acull els traductors que sol·liciten estades en règim residencial d'una setmana a dos mesos. Les sessions de convivència en règim residencial, amb participants d'arreu del món, tenen lloc dues vegades a l'any, a la primavera i a la tardor, en una zona rural atractiva.

Suport per a la publicació de les traduccions

Molts centres PEN d'arreu del món s'han convertit en editors de revistes o antologies de traduccions per tal de donar suport als esforços dels seus membres i defensar el treball dels escriptors que pateixen la censura, als quals procuren ajudar. La revista anual del **PEN International** inclou, naturalment, molts treballs de traducció, com també *PEN America*, la revista del **Centre Americà del PEN**. A més, el Freedom-to-Write Committee [Comitè de Llibertat per Escriure] d'aquest centre ha publicat nombroses antologies de treballs d'escriptors que pertanyen a comunitats que han estat perseguides o que pateixen la censura, com ara *Inked Over, Ripped Out: Burmese Storytellers and the Censors* (editada per Anna J. Allott, 1993) i *The Roads of the Roma* (editada per Ian Hancock, Siobhan Dowd i Rajko Djuric, 1998). Més recentment, el Centre Americà del PEN ha participat en un plet contra el Govern dels Estats Units per tal de poder publicar *Strange Times, My Dear: The PEN Anthology of Contemporary Iranian Literature* (editada per Nahid Mozaffari i publicada valentament per Arcade l'any 2005). Els **centres PEN d'Escòcia i d'Austràlia** han publicat antologies de traduccions d'obres de membres que pertanyen a diferents procedències lingüístiques.

El programa PEN més ambiciós de suport als editors de traduccions literàries en anglès és el programa **Writers in Translation [Escriptors en Traducció] del PEN Anglès**. Creat el 2004, amb el suport de l'Arts Council England [Consell de les Arts d'Anglaterra] i d'una ajuda del proveïdor de notícies Bloomberg, el programa ofereix beques de fins a 4.000 £ als editors amb la finalitat específica de promoure i comercialitzar obres traduïdes. El programa també ofereix ajudes de fins a 250 £ als escriptors en altres idiomes el treball dels quals no ha trobat cap editor que pagui per fer-ne una traducció de mostra i un informe de lectura. (Vegeu www.english-pen.org/writersintranslation.)

Les beques literàries que la **Lannan Foundation** atorga als editors han finançat projectes de traducció publicats per les editorials literàries no lucratives més selectes dels Estats Units durant gairebé 20 anys www.lannan.org/lf/lit/grants/. Més recentment, l'Institut Internacional de Lletres Modernes va llançar **Rainmaker Translations**, un nou segell sota el qual publica llibres, juntament amb un consorci de quatre editorials destacades www.modernletters.org/programs/translations.html.

Més recentment encara, la NEA ha llançat els **International Literature Awards** [Premis Internacionals de Literatura] www.nea.gov/grants/apply/InternationalLiterature.html, destinats a facilitar als lectors americans un accés més gran a la literatura europea. En col·laboració amb diversos països europeus, començant amb Grècia i Espanya l'any 2007, la NEA proporcionarà

finançament als editors per a la traducció, la publicació i la promoció d'obres d'aquests països.

La majoria de les fonts de finançament per a la traducció a l'anglès a disposició dels editors provenen, naturalment, dels organismes culturals dels governs. El Service Cultural Français ha anunciat recentment un nou programa ambiciós per finançar la traducció a l'anglès de títols francesos publicats originalment a partir de l'any 2000, que inclou estades residencials per als traductors a la Villa Gillet de Lió (vegeu l'estudi del cas francès inclòs en aquest informe i <www.frenchbooknews.com>). Si bé en general no a tan gran escala, molts governs ofereixen aquest tipus de finançament als editors. La UNESCO manté una base de dades molt útil d'ajuda i subvencions a la traducció literària a:

<http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=1539&URL_DO=DO_PRINTPAGE&URL_SECTION=-473&URL_PAGINATION=40.html>

A més, per als qui treballin al sector editorial i hi tinguin accés, la revista *Publishing Trends* de setembre de 2006 ofereix una gran quantitat d'informació molt útil sobre una gran varietat d'ajudes a disposició dels editors que atorguen els governs d'arreu del món per a la traducció de literatura a l'anglès (vegeu <www.publishingtrends.com>).

c] Iniciatives que es basen en Internet

Si bé l'anglès inicialment era la llengua principal d'Internet, l'any 1998 la majo-

ria dels llocs web de nova creació no eren en anglès i l'any 2002 menys del 50% de la xarxa estava en anglès (vegeu *The Language Revolution*, de David Crystal, citada al primer apartat d'aquest informe). Aquesta tendència entusiasma els qui prefereixen la idea d'un món multilingüe en què l'anglès sigui una *lingua franca* útil i opcional més que l'únic mitjà possible de tenir accés a les tecnologies globalitzades.

En relació amb aquesta visió, molts nous llocs web d'Europa utilitzen l'anglès no necessàriament com un mitjà d'accedir al món de parla anglesa, sinó com un terreny comú en què els escriptors i els intel·lectuals europeus que treballen en idiomes molt diferents poden llegir-se les obres respectives. El Translation and Linguistic Rights Committee [Comitè de Drets Lingüístics i Traducció] del PEN Internacional, amb seu al PEN de Macedònia i presidit per Kata Kulavkova, ha creat un d'aquests llocs web: <www.diversity.org.mk>. Cada un dels autors que hi són representats és presentat almenys en tres idiomes: l'original, el macedoni i un dels tres idiomes PEN (anglès, francès o castellà).

Thierry Chervel, de <www.signandsight.com> (el seu nom és una referència que al·ludeix a una obra clàssica de la filosofia alemanya), diu que la finalitat d'aquest lloc web és utilitzar l'anglès a Europa tal com s'utilitza a l'Índia i al Pakistan —com un idioma amb el qual els intel·lectuals de diferents procedències lingüístiques es poden comunicar entre ells. La versió anglesa de la revista electrònica alemanya *Perlentaucher*, *Signandsight*,

ofereix una visió informativa i animada de la vida intel·lectual i cultural alemanya resumint les pàgines culturals dels principals diaris alemanys, i publica una selecció d'articles especialment rellevants, traduïts a l'anglès.

El lloc web més agosarat a l'hora d'assumir la tasca ingent de difondre la literatura internacional a un públic de parla anglesa és <www.Wordswithoutborders.org>. En col·laboració amb el Bard College, el Centre Americà del PEN i el Center for Literary Translation [Centre per a la Traducció Literària] de la Universitat de Colúmbia, *Wordswithoutborders* publica un nou número cada mes, amb traduccions d'escrits de diferents parts del món, encarregades específicament per a l'ocasió. Tots els números anteriors estan disponibles al web, la qual cosa significa que en els tres anys que fa des que es va crear s'ha convertit en un recurs de gran abast per a la introducció de nous escriptors d'arreu del món a la llengua anglesa. El lloc web també incorpora una comunitat creixent de fòrums i blocs, patrocina actes públics, i ha publicat dues impressionants antologies de literatura internacional: *The Literature of the «Axis of Evil»: Writing from Iran, Iraq, North Korea and Other Enemy Nations* (New Press, 2006) i *Words Without Borders: The World Through the Eyes of Writers* (Anchor, 2007).

Babelguides.com va començar no com un lloc web, sinó com un nou enfocament per a les guies turístiques adreçades als viatgers: la idea era no oferir una visió del país des de fora, sinó a través de les traduccions de les obres dels seus propis escriptors. L'èxit de la col·lecció de guies ha do-

nat lloc a un lloc web que ofereix una combinació de ressenyes i informació bibliogràfica sobre la literatura internacional en traducció anglesa.

Cada un dels llocs que s'esmenten aquí inclou enllaços a altres llocs web massa nombrosos per mencionar-los aquí —els quals també treballen per connectar les literatures del món entre elles. La xarxa internacional que s'ha format així és potser una de les millors esperances que tenim per perpetuar una autèntica literatura mundial, en tota la seva poliglòssia.

4.2 Experiències en quatre països europeus

Països Baixos, Catalunya, Alemanya i França

A continuació, es posaran alguns exemples d'experiències interessants que han estat desenvolupades en els quatre països europeus analitzats més endavant. Aquestes experiències han estat ordenades a partir de les tres categories següents: iniciatives per fomentar la projecció exterior, iniciatives per fomentar l'interès per les altres cultures, i iniciatives de suport als traductors.

a] iniciatives per fomentar la projecció exterior

Fons europeus i fons regionals

A més de les iniciatives desenvolupades pels governs de cada país, que es detallen després, cal tenir en compte que existeixi-

xen ajuts europeus o regionals a la traducció.

• Ajuts de la Unió Europea

La Unió Europea ha desenvolupat programes plurianuals d'ajuts a la traducció que inclouen subvencions de traduccions d'obres literàries, però també projectes de col·laboració i de formació d'especialistes. Entre 1995-2000 aquestes iniciatives s'agrupaven en el programa **Ariane**, que va ser seguit per **Cultura 2000** fins el 2006. Aquest programa va ser substituït per **Cultura 2007**. Fins ara, dins aquests programes, la Unió Europea ha destinat un fons molt modest a la traducció literària, ja que aquest equival al pressupost que destina anualment a la promoció del llibre un país tan petit com pot ser Eslovènia (1, 5 milions d'euros) o bé, dit d'una altra manera, només un 4% d'ajuts de Cultura 2000 van ser destinats a la traducció literària. Cada any es van beneficiar d'aquests ajuts entre 55 (2003) i 70 (2005) traduccions. Hi poden participar 30 països europeus, els 25 que són membres de la UE, més Islàndia, Liechtenstein, Noruega, Bulgària i Romania. L'ajut cobreix els costos totals de la traducció (que no pot excedir el 60% del cost total d'edició del llibre). Les obres literàries destinades a rebre aquest ajut a la traducció han de ser escrites per autors europeus i publicades a partir de 1950. La prioritat en la concessió d'ajuts la tenen les obres escrites o bé traduïdes en les llengües de menys difusió. Tot i la seva escassa dotació econòmica, aquests programes són una de les poques iniciatives que permeten acon-

seguir finançament per a una traducció fora del país d'origen, i per aquesta raó la seva importància és cabdal.

• Xarxes de col·laboració regional

També convé esmentar que algunes de les grans regions europees han aconseguit teixir xarxes de col·laboració cultural en la seva àrea d'influència, que inclouen la promoció literària i els ajuts a la traducció. Especialment bona és la connexió entre els països escandinaus i els països bàltics. També existeixen diverses iniciatives a Europa Central i Oriental (Next Page Foundation, Central and East European Book Project).

Ajuts nacionals a la traducció

La majoria dels països europeus ha desenvolupat programes governamentals d'ajuts a la traducció de la seva literatura a altres llengües que sovint inclouen també alguns aspectes de promoció a l'estranger com pot ser el desplaçament d'autors. Per fer els programes més efectius, s'han creat institucions autònomes amb l'objectiu de la promoció exterior de la literatura o bé de la cultura del país. Aquestes institucions resulten més flexibles que els òrgans del govern (Ministeris) i representen uns mediadors efectius entre l'estat i l'esfera comercial.

Països Baixos i Flandes:

• <http://www.nlpvf.nl/>
Nederlands Literair Productie- en Vertalingfonds (Fundació per a la Producció i Traducció de la Literatura Holandesa) amb seu a Amsterdam és finançada pel Ministeri

de Cultura i Educació. La Fundació promou de forma activa la literatura holandesa a l'estranger i proporciona suport econòmic als editors estrangers que desitgen publicar una obra literària holandesa. Això inclou ficció, no ficció de qualitat, poesia i literatura infantil. La Fundació pot subvencionar fins a un 70% dels costos de traducció.

• <http://www.fondsvoordeletteren.be/detectie/flash/001.htm>

Vlams Fonds voor de Letteren (Fundació per a les Lletres Flamenques) és una institució governamental autònoma que funciona des de l'any 2000 a Bèlgica. Els principals instruments de la promoció exterior són proporcionar informació i documentació, atorgar subvencions per a la traducció, ajuts pel desplaçament i ajuts a la creació literària.

Catalunya:

• <http://www.llull.cat/llull/>
L'Institut Ramon Llull atorga subvencions a empreses editorials per a la traducció d'obres literàries, de no ficció i de recerca. Des de l'any 2003 al 2007, més de 250 títols han rebut aquests ajuts mercès a aquest programa. Recentment s'ha posat en marxa un programa de residències per a traductors literaris.

• <http://www.mcu.es/>

El **Ministerio de Cultura d'Espanya** convoca, a través de la Direcció general del Libro, Archivos y Bibliotecas, «Subvenciones para el fomento de la traducción y edición, en cualquier lengua extranjera, de obras literarias o científicas de auto-

res españolas», destinat a empreses editorials i amb caràcter anual. A part dels autors que escriuen en espanyol, se'n poden beneficiar els autors en català, basc i gallec.

Alemanya i altres països de parla alemanya:

• <http://www.goethe.de/uun/ang/ueb/uea/enindex.htm>

El **programa de traduccions de Goethe Institut** funciona des de fa 30 anys. Ha donat suport financer perquè uns 4.000 llibres alemanys es traduïssin en 45 llengües.

• <http://www.prohelvetia.ch/index.cfm?rub=30>

Pro Helvetia és el programa de suport a la divulgació d'autors suïssos i llibres relacionats amb Suïssa.

• <http://www.bundeskanzleramt.at/DesktopDefault.aspx?TabID=3969&Alias=art>
Cancelleria Federal d'Àustria té un programa específic d'ajuts a la traducció.

França:

• **Direcció General de la Cooperació Internacional i del Desenvolupament** del Ministeri d'Exteriors ofereix un ajut adreçat als editors estrangers que té com a objectiu donar suport als llibres culturalment importants.

• <http://www.centrenationaldulivre.fr/>
Centre National du Livre dedica un pressupost anual de gairebé 10 milions d'euros d'ajuda a l'exportació de la producció editorial francesa i de la cessió de drets de

títols francesos a editors estrangers. Cada any se'n beneficien uns 500 títols.

Publicacions de divulgació en anglès

Una de les iniciatives més freqüents en tots els països són els programes que fan possible la traducció completa o parcial d'una obra a l'anglès amb la intenció d'atreure així l'atenció dels editors estrangers. La divulgació internacional que es pretén obtenir a través de l'anglès inclou també revistes en paper per ajudar a difondre el context d'una literatura nacional concreta, pàgines web o publicació d'antologies. Sovint aquests programes no són destinats només al mercat anglòfon, sinó que fan servir l'anglès com a «un intermediari útil» perquè l'anglès permet fer-se conèixer en totes les cultures europees i en bona part del món sense cap barrera, si més no per al públic culte.

Països Baixos i Flandes:

- Books from Holland and Flanders, Quality Non-fiction from Holland i Children's Books from Holland

Aquestes publicacions en anglès, que presenten els nous títols literaris holandesos, es publiquen dos cops l'any per iniciativa de la Fundació per a la Producció i la Traducció de la Literatura Holandesa.

Catalunya:

- Opúscles que ofereixen una sèrie d'obres escrites en català (cinc gèneres: ficció, poesia, teatre, clàssics i no ficció). Aquests opúscles, produïts en anglès, alemany i espanyol, presenten novetats i obres clàssiques escrites originalment en català. Són publicats per l'Institut Ramon Llull.

- *Transfer: Journal of Contemporary Culture*

Revista anual en anglès publicada per l'Institut Ramon Llull i les Publicacions de la Universitat de València. *Transfer* recull articles i assaigs apareguts prèviament en revistes culturals catalanes. El seu principal objectiu és el de fer visibles les aportacions d'acadèmics i assagistes catalans sobre els grans temes de debat intel·lectual del món contemporani.

- *Catalan Writing*

La Institució de les Lletres Catalanes va editar la revista en anglès *Catalan Writing* entre els anys 1992 i 2002. L'any 2006 es va reprendre la publicació per iniciativa del Centre Català del PEN, amb el suport econòmic de l'Institut Ramon Llull.

Alemanya i altres països de parla alemanya:

- <http://www.new-books-in-german.com>

New Books in German és una revista amb seu a Londres que ofereix una selecció de llibres alemanys en versió impresa dues vegades l'any. Es distribueixen 3.000 còpies de la revista per tot el món. La informació es troba disponible també a la seva pàgina web.

- www.signandsight.com

La versió anglesa de la revista virtual *Perlentaucher*. A part del sumari de les notícies culturals als diaris i informació sobre els llibres més comentats, cada setmana apareixen dues o tres traduccions a l'anglès d'assaigs especialment interessants.

França:

- www.frenchbooknews.com

Bureau du Livre de l'Ambaixada de França a Londres edita una pàgina web que presenta cada mes una desena d'obres publicades recentment a França amb una ressenya crítica. A la seva pàgina web ofereix també una llista de contactes dels responsables de la cessió de drets de les editorials franceses, una llista de les subvencions atorgades als editors i traductors pel CNL i el MAE, així com una base de dades que agrupa tots els textos traduïts a l'anglès des del 1990.

- **Best French Writing: 21st Century**

El Servei del Llibre de l'Ambaixada de França a Nova York i el Pen American Center han creat aquest projecte l'any 2006. Se'n podran beneficiar uns 50 títols publicats després de l'any 2000 i seleccionats per formar part d'una col·lecció. L'editorial americana que decideixi publicar la traducció, rebrà una subvenció de 6.000 dòlars. Tots els títols portaran un logo i inclouran el prefaci d'un escriptor nord-americà reconegut.

Missions de promoció a l'estranger

Només alguns dels països més grans tenen programes específics amb institucions que tenen seus o oficines a l'estranger, que els permet desenvolupar una estratègia molt efectiva de promoció.

Alemanya i altres països de parla alemanya:

- <http://www.gbo.org>

German Book Office es va fundar el 1998

per l'iniciativa de la Fira de Frankfurt. Té oficines a Nova York, Beijing, Bucarest, Moscou i Varsòvia. Les oficines faciliten sobretot els contactes comercials entre les editorials alemanyes i les del país o la regió on estan situades.

França:

- **Services du Livre des Ambassades de France (Servei del Llibre de les Ambaixades de França)**

Les ambaixades de França tenen un programa de suport a la promoció del llibre francès que inclou l'assistència als autors durant la seva estada i l'organització d'esdeveniments i col·laboració amb les institucions locals. L'ambaixada a Nova York, per exemple, atorga el premi Hemingway per a la traducció d'obres franceses a l'anglès, gestiona les residències de traductors a Villa Gillet, a Lió, i du a terme un programa de missions d'autors francòfons als Estats Units. També invita autors i editors nord-americans a França.

Editor convidat

El programa destinat als editors estrangers, que són convidats per un breu període de temps al país amb la intenció de facilitar-los els contactes personals amb els editors, els gestors culturals i els autors, és característic per als països de mida mitjana o petita que no tenen desenvolupats altres canals comercials com poden ser les grans fires de llibre o editorials multinacionals.

Països Baixos i Flandes:

- <http://www.nlpvf.nl/>

Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (Fundació per a la Producció

i Traducció de la Literatura Holandesa) convida 10 editors a Amsterdam durant uns quants dies perquè es puguin trobar amb editors holandesos.

Catalunya:

Entre les iniciatives per preparar la presència de la cultura catalana com a convidada d'honor de la Fira de Frankfurt del 2007, l'Institut Ramon Llull ha organitzat una sèrie de visites d'editors estrangers a Barcelona. Amb l'objectiu de conèixer obres literàries i de no ficció en català, aquests editors d'altres països s'han entrevistat amb editors i agents literaris locals. Aquesta no era, fins a la data, una activitat ordinària.

Informació sistematitzada, bases de dades, catàlegs

Un dels objectius bàsics de la promoció exterior és informar el públic estranger de la literatura nacional i el seu context. A part de produir el material de divulgació per a les fires de llibres, per exemple, resulta imprescindible també la informació destinada als professionals —editors, autors i traductors— que abraça una gamma àmplia d'iniciatives, des de bases de dades d'autors, bibliografies de traduccions o catàlegs, com també informacions sobre la cessió de drets, possibles ajuts a la traducció, estat del sector editorial, etc. Totes aquestes tasques les assumeixen majoritàriament les agències governamentals encarregades de la promoció exterior. Només en els països realment grans, hi ha organismes específics amb seus fora del país.

Països Baixos i Flandes:

• <http://www.speurwerk.nl>
Stichting Speurwerk betreffende het boek (Fundació per a la Investigació sobre el Llibre) té la seva seu a Amsterdam i publica informacions diverses relacionades amb el llibre holandès. La seva funció és encarada a l'àmbit nacional, fins i tot la pàgina web es troba disponible només en holandès.

Catalunya:

• <http://www.llull.cat/llull/biblioteca/trac.jsp>
TRAC, catàleg de totes les obres literàries traduïdes del català a altres llengües. Base de dades desenvolupada, des del 1993, per la Institució de les Lletres Catalanes. Des del 2005 és accessible a Internet a través del portal de l'Institut Ramon Llull, que té cura del seu desenvolupament i actualització.

• <http://www.mcu.es/>
Panorámica de la Edición Española de Libros. Els principals indicadors del sector es poden consultar a la pàgina web (Ministerio de Cultura, Estadísticas, Estadísticas de Edición en España), però per a un estudi més detallat (les dades relatives a les publicacions en català) cal recórrer a la versió impresa que s'edita anualment. No es publica en altres llengües, només en espanyol, la qual cosa indica que està pensada per al mercat interior bàsicament.

Alemanya i altres països de parla alemanya:

• <http://www.gbo.org>
German Book Office es va fundar el 1998 per l'iniciativa de la Fira de Frankfurt. Té ofici-

nes a Nova York, Beijing, Bucarest, Moscou i Varsòvia. Les oficines faciliten els contactes comercials entre les editorials alemanyes i les del país o la regió on estan situades.

França:

• <http://www.culture.gouv.fr/culture/dll/dll98.htm>
Direction du Livre et de la Lecture del Ministeri de Cultura i de la Comunicació de França exerceix la tutela sobre la Biblioteca Nacional de França, la Biblioteca Pública d'Informació i el Centre Nacional del Llibre. En l'àmbit del comerç del llibre vetlla per la creació, l'edició, la difusió, la distribució i la promoció del llibre a França i a l'estranger. Contribueix a la creació de les editorials i les llibreries i desenvolupa estratègies per reforçar l'exportació. Fa estudis i recerques relacionats amb l'hàbit de lectura i el comerç del llibre.

• <http://www.bief.org>
Bureau International de l'Édition Française posa a disposició els estudis sobre els mercats estrangers, cessions de drets i exportacions del llibre francès. També publica dossiers especials i síntesis. Garanteix la presència col·lectiva de les obres dels editors francesos a les fires o salons del llibre d'arreu del món, a congressos internacionals i organitza exposicions d'obres per àmbit editorial a diferents ciutats d'un mateix país. El BIEF és una estructura associativa que agrupa 250 membres i gaudeix del suport dels ministeris francesos de Cultura i Comunicació i d'Afers Estrangers, existeix des de fa 130 anys. Aquest organisme també treballa en

estreta col·laboració amb el Syndicat National de l'Édition (Sindicat Nacional de l'Edició, SNE), el CELF i la Centrale de l'Édition (Central de l'Edició).

• <http://frenchpubagency.com/>
French Publisher's Agency una delegació del BIEF a Nova York que representa alguns editors francesos als Estats Units.

Pàgines web

Des de fa alguns anys, molts dels programes de promoció exterior es basen en una pàgina web que pot proporcionar les informacions més diverses en moltes llengües. En la xarxa podem trobar revistes electròniques o catàlegs basats en autors o bé en obres concretes que inclouen fragments de traduccions, ressenyes crítiques i bibliografies rellevants. La majoria dels webs es limiten a la literatura nacional, però convé esmentar també algunes iniciatives internacionals com pot ser el projecte que desenvolupat pel PEN de Macedònia *Diversity* (<http://www.diversity.org.mk/>), que vol construir un catàleg d'obres literàries traduïdes a les llengües més diverses o *Babelmatrix* amb seu a Hongria (<http://www.babelmatrix.org/>). També és molt important per a la divulgació del saber sobre la literatura i el pensament en general la xarxa de revistes culturals europees Eurozine (<http://www.eurozine.com/>), entre moltes altres iniciatives.

Països Baixos i Flandes:

• www.nlpvf.nl
Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (Fundació per a la Producció

i Traducció de la Literatura Holandesa) edita una pàgina web informativa i actualitzada, en la qual hom pot trobar tota mena d'informacions sobre la literatura holandesa. Conté una base de dades de totes les traduccions de literatura holandesa a altres llengües.

Catalunya:

- www.pencatala.cat/ctdl

Pàgines de traducció literària són una iniciativa del Comitè de Traducció i Drets Lingüístics del PEN Català, iniciada el 2004, que s'elabora amb el suport de l'Institut Ramon Llull i de la Institució de les Lletres Catalanes. El seu objectiu és aprofitar les possibilitats que ofereix la xarxa per presentar l'espai literari català a un públic ampli, tant a casa com a l'estranger. Les presentacions d'autors traduïts s'han dividit entre els que són traduïts del català (exportació) i els que són traduïts al català (importació). **Literatura catalana en traducció** presenta els autors catalans amb un breu assaig introductor i traduït a diverses llengües, ofereix la bibliografia de totes les traduccions, alguns fragments de l'obra original i de les traduccions. **Literatura universal en català** pretén dibuixar el mapa de les traduccions que estan entrant a Catalunya des de les diverses cultures. Les presentacions d'autors i dels llibres traduïts es complementen amb un tercer apartat que és dedicat exclusivament als traductors. **L'espai del traductor** reuneix les presentacions detallades de tots els traductors que hagin fet servir per a la seva feina el català,

sigui com a llengua de sortida o bé d'arribada.

Alemanya i altres països de parla

alemanya:

- <http://www.litrix.de/>

Litrix presenta ressenyes i traduccions de fragments de la literatura contemporània alemanya.

- www.lyrikline.org

Plataforma virtual que ofereix poemes i les seves traduccions en diferents idiomes tant en la forma de text com d'un document auditiu.

- <http://www.perlentaucher.de/>

Perlentaucher (El buscador de perles) és una revista virtual. Ofereix informació actualitzada sobre la vida cultural i intel·lectual d'Alemanya. Cada dia es publica un sumari de continguts publicats a les pàgines culturals dels principals diaris alemanys i els enllaços amb els articles disponibles en la xarxa. També ofereix informació dels llibres que han despertat més atenció, sigui per la seva qualitat o bé per la polèmica. Disposa d'un motor de cerca que permet trobar en l'arxiu articles relacionats amb un autor o un tema.

L'ensenyament de la llengua i els centres culturals a l'estranger

La preparació de traductors i d'especialistes en una literatura nacional concreta és de fet la base de tota promoció literària a l'estranger. En les literatures petites i mitjanes aquesta formació s'intenta fer sobretot a través dels lectorats a les universitats

estrangeres (com és el cas del centenar de lectorats de català que coordina l'Institut Ramon Llull). La xarxa de lectorats ha funcionat en molts casos com a catalitzador de l'interès per una determinada cultura. Sovint, els lectorats no es limiten només a l'aprenentatge de la llengua, sinó que preparen esdeveniments culturals de ressò més ampli, com poden ser recitals, lectures o conferències.

En canvi, la situació de les cinc o sis llengües realment grans d'Europa (l'anglès, l'alemany, el francès, el castellà, l'italià) és completament diferent. En totes les universitats del continent hi ha departaments dedicats a l'ensenyament d'aquestes llengües, i la formació d'especialistes estrangers en la seva literatura té una tradició secular. A més, aquestes llengües disposen d'una àmplia xarxa d'instituts a l'estranger que es dediquen principalment a l'ensenyament de la llengua (com el British Council, el Goethe Institut, l'Alliance Française, l'Instituto Cervantes, l'Istituto Italiano di Cultura), però que són alhora un espai on es programen tota mena d'esdeveniments culturals relacionats amb aquest país.

Les comunitats d'expatriats i la difusió de la literatura

A causa d'algunes grans onades migratòries —provocades per raons polítiques o econòmiques— molts països europeus tenen comunitats d'expatriats en diferents parts del món. Les comunitats d'expatriats normalment intenten conservar els seus trets culturals diferencials, així com els seus vincles culturals amb el país d'ori-

gen. Les activitats culturals que organitzen solen aplegar-se al voltant d'un casal i poden anar des de la publicació de revistes o pàgines web fins a l'organització d'esdeveniments culturals i l'ensenyament de la llengua.

El nombre de traductors literaris que han proporcionat les famílies immigrades o exiliades no és gens menyspreable, especialment en els contactes entre les llengües de menor difusió, que no compten amb canals per ensenyar la seva llengua a l'estranger. Els exiliats van ser especialment importants en la difusió de la literatura dels països comunistes en temps de la guerra freda. Aquesta característica —els autors que abandonen el seu país d'origen per problemes polítics esdevenen els més coneguts internacionalment del seu país— es pot fer extensible a molts altres països que pateixen una dictadura o manca de llibertat d'expressió. En aquest context, pot tenir interès estudiar més a fons el paper que juguen o han jugat les comunitats expatriades en la difusió i divulgació d'una determinada literatura (traduint-la a la llengua del país d'acollida), tant en el cas dels quatre països europeus esmentats com més en general.

b] Fomentar l'interès per les altres cultures

En general els governs estan més interessats a promoure l'exportació dels seus autors que no pas a promoure l'arribada de la literatura universal al seu país. Si més no això pot deduir-se del fet que existeixi-

xen molts menys subsidis per a la traducció d'obres de la literatura universal a la llengua del país que en sentit invers. Però hi ha una diferència important entre els grans països receptors i la resta: els primers tenen organismes específics dedicats de manera sistemàtica a la incorporació i a la divulgació del llegat universal a la seva llengua, mentre que molts dels països petits no disposen d'aquesta mena d'institucions.

Però les iniciatives per fomentar l'interès per les altres cultures no només comprenen la dotació econòmica de les traduccions, sinó que cal tenir en compte àmbits tan diversos com festivals internacionals, residències per als autors estrangers i fires de llibres. En sentit més ampli encara, caldria pensar en tots aquells recursos que es destinen a enriquir la vida literària d'un país, ja que un interès viu per la pròpia literatura és una garantia per la curiositat envers les altres literatures.

Una de les diferències més grans entre la situació a Europa i la situació als Estats Units és la menor col·laboració entre les universitats europees i la resta d'agents dedicats a la promoció de la vida literària (editorials i institucions governamentals, sobretot). Molt poques universitats europees tenen una editorial capaç de distribuir els llibres dins dels circuits comercials habituals i els actes que organitzen difícilment sobrepassen els cercles acadèmics. Pel que fa la traducció literària no pot haver-hi cap dubte que els millors especialistes són aquells que tenen una sòlida formació acadèmica en una filologia concreta i coneixen bé la seva tradició lite-

rària. Per això és especialment preocupant que les iniciatives que provenen de l'àmbit acadèmic tinguin poca incidència en la societat general i les traduccions, si s'arriben a publicar a través de les universitats, no obtenen prou ressò general.

Ajuts públics

Països Baixos:

No existeix cap mena de suport a les empreses editorials a Holanda que desitgen publicar una traducció de literatura estrangera.

- www.fondsvoordeletteren.nl

The Fonds voor de Letteren (La Fundació per a les Lletres Holandeses) va ser establerta el 1965 després de les protestes per la manca de suport governamental a la creació literària. Pretén estimular la qualitat i la disponibilitat de la literatura en holandès i en frisi. Ofereix beques als traductors que estan traduint una obra literària a aquestes dues llengües i també ajuts als autors per la creació d'obres literàries. Els traductors poden sol·licitar una tarifa addicional per tal de complementar la tarifa que els paga l'editor, que pot doblar aquesta quantitat. Cada any es beneficien d'aquests ajuts 200 autors i 100 traductors, aproximadament.

Catalunya:

- <http://www.cultura.gencat.net/ilc>

Institució de les Lletres Catalanes té com a objectiu vetllar per la promoció de les obres en català i els seus autors, per això programa campanyes de promoció, organitza ex-

posicions i participa a les fires. També atorga subvencions a creadors literaris, guionistes i investigadors. Des de l'any 1993 publica cada any dues convocatòries destinades a les traduccions al català, una per a traductors i una altra per a empreses editorials.

- http://www10.gencat.net/sac/AppJava/servei_fitxa.jsp?codi=13101

Programa de Suport a l'Edició en Català del govern de Catalunya s'ha proposat, com a part de la seva política, d'enfortir la presència de la llengua catalana, fomentar l'edició, la distribució i la difusió de llibre en català.

Alemanya i altres països de parla alemanya:

- <http://www.litprom.de>

Gesellschaft zur Förderung der Literatur aus Afrika, Asien und Lateinamerika (Societat per a la promoció de les literatures d'Àfrica, Àsia i Sud-Amèrica) té un programa que promou la traducció a l'alemany de les obres literàries dels països que tradicionalment han rebut poca atenció internacional.

- <http://lcb.de>

Literarisches Colloquium Berlin ofereix els ajuts dins del seu programa «Übersetzungsförderungsprogramm für Belletristik aus den Ländern Mittel- und Osteuropas» (El programa de subvencions per a la traducció d'obres literàries d'Europa Central i Oriental). Subvenciona la traducció de les obres literàries d'aquesta regió per contribuir a la diversitat d'obres disponibles als lectors alemanys.

França:

• <http://www.centrenationaldulivre.fr/>
Centre National du Livre ofereix subvencions a la traducció amb el qual han pogut comptar des de fa molts anys els editors francesos que desitjaven publicar obres traduïdes; aquesta subvenció finança entre un 50 i un 60% del cost total de la traducció.

• <http://www.maison-des-ecrivains.asso.fr/>
La Maison des Écrivains té entre els seus objectius desenvolupar la col·laboració amb les entitats semblants d'Europa que promouen la vida literària d'un país.

• http://www.sgd.l.org/vieculturelle_prix.asp
Société des Gens de Lettres atorga diversos premis a la traducció literària.

Organització de festivals internacionals

En molts països europeus són força habituals els festivals literaris amb participació d'autors estrangers. Els esdeveniments sovint són acompanyats amb la publicació d'un catàleg amb els fragments dels autors convidats en diversos idiomes. Aquestes trobades fomenten la sensibilitat per a la literatura universal i acosten la literatura al públic més ampli i més general. Alguns d'aquests esdeveniments tenen llarga tradició.

Catalunya:

• <http://www.bcn.es/barcelonapoesia/>
Barcelona poesia. Festival Internacional de Poesia a Barcelona, el 2006 es va celebrar la 22a edició.

• <http://www.cccb.org/kosmopolis/index.htm>

Kosmopolis, festival literari organitzat pel Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.

Alemanya i altres països de parla alemanya:

• <http://literaturwerkstatt.org/>
Literaturwerkstatt Berlin organitza «Poesie Festival Berlin» un dels esdeveniments amb més ressò a Europa dins de l'àmbit de la poesia. També es fan tallers de traducció i altres iniciatives per acostar els autors estrangers al públic alemany.

• <http://www.literaturhaeuser.net/>
Literaturhaus (Casa de Llibre) és una institució de llarga tradició a Alemanya. Alguns d'aquest centres han creat una xarxa (Berlin, Hamburg, Frankfurt, Salzburg, Munic, Colònia, Stuttgart i Leipzig) que permet coordinar millor les activitats. Els esdeveniments organitzats tenen el seu component internacional, encara que són destinats sobretot a l'enriquiment de la vida literària a la ciutat on es troben.

Organització de fires internacionals

Les fires més importants i consolidades són molt influents i aconseguen atreure els editors de tot el món, però les més petites, encara que no tinguin ressò internacional, també poden ser una bona ocasió per fomentar la col·laboració amb el sector editorial. Les fires faciliten la compra de drets d'autor per editar els llibres en altres llengües, per això és lògic que

totes les grans fires tenen programades activitats orientades als traductors.

Catalunya:

• <http://www.salollibrebcn.com/>
El **Saló de Llibre de Barcelona** és organitzat per Gremi d'Editors de Catalunya i el Gremi de Llibreters de Barcelona i Catalunya. La primera edició de la fira internacional es va fer en 2005.

Alemanya i altres països de parla alemanya:

• <http://www.book-fair.com>
Frankfurter Buchmesse (La Fira de Llibre de Frankfurt) organitza el més important esdeveniment mundial en l'àmbit de comerç del llibre. És una societat filial de Börsenverein des Deutschen Buchhandels, que uneix els llibreters alemanys i les associacions d'editors. Té també un departament internacional que promou els llibres alemanys en tot el món.

• <http://www.leipzig-buchmesse.de/>
Leipziger Buchmesse (La Fira del Llibre de Leipzig) és el segon esdeveniment més important del comerç de llibre a Alemanya. Si la fira de Frankfurt és orientada als professionals, la fira de Leipzig presenta els llibres al públic general.

França:

• <http://www.salondulivreparis.com/>
Salon du Livre de Paris (Saló de Llibre de París) és la fira més important de França.

Estades per als escriptors estrangers

La possibilitat que un autor estranger resideixi per una temporada en un país és

una bona ocasió per conèixer la seva obra i propiciar-ne la traducció.

Països Baixos:

• <http://www.fondsvoordeletteren.nl/miniweb.php?mwid=20>

La residència dels escriptors a Amsterdam és un projecte que desenvolupa conjuntament la Fundació per a les Lletres Holandeses, la Fundació per a la Producció i Traducció de la Literatura Holandesa, Universitat d'Amsterdam i l'editorial Athenaeum. Les entitats que col·laboren en aquest projecte han habilitat un espai al centre de la ciutat vella. Els autors estrangers invitats tenen accés a la biblioteca llibreria de la Universitat d'Amsterdam, al Club Acadèmic i a totes les activitats culturals de la capital holandesa.

• <http://www.fondsvoordeletteren.nl/miniweb.php?mwid=10&sid=335>

«**Introductory Portfolio**» és un dels programes amb més èxit que ha desenvolupat la Fundació de les Lletres Holandeses. Consisteix en la publicació d'un dossier amb l'entrevista amb l'autor, una breu descripció de la seva obra, la informació biogràfica i un fragment de l'obra traduït a l'holandès. Aquesta iniciativa s'adreça als autors dels països no occidentals que encara no han estat publicats a Holanda i tenen dificultats per fer-se conèixer. Alhora, però, aquest projecte de la Fundació per a les Lletres Holandeses pretén multiplicar les possibilitats que els autors estrangers que viuen a Holanda, però encara no escriuen en l'holandès, comencin a escriure en aquesta llengua. De manera

que hi poden participar també els autors que resideixen a Holanda i no són capaços d'escriure en holandès.

Catalunya:

• <http://www.icorn.org/>
Barcelona és una de les ciutats refugi de la xarxa internacional ICORN (International Cities of Refuge Network) i ofereix acollida als autors literaris que pateixen persecució política. El Comitè dels Escriptors Empresonats del PEN Català gestiona el programa d'acollida. Aquesta iniciativa afavoreix que el públic català conegui altres realitats.

Alemanya i altres països de parla alemanya:

• <http://lcb.de>
Literarisches Colloquium Berlin ofereix acolliment i beques per l'estada d'autors estrangers a la seva seu, igual com per als traductors.

França:

• <http://www.meet.asso.fr/>
Maison des écrivains étrangers et des traducteurs (Casa d'Escriptors Estrangers i de Traductors), situada a St. Nazaire, ofereix allotjament per als autors estrangers i els seus traductors, organitza amb regularitat els col·loquis, lectures públiques i trobades entre els autors. També convoca cada any dos premis literaris: el de la millor obra de ficció publicada en la traducció francesa (premi *Laure-Bataillon*) i el premi de la Jove Literatura Llatinoamericana. Té la seva pròpia editorial que acostuma publicar en edicions bilingües. Edita la revista literària *Meet*.

Adquisició de traduccions per a les biblioteques

Els programes que assegurin la compra de llibres amb fons públic per a les biblioteques són molt importants per permetre la presència de traduccions en un termini llarg de temps. Aquesta mesura s'ha mosstrat especialment fructífera en els països petits o mitjans on els llibres no sempre poden ser reeditats quan una edició s'esgoti o bé quan la situació econòmica general del país no permet l'adquisició habitual de llibres.

c] Iniciatives de suport al traductor

Centres per a traductors

Són espais que ofereixen als traductors l'allotjament i les condicions necessàries perquè pugui realitzar una traducció, resoldre els dubtes que li planteja i conèixer millor el context literari de l'obra original. Les estades normalment possibiliten les trobades amb l'autor o bé amb els especialistes de l'obra que s'està traduint.

Països Baixos:

- http://www.nlpvf.nl/about/translators_house.php

Casa del Traductor a Amsterdam és una iniciativa de la Fundació per a la Producció i la Traducció de la Literatura Holandesa. Ofereix l'allotjament per a cinc traductors que s'hi poden quedar fins a dos mesos. També hi ha possibilitat d'obtenir una beca de traducció, fins i tot per als projectes que encara no tenen un acord editorial

si són prou ben definits. Només s'hi poden apuntar els traductors que tradueixen de l'holandès a qualsevol altra llengua.

- <http://www.fondsvoordeletteren.be/detectie/flash/001.htm>

Fundació per a les Lletres Flamenques gestiona el centre de traducció situat a la vila universitària de Louvain (Bèlgica). Els traductors poden utilitzar la biblioteca de la universitat, trobar-se amb els altres traductors, autors i parlants nadius. El centre disposa de dos apartaments completament equipats.

Catalunya:

• Seminaris de Farrera de Pallars

La Institució de les Lletres Catalanes promou des de 1998 dues vegades l'any una trobada entre els autors estrangers i els traductors catalans en un petit poble dels Pirineus, Farrera de Pallars. Cada primavera i cada tardor, la ILC convida dos poetes d'una mateixa llengua a reunir-se amb una desena de poetes i traductors catalans: Dividits en dos grups, els participants tenen l'ocasió de discutir amb els autors convidats tots els aspectes de les versions de la selecció de poemes que aquests els han fet arribar prèviament. Aquest treball té un valor extraordinari de contacte personal i de coneixement mutu de l'obra i de la manera de fer dels participants.

Alemanya i altres països de parla alemanya:

- <http://www.uebersetzerfonds.de>

Deutscher Übersetzerfonds va ser fundat

el 1997 i té seu a Literarisches Colloquium Berlin. Ofereix borses de treball i de desplaçament als traductors. També subvenciona els tutors que assisteixen els traductors i les estades als centres de traductors com poden ser Straelen o Visby (Baltic Center for Writers and Translators, Suècia). Organitza seminaris i tallers temàtics.

- <http://www.euk-straelen.de/>

Europäisches Übersetzer-Kollegium de Straelen és el més gran centre internacional dedicat a la traducció literària al món. Poden sol·licitar-hi l'estada els traductors que tenen el contracte de traducció firmat amb una editorial sense distinció de països. Ofereix una biblioteca de 110.000 volums, dels quals 25.000 són diccionaris de més de 275 llengües i dialectes. El centre està equipat amb ordinadors amb l'accés a l'Internet. La capacitat d'allotjament és de 29 apartaments independents. És situat en una ciutat petita i agradable.

- <http://www.zug.ch/dialogwerkstatt/>

Dialogwerkstatt Zug és una iniciativa de les organitzacions culturals del cantó Zug, Suïssa. Des de l'any 1996 promou l'art i la cultura de la traducció. Ofereix beques de traducció i organitza trobades dedicades a la traducció a la seva seu.

França:

- <http://www.atlas-citl.org/es/citl/index.htm>

Collège International des Traducteurs Littéraires, Arles ofereix l'allotjament i les beques de traducció, finançades per Centre National du Livre. Amb alguns

països ha desenvolupat programes binacionals que permeten organitzar seminaris de formació continuada en els quals participen els traductors joves i els seus col·legues experts. A la ciutat d'Arles i els voltants organitza activitats culturals, col·loquis i taules rodones.

- <http://www.villagillet.net/>

Les residències de traductors a La Villa Gillet, Lió. El Ministeri d'Afers Estrangers, a través del Servei del Llibre de l'Ambaixada de França a Nova York gestiona des del 2005 el seu propi programa d'estades o residències de traductors del francès a l'anglès en col·laboració amb La Villa Gillet, una institució cultural de Lió. Ofereix residir durant sis setmanes a Lió (la subvenció inclou els transports, el lloguer i un subsidi) i participar en la vida cultural de la ciutat. El contracte amb un editor no és indispensable, atès que l'objectiu d'aquestes residències és aportar nous projectes al panorama editorial nord-americà i britànic.

Associacions de traductors

Ofereixen models de contracte, proposen les tarifes i són un òrgan de pressió per aconseguir el respecte a la feina de traductor com poden ser els acords d'incloure el nom del traductor als catàlegs bibliotecaris o a les ressenyes dels diaris.

Catalunya:

No hi ha cap associació de traductors literaris del i al català. Els traductors troben algun suport en les associacions dels escriptors o els organismes que protegeixen els drets d'autor en general.

- <http://www.escriptors.cat/>

Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC) —creada el 1977 arran del Congrés de Cultura Catalana— ha vetllat per promoure models de contracte i disposa d'un servei jurídic de consulta per als seus associats.

- http://www.cedro.org/catalan_inicio.asp
Centro español de derechos reprográficos (CEDRO) té com a missió de millorar a Espanya les condicions de treball de tots els creadors de la cultura escrita, de manera que s'ocupa també de protegir els drets de traductors literaris.

Alemanya i altres països de parla alemanya:

- <http://literaturuebersetzer.de>

Verband deutschsprachiger Übersetzer literarischer und wissenschaftlicher Werke és l'associació de traductors literaris i d'obres científiques que es va fundar el 1954 per defensar els interessos dels traductors en la societat.

França:

- <http://www.fit-ift.org/fr/news-fr.php>

Federació Internacional de Traductors (FIT), fundada a París l'any 1953 per Pierre-François Caillé. Agrupa les associacions de traductors d'uns cinquanta països, representa més de 60.000 traductors i traductores d'arreu del món.

- <http://www.sft.fr/>

Société Française de Traducteurs (SFT) és el sindicat dels traductors professionals i compta amb més de 1000 membres.

- <http://www.atlf.org/>

Association des Traducteurs Littéraires de France (ATLF) va ser fundada l'any 1973 i té com a objectiu defensar els interessos dels traductors i de promoure la qualitat de les traduccions literàries publicades en francès. Actualment agrupa més de 700 membres.

---

5. Conclusions

Simona Škrabec

La traducció literària és un indicador molt precís d'alguns aspectes clau de la vida social. L'existència i les condicions de la traducció literària indiquen moltes més coses de les que puguin resumir les xifres del nombre de traduccions realitzades o els ajuts que el govern d'un país està disposat a invertir en la promoció literària. Abans de resumir les informacions recopilades en països molt diversos cal fer una reflexió més general: què revela l'existència de la traducció literària.

Presència desigual de la cultura escrita

Seria un error suposar que investigant tots els països on es publiquen llibres traduïts, obtindríem la imatge global de la situació internacional de la traducció literària. Aquesta radiografia mundial només ens descobriria els països i cultures que disposen d'una xarxa educativa ben desenvolupa-

da i una indústria editorial ben implantada. Perquè una població alfabetitzada és la condició prèvia per a l'existència de lectors i de la capacitat de produir llibres. I els traductors literaris depenen d'aquests dos factors: l'existència de llibres i d'un públic capaç de llegir-los. Aquesta ràpida conclusió, tot i semblar-ho, no és cap obvietat, ja que els traductors literaris només tradueixen allò que està imprès en un llibre. I al món hi ha moltes cultures que han quedat excloses de l'intercanvi de traduccions literàries, perquè per participar-hi no n'hi ha prou amb tenir una impremta i lectors potencials: també és indispensable una llengua el més normalitzada possible.

Només les cultures amb una llengua codificada i prou consolidada, i que disposin d'una xarxa el més completa possible d'institucions i recursos culturals (escoles, universitats, llibreries, biblioteques, impremtes, diaris, teatres...), poden aspirar a

formar part d'aquest intercanvi. Aquests requeriments semblen excloure les llengües indígenes de l'Amèrica del Sud o d'una bona part del continent africà, on les traduccions literàries no són gaire freqüents. Però circumstàncies puntuals de prou gravetat també poden afectar la capacitat de participació de països que havien tingut una xarxa editorial desenvolupada i sòlida. Bòsnia abans del 1991 formava part del mercat del llibre en serbo-croat, en el qual circulaven llibres de Croàcia, Bòsnia, Sèrbia i Montenegro. Avui, a Bòsnia, a causa de la difícil situació econòmica i les tensions polítiques amb els països veïns, la població només arriba a comprar llibres de text per a les escoles. En només quinze anys s'ha esfondrat tot un sistema i costarà molt aconseguir que aquest país torni a tenir la mateixa presència de llibres traduïts que abans de la guerra.

Així, l'estatus dels participants en aquest intercanvi és desigual i es poden percebre amb facilitat els mecanismes de dominació. Per això dèiem que la traducció literària és un indicador que mostra les enormes diferències en el desenvolupament mundial. Però més enllà de les tensions entre els forts i els febles i la lluita per fer-se visible en l'escenari global, per obtenir-hi l'entrada encara hi ha una altra condició prèvia: voler participar, adoptar una actitud culturalment oberta i tenir curiositat pels altres.

Un abast ampli, però incomplet

També hem de ser conscients que la imatge de l'intercanvi literari d'aquest informe

no és completa. Les dues grans zones que han quedat excloses de l'estudi són les literatures de l'Índia i Rússia (amb la seva àrea d'influència). A l'Índia hi conviuen moltes llengües i cultures diferents, i cal tenir en compte la influència i la presència de l'anglès. Això fa que la traducció literària no s'hi desenvolupi amb les mateixes condicions que són habituals a Europa. Aquest espai és molt complex, gens fàcil de resumir i es necessitarien diferents punts de vista per poder obtenir una imatge contrastada de la situació.

També l'espai russòfon és en bona part desconegut per l'Occident. La literatura russa és sense dubte una de les literatures més importants i influents d'Europa. Els seus autors clàssics del segle XIX o el principi del XX són àmpliament traduïts i formen part del cànon de la literatura universal. Però els autors contemporanis russos són avui, en comparació amb el nombre de parlants i el pes específic de la seva història literària, poc visibles al mercat internacional. Rússia és alhora un dels grans espais monolingües on un autor d'èxit pot esperar vendre amb certa facilitat més d'un milió de còpies. De totes maneres, tant Rússia com l'Índia mantenen un intercanvi constant amb l'espai internacional, la qual cosa no es pot afirmar tan fàcilment dels països africans i dels d'influència cultural àrab.

A Àfrica, les dificultats econòmiques i la influència de les llengües dels antics imperis fan que s'hagi establert una comunicació literària amb l'espai internacional molt específica, especialment pel que fa als països francòfons, ja que els

autors que escriuen en francès poden arribar a obtenir un ressò internacional considerable.

La situació del món àrab és encara més complexa. La tendència a l'aïllament de diversos països àrabs ha influït molt perquè a la resta del món pràcticament es coneixi només la producció dels autors que viuen a l'exili. La percepció del món àrab des de l'Occident és, en termes generals, més aviat negativa. Les tensions polítiques i el desconeixement provoquen prejudicis i desinterès, la qual cosa dificulta enormement la possibilitat que els autors àrabs es facin conèixer a altres països. Ja ha passat aquell temps en el qual tota l'Europa culta es delia per la saviesa oriental de *Les mil i una nits*.

L'autosuficiència de l'espai anglòfon

Quan provem d'explicar la diferència en la freqüència de les traduccions literàries, doncs, surten a la llum dificultats econòmiques o problemes polítics. Però la traducció literària també indica un altre aspecte important: l'actitud envers les altres cultures. Gràcies als informes crítics de l'espai anglòfon podem afirmar que l'actitud que s'hi ha imposat és l'autosuficiència. D' Austràlia, de Nova Zelanda o de Sud-àfrica han arribat notícies que les restes de llibres de les metròpolis anglesa i nord-americana es venen a les llibreries a preus molt baixos, ofegant així la producció editorial pròpia, allunyada de la influència dels grans centres editorials.

A aquesta dominació del mercat intern, cal afegir-hi el fet que la llengua anglesa tendeix a ignorar tot allò que no sigui en

anglès. Erròniament, es considera sovint que l'abast mundial de la llengua anglesa representa el món sencer. Aquesta actitud és el resultat d'una multiplicitat de factors que es remunten als segles d'expansió de l'Imperi Britànic. Avui dia, darrera la relativa impermeabilitat del mercat en llengua anglesa, s'hi amaga el desig d'evitar haver de fer front a la realitat que existeixen altres móns amb els quals cal establir un diàleg; en el primer capítol d'aquest informe, Esther Allen fa referència a aquest «dolor de la comunicació» (tot emprant les paraules de Jiří Gruša). Crear un espai tancat i autosuficient, per molt gran que aquest sigui, exclou qualsevol comparació amb els altres. Els valors interns d'una cultura impermeable creen la il·lusió que es tracta de valors absoluts.

Un altre indicador d'autosuficiència és que als països anglòfons no es fan estadístiques fiables dels llibres traduïts a l'anglès. Aquest fenomen també es pot observar a l'Argentina o a Mèxic on no tenen dades ni sobre la traducció dels seus autors a altres llengües ni sobre els llibres traduïts que es troben a les llibreries del seu país. Des de Catalunya ha arribat la informació que el govern no té elaborada l'estadística de la importació de la literatura universal. En canvi, sí que es fa un seguiment acurat dels llibres que es tradueixen del català a altres llengües. Aquesta falta de dades pot indicar un cert desinterès, però potser també un intent d'evitar preguntes que afectin la pròpia identitat (com el grau d'obertura de la pròpia cultura), tal com ha mostrat l'enquesta als diferents centres PEN.

Als Estats Units, el 2004 hi va haver 14.400 traduccions noves de llibres a l'anglès, de les quals només 874 corresponen a textos literaris. S'estima que aquesta xifra representa un 3% de tots els llibres que es troben a la venda. En comparació, a França la xifra de traduccions sobre el total de llibres publicats oscil·la al voltant d'un 30%. Alemanya també destaca per la presència de la literatura mundial a les seves llibreries, tot i que en els últims deu anys el percentatge de traduccions ha caigut dràsticament. En les cultures europees mitjanes o petites, aquest percentatge acostuma ser molt elevat i en alguns casos representa gairebé la meitat de totes les novetats literàries (República Txeca, Estònia, Lituània o Finlàndia entre d'altres). És important assenyalar que en tots aquests països la gran majoria dels llibres traduïts provenen precisament de l'anglès.

En algunes cultures que tradueixen molt, sobretot si són petites, es pot observar una insuficient producció pròpia. Però ara totes les cultures obertes a la recepció, petites i grans, compten amb un bon sistema d'ensenyament de llengües estrangeres, una densa xarxa que connecta el sector editorial, l'ensenyament, els mitjans de comunicació i l'àmbit acadèmic i mostren, així, una elevada cohesió interna de la societat. En els països que són oberts a la literatura universal, la traducció literària és ben valorada i es considera una feina creativa, no pas una tasca mecànica. Aquest fet el demostren, per exemple, els grans autors literaris alemanys que fins avui continuen seguint l'exemple de Goethe o Herder i es dediquen, a part

de crear la pròpia obra, també a la traducció literària. La situació a Alemanya no és cap excepció, en molts altres països els autors reconeguts són alhora també ambaixadors de les literatures estrangeres. Aquests elements —o les connexions entre ells— falten en les cultures que no s'interessen per la literatura dels altres països.

Als Estats Units, el concepte de diversitat cultural és completament monolingüe. Els escenaris i els costums descrits en els llibres poden ser d'allò més exòtics, però la llengua original en la qual són narrades aquestes històries pintoresques és, gairebé sense excepció, l'anglès. Una major freqüència de les traduccions podria aconseguir canviar la percepció i fer que els nord-americans o els anglesos s'adonessin que la seva percepció de la diversitat és limitada gairebé exclusivament al que es pot trobar dins de l'espai anglòfon. Però ja sabem que només un 3% dels llibres disponibles a les llibreries dels Estats Units són traduccions. I molts d'aquests llibres encaixen, precisament, en el concepte d'obres híbrides i descontextualitzades: es tracta d'una literatura cosmopolita en el seu origen, que va ser concebuda i escrita directament per al públic internacional i que no té interlocutor local, propi.

Com que la resistència a la comunicació amb altres cultures dins l'espai anglòfon és tan general, els traductors han hagut d'assumir en solitari el pes de la diversitat lingüística. Una traducció al o de l'anglès té per això un valor molt especial, fa possible que els parlants d'altres llengües continuïn parlant i escrivint en

la seva pròpia llengua, sense perdre la connexió amb l'espai anglòfon. La traducció permet evitar que l'anglès s'utilitzi simplement com a substitut de totes les altres llengües.

Aquesta situació és especialment greu pel que fa als textos científics. La pressió per escriure en anglès ja ha acabat pràcticament amb la producció de textos en altres idiomes en les ciències exactes, la física i les disciplines biomèdiques. Aquesta mateixa pressió es percep, cada vegada més, en el camp de les ciències socials i les humanitats. Els llibres destinats al públic culte poden exigir als lectors el domini d'aquesta llengua franca de la nostra era, però per la literatura destinada a un públic més ampli no és del tot possible. Però a causa d'aquesta pràctica, moltes llengües s'estan quedant, literalment, sense una terminologia específica i sense els textos originals dels seus autors més destacats.

El llibre com a mercaderia

La literatura destinada a amplis sectors de la població dins de l'espai anglòfon ha tingut una evolució preocupant. Els llibres s'han convertit en objectes amb aspecte de llibre [*book-shaped objects*], sense un valor cultural ben definit. El que importa és el benefici immediat de la venda. Els grans èxits no persegueixen cap altre objectiu, com si la literatura no fos part essencial del sistema educatiu de qualsevol país i de la seva vida cultural. La transformació de l'espai literari en un mercat ha afectat molt negativament la visibilitat de les traduccions.

És molt difícil competir per una quota de mercat amb editorials que tenen la capacitat de destinar molts recursos a promocionar els seus autors. La recepció crítica de la literatura, tant original com traduïda, ha de competir amb autèntiques campanyes de màrqueting en els mitjans de comunicació per obtenir l'atenció del públic. Als Estats Units, una editorial pot invertir grans sumes de diners en la promoció d'autors que hom considera poden arribar a vendre molts exemplars de les seves obres. ¿Com ha de competir amb aquesta inversió una obra traduïda que, a més a més, sovint no és escrita per un autor contemporani que pugui fer cap gira ni atreure així l'atenció dels mitjans de comunicació?

En principi es considera que la traducció literària introdueix un filtre de qualitat: els llibres que es tradueixen normalment representen les obres més preuades o llegides de la literatura d'origen. Això vol dir que la recepció a l'estranger de les grans obres mestres d'una literatura no pot utilitzar els mateixos canals que les obres destinades al gran públic. Però la influència de la literatura anglosaxona d'entreteniment ha desequilibrat no només el mercat anglòfon, sinó també el de la resta de països, ja que avui la majoria de les obres traduïdes pertanyen a llibres originàriament escrits en anglès i de consum ràpid i intranscendent. Aquests títols de vendes fàcils, a més, no es presenten a l'estranger en el seu context original, no van acompanyats de cap seguiment dels estudiosos un cop el llibre s'ha venut. Amb això s'està enderrocant també la funció de

pont entre cultures que la literatura havia representat tradicionalment. Un llibre traduït és una font d'informacions sobre una cultura desconeguda, no només una història interessant.

La literatura depèn de la indústria del llibre, però els responsables de fer arribar els llibres als lectors són les xarxes de llibreries i de biblioteques. Un llibre traduït no té les mateixes condicions per competir en el mercat que un llibre original. El seu ressò també està condicionat per les grans cadenes de distribució. Podem constatar que moltes traduccions d'autors europeus als Estats Units han estat publicades en editorials petites, independents i sense afany de lucre. L'abast d'aquestes editorials és sovint massa limitat per fer d'intermediari efectiu i aconseguir que el llibre arribi físicament a tots els racons del planeta. Una traducció, encara que sigui a l'anglès, només pot ser influent si realment arriba a ser assequible per al públic internacional. Amb l'existència del llibre no n'hi ha prou. Les grans cadenes que controlen la distribució global donen prioritat als *mega-sellers* que, literalment, ofeguen la presència d'altres tipus de llibres als punts de venda. És difícil preveure quines mesures poden contribuir a invertir o limitar l'impacte d'aquestes tendències.

La còpia il·legal de llibres

L'informe sobre Xina ha posat al descobert un altre problema no del tot resolt: les còpies pirates. Més enllà de la vulneració dels drets d'autor i els evidents perjudicis econòmics que suposa aquesta

pràctica (tant per als autors com per als traductors), cal assenyalar una altra conseqüència directa. L'existència d'una xarxa semiclandestina que produeix i distribueix còpies no autoritzades obstaculitza en qualsevol país —i especialment en els països amb una estructura econòmica feble— la creació d'editorials i de llibreries. La situació que es produeix als països com Xile o el Perú, on circulen reimpressions o fins i tot fotocòpies de llibres publicats en espanyol sense cap autorització, és molt diferent de les edicions clandestines que a l'Europa comunista eren conegudes amb el nom de *samizdat*.

A Europa de l'Est, la literatura va desafiar la repressió teixint una xarxa submergida d'intercanvi literari. Els llibres que hi circulaven aixecaven passions, però segurament no devien portar gaire beneficis econòmics, aquest no era el seu objectiu. En canvi, les còpies pirates es fan bàsicament amb aquesta finalitat. El comerç il·lícit perjudica l'autor, dificulta l'establiment d'editorials i de llibreries, però a més a més imposa una actitud d'acceptació irreflexiva de models forans. Com que es tracta de còpies destinades a la venda fàcil, es posaran en circulació aquells llibres i traduccions ja existents i que han demostrat el seu èxit en altres països.

Paradoxalment, les còpies pirates resulten una caixa de ressonància per a les tendències que imposen les grans empreses en el mercat global. La praxi de la còpia il·legal ofega la possibilitat de decidir autònomament quins llibres es volen conèixer, traduir, incorporar a la pròpia cultura. Entre les tendències més preocupants a l'espai

internacional cal assenyalar precisament l'empobriment de la diversitat d'obres traduïdes. El nombre d'autors que obtenen un ressò global és cada cop més reduït.

Les traduccions en la història de la literatura

La literatura que ha tingut més èxit a l'hora d'introduir els seus autors a l'espai anglòfon és la francesa. Un 30% de totes les traduccions que es fan als Estats Units correspon a llibres escrits originàriament en francès. El més extraordinari d'aquesta fita és que es tracta de grans noms de la literatura, de la crítica literària o de la filosofia i altres disciplines humanístiques. La literatura francesa demostra, doncs, que amb una bona política cultural és possible invertir les dues tendències negatives, tant la substitució de la llengua original per l'anglès en els textos científics com el predomini de la literatura de vendes fàcils i de poca substància.

A més dels ajuts econòmics, la promoció exterior de la literatura francesa inclou també l'organització de conferències a les universitats estrangeres, lectures en llibreries i als centres d'ensenyament de llengua francesa, que aporten el context adequat per a una recepció més aprofundida dels autors i de les seves obres.

Per fer-se notar al mercat, un llibre ha de ser ressenyat i comentat per la crítica i al cap d'un temps, si vol entrar a formar part del cànon, li han de dedicar la seva atenció els historiadors i els teòrics de la literatura, facilitant així la seva introducció en el sistema literari d'un país forà. Per a les obres traduïdes resulta difícil ja el

primer pas, el de cridar l'atenció dels mitjans de comunicació especialitzats. El segon pas és gairebé impossible per a totes les cultures que no disposin de centres acadèmics o universitaris a l'estranger.

Els traductors no sempre són conscients de fins a quin punt l'efectivitat de la seva feina depèn dels investigadors literaris. Les administracions tampoc no sempre tenen en compte aquests passos imprescindibles per a la consolidació de la recepció exterior d'una obra concreta i de tota la cultura. Les actuacions de promoció exterior massa sovint es queden amb el primer cop d'efecte i sembla que n'hi hagi prou amb un titular en un diari important o amb una xifra de vendes elevada d'algun títol.

Només les literatures que disposen d'una xarxa internacional d'estudiosos del seu llegat són capaces d'introduir els seus autors clàssics a l'escenari internacional. Un exemple eloqüent de les dificultats d'aquest procés és una de les obres clàssiques holandeses, la novel·la *Max Havelaar*. Tot i que s'ha publicat en una sèrie tan prestigiosa com Penguin Classics, no ha obtingut gaire ressò fora del seu país. La traducció, si ha de produir un efecte de llarga durada, implica alhora crear una audiència capaç de comprendre l'obra en el seu context original. Malauradament, en general, es dedica poca atenció a invitar i formar crítics estrangers perquè puguin presentar adequadament l'obra traduïda. Aquesta necessitat de crear un marc de referències és imprescindible també per a la promoció efectiva dels gèneres més exigents, sobretot de la poesia.

Implicacions polítiques de la traducció literària

La situació dins dels grans espais monolingües és segurament un dels punts més interessants que ha descobert aquest informe. Però en canvi, l'informe no ha fet visible una altra actitud molt preocupant envers la traducció: la por o fins i tot la paranoia davant dels altres. Com que hi han participat només els països que efectivament tradueixen i són traduïts, és comprensible que gairebé ningú no hagi recordat les situacions en les quals les fronteres d'un país queden pràcticament segellades.

A Lituània encara queda un lleu record de la situació durant l'era soviètica, quan la traducció literària a la llengua d'aquest país no era gaire desitjada. El centre PEN que ha respost al qüestionari d'aquest estudi en nom de la Xina no funciona dins d'aquest estat: la seva actitud oberta no hi seria tolerada. El govern xinès controla, encara avui, la importació de llibres, sinó també qui pot rebre suport per ser traduït o presentat a l'estranger. Durant la Guerra Freda, aquesta censura ideològica va ser una constant en l'Europa comunista, aplicada amb més o menys fervor, depenent de la rigidesa del règim. En aquest període, la majoria dels autors que aconseguien ser traduïts eren exiliats que vivien fora del seu país. Interrompre o dificultar el lliure comerç dels llibres és, de fet, un signe inequívoc de les societats sotmeses a la repressió política.

Un sistema ben desenvolupat de traduccions literàries mostra sobretot la curiositat per móns desconeguts, tot i que a

vegades aquest interès pot barrejar-se amb un cert escapisme. La traducció permet superar els límits de la pròpia cultura. Hi ha països petits que importen una quantitat gairebé increïble de llibres: en alguns llocs més de la meitat dels llibres que es publiquen a l'any són traduccions. L'avidesa de conèixer altres móns és molt gran, sobretot en els països europeus.

Aquesta curiositat pot anar acompanyada de la voluntat de superar l'horitzó de la pròpia cultura, sobretot en les èpoques difícils. Fins i tot als Estats Units és possible observar una oscil·lació en el nombre de traduccions literàries, que es torna més elevat en les èpoques de major oposició als propis models culturals, com als anys 60 durant la guerra de Vietnam. La traducció va ampliar també l'horitzó a l'Europa comunista, o a Espanya durant la dictadura de Franco. A Catalunya, els llibres escrits en altres països eren, durant els anys de la dictadura, una alenada d'aire fresc, i aportaven la llibertat de pensament que aleshores els autors (i cap altre ciutadà) no podien exercir.

També a la Xina, des de sempre, la literatura estrangera és més popular i es ven millor. En les dècades posteriors a la Revolució Cultural, els autors que no gosaven escriure les seves pròpies obres literàries per por de ser perseguits, traduïen obres que Marx o Lenin havien elogiat i així, a través de la traducció d'obres de Shakespeare o Balzac, expressaven la seva visió del món i resistien la dominació ideològica. D'altra banda, la traducció ajuda fins i tot a superar les distàncies físiques: a l'Argentina, on una part important de la po-

blació immigrada ha conservat durant generacions lligams amb els seus països d'origen, la traducció sempre ha estat ben vista, i representa una manera de superar l'aïllament.

El suport dels governs a la traducció

Un dels aspectes que els diferents informes han exposat amb més detall és el suport de les administracions públiques a la traducció literària. Un cop revisades les principals polítiques públiques de suport, es pot concloure que la traducció està bastant subvencionada. Però precisament a causa d'això és una activitat potencialment feble. És imprescindible fer la reflexió de quin és el pes dels ajuts nacionals en el context internacional. Ràpidament descobrirem que els països amb menys recursos publiquen menys obres a l'estranger. És una situació justa?

A més, una abundància relativa de subvencions ha creat un clima en què un editor, a la pràctica, no està disposat a publicar una traducció si aquesta no ve finançada des del seu país d'origen. Caldria desenvolupar els mecanismes de correcció que ajudessin a conservar l'equilibri. En aquest àmbit són exemplars les organitzacions que podem trobar, per exemple, a Alemanya, un país tradicionalment obert a les traduccions. La Societat per a la Promoció de les Literatures d'Àfrica, Àsia i Llatinoamericana (Gesellschaft zur Förderung der Literatur aus Afrika, Asien und Lateinamerika) o bé el Col·loqui Literari de Berlín (Literarisches Colloquium Berlin) subvencionen les traduccions per donar l'oportunitat als lectors ale-

manys de conèixer les literatures que tenen dificultats de fer-se un lloc a l'espai internacional.

Tradicionalment la importància de la traducció provenia sobretot del fet que per aquesta via la pròpia llengua es nodria amb aportacions d'altres cultures. *La Bíblia* o bé el *Quixot* traduïts íntegrament en una llengua d'abast limitat demostraven la capacitat d'una cultura, per petita que fos, d'equiparar-se amb les fites literàries més altes. Però aquest centre de gravetat s'està desplaçant i —forçant una mica la situació— podríem dir que avui la tasca de les traduccions és exactament l'oposada. Les traduccions han de demostrar la importància de la pròpia cultura a través de la capacitat d'introduir-se en un entorn literari estranger.

Es considera que una literatura té èxit quan produeix i exporta un gran nombre d'obres pròpies; en canvi, la importació d'obres estrangeres ja no sembla tenir tanta importància. Tradicionalment la traducció ha gaudit d'un gran prestigi perquè tothom era conscient que calia ampliar l'horitzó cultural propi amb la presència d'obres d'altres cultures. Però l'atenció que una literatura rep a l'estranger no hauria de servir-li d'excusa per deixar de mostrar curiositat vers les altres literatures.

Hi ha moltes possibilitats d'obtenir ajuts econòmics als països d'origen, però es troben a faltar polítiques de suport que permetin traduir i promoure les obres literàries, obtenint el suport necessari del país al qual està destinada la traducció. A causa d'aquesta tendència, és difícil evitar el pe-

rill de promoure només els autors proclamats oficialment com a més rellevants: en els països on la llibertat d'expressió i la democràcia estan amenaçats, els ajuts oficials només donen suport als autors propers al règim.

Traducció i llibertat d'expressió

La necessitat de desvincular la traducció d'una obra literària del suport econòmic del país d'origen d'aquesta obra, és especialment gran, quan aquest país es troba immers en un clima de repressió i de control ideològic de tots els aspectes de la vida pública. La literatura xinesa que es traduïa a altres llengües als anys 50 tenia per únic objectiu fer propaganda del règim maoista, i només es podien traduir obres aprovades pel govern i el Partit Comunista. Aquest control dels ajuts econòmics i de la promoció exterior encara és vigent a la Xina d'avui: hi ha obres prohibides per raons polítiques i que encara no es poden publicar. L'única possibilitat que tenen els dissidents xinesos de publicar les seves obres, és en l'espai internacional, a través de les traduccions a altres llengües.

Tant en el cas de la Xina com en el d'altres països, les traduccions i el reconeixement internacional dels autors dissidents han fet possible que canviés la percepció del règim, tant a l'interior com a l'exterior del país. La traducció té un gran poder de subversió. Però per tal d'assegurar la seva capacitat de creació i de subversió genuïnes, l'espai literari ha de conservar una certa independència del poder polític, ha d'esdevenir un espai de llibertat al marge de les instàncies oficials.

Els països democràtics sovint obliden el gran abast que té la manca de llibertat d'expressió en alguns països. Si de totes les obres que es tradueixen se'n demana el suport governamental, en quedaran excloses precisament aquelles veus que no poden fer-se sentir ni a casa seva. Les obres literàries que no s'han pogut fer públiques a casa seva però que, en canvi, han estat traduïdes i acollides en un país estranger sensible als problemes dels altres, posen també en relleu el grau de llibertat d'expressió en aquests dos països.

La situació a Europa avui

Deixant al marge els factors polítics o socials, es poden observar una sèrie d'actuacions dirigides a fomentar la traducció literària i l'interès per les altres cultures: festivals internacionals, residències per a escriptors i traductors, revistes literàries especialitzades, cursos universitaris per estudiants estrangers. Especialment important és l'existència d'especialistes en la llengua original d'una obra traduïda, que puguin presentar al públic estranger tots els aspectes d'aquesta obra. En aquest sentit, el cas de França sembla exemplar, tant pel que fa a la recepció de la literatura universal a França com pel que fa referència a la promoció dels seus autors a l'exterior.

D'altra banda, en els últims anys ha millorat la visibilitat internacional de cultures com la catalana, que viuen dins d'un marc estatal que no els és propi. Aquesta millora ha estat causada pels grans canvis polítics que ha experimentat el continent europeu a partir dels anys 80, i que van provocar la caiguda del mur de Berlín. Si a

l'Europa de la postguerra es considerava inqüestionable la divisió forçosa d'Alemanya en dos estats diferents i, en conseqüència, en dues literatures «nacionals» diferents, i si la Unió Soviètica o Iugoslàvia s'havien de veure com un sol estat i per tant com una sola nació, a partir del 1989 aquesta consigna va deixar de ser vàlida.

La perspectiva que té en compte la importància de la pròpia cultura i el respecte per totes les llengües ha anat guanyant terreny progressivament, si més no a Europa. Actualment, hi ha moltes polítiques comunitàries que defensen aquest punt de vista i que han establert un sistema efectiu de defensa dels drets lingüístics.

A la millora del clima internacional que afavoreix l'intercanvi literari, hi hem d'afegir un altre factor important, la facilitat de les comunicacions en un món globalitzat. Si durant la dictadura del general Franco un ciutadà espanyol difícilment podia obtenir el passaport per visitar qualsevol dels països comunistes, o bé els ciutadans dels països d'Europa de l'Est no podien creuar el Teló d'Acer, avui en dia, a la Unió Europea, aquestes traves administratives han desaparegut del tot. I d'aquesta manera s'ha obert una altra perspectiva a la pròpia realitat. Si es pren en consideració el destí històric dels països petits d'Europa, o bé el dels pobles que estaven integrats en la Unió Soviètica, la lluita per preservar la identitat cultural ja no és una anècdota aïllada, com ho podia semblar abans, quan l'horitzó arribava només fins al veí més immediat.

La reivindicació de la pròpia cultura ha perdut la marca de provincianisme amb

la qual se la volia estigmatitzar en èpoques passades. A Europa, la convicció que per ser important una cultura ha de ser gran i ha de coincidir amb els límits d'un estat reconegut internacionalment, ja no és acceptada de manera generalitzada.

Una de les conseqüències d'aquest canvi d'actitud ha estat la regeneració del sistema capil·lar de la literatura europea: cultures i llengües que abans sabien una de l'altra només a través de les traduccions a grans llengües, actualment tenen capacitat d'establir connexions directes, sense necessitat de passar pels editors de París. En termes culturals i literaris, la globalització ha tingut també molts efectes positius i revitalitzadors.

Epílegs

Traduir i ser traduït

Narcís Comadira. Poeta, traductor i pintor català

Sé que faré enfadar molts escriptors i lectors si els dic que ser llegits i compresos —comunicar, com en diuen— no és pas la primera finalitat de la literatura. La primera finalitat de la literatura és la de la construcció de l'obra. Donar acompliment a l'obsessió de l'artista per crear un artefacte, en aquest cas literari, que funcioni per ell mateix. I que ho faci d'una manera òptima. Sentir la satisfacció de triar i combinar paraules, la de tensar la sintaxi, la de confegir una forma, és a dir, la satisfacció de construir una obra d'art. Després, només després, ve el lector. I aquest lector, en primer lloc, és el propi escriptor. L'escriptor construeix per la felicitat de fer i, després, en part ja com a lector, per comprendre el món i comprendre's. L'autor dona forma a una experiència profunda, i així la posseeix d'una manera objectiva. Quan tot això és fet, llavors, només llavors, entra en el joc el lector que no és un mateix, el lector convidat; en primer lloc el de l'àmbit lingüístic de l'autor. Després ve l'ampliació del nombre d'aquests lectors convidats i, per tant, la traducció a d'altres llengües. Traduir el text a d'altres llengües per augmentar el nombre de lectors és important. Però el paper de la traducció en la literatura és molt més important que el d'ampliar el nombre de lectors.

De fet, la traducció entra en joc abans. Hi és des del començament. Escriure, per un escriptor, és traduir la seva pròpia llengua individual, plena de modismes idiosincràtics, de girs familiars, de desviacions semàntiques, de gangues temporals i d'educació, a una llengua que, tot i conservant la calidesa i la vitalitat d'aquesta llengua seva idiosincràtica, sigui entesa per tots els parlants del seu àmbit lingüístic. Escriure ja és traduir, doncs. I un cop escrita l'obra, el lector del mateix àmbit lingüístic també l'ha de traduir, des de la llengua comuna, a la seva pròpia llengua personal per tal d'entendre el text d'una manera viva i càlida, emotiva, que és el que realment compta. Llegir també és traduir. Traduir dins la mateixa llengua.

I, ara sí, per tal que la forma que hem escrit pugui ser llegida i entesa en altres àmbits lingüístics, cal passar-la per aquest procés que en diem pròpiament traducció. La *forma*

que hem escrit nosaltres cal que algú la *transformi* per tal que funcioni dins d'un altre sistema de signes, cal que algú la traspassi a una altra llengua. El traductor no en té prou amb saber la llengua comuna de la qual tradueix, ha de conèixer, tant com pugui, la llengua personal de l'autor que tradueix, els trets idiosincràtics d'aquest autor, per poder donar no solament el sentit de la llengua comuna en la qual aquest autor ha fixat el seu text, sinó el seu sentit més íntim. Després, evidentment, cal que conegui la llengua a la qual tradueix, i que sigui capaç de donar, en aquesta llengua, allò que ell ha entès profundament. I aquí ha de fer també una doble traducció, a la llengua comuna del seu àmbit lingüístic, és clar, però sense oblidar que només amb la seva personal idiosincràsia lingüística podrà donar fidelment aquella traducció primera que ha fet l'autor en escriure. Tot plegat pot semblar complicat. I ho és. Traduir eficaçment és difícil. Però cal arriscar-se a provar-ho, cal gosar traduir, i cal gosar voler ser traduït, perquè sense això, les obres poden quedar sotmeses solament a una exercitació tancada dins del propi sistema i això, a la llarga, pot ser afeblidor. I és que si bé ja és conegut que una llengua es vivifica amb la importació de formes d'altres llengües a través de la traducció, jo crec, també, que, quan aquesta llengua ha de ser passada a una altra, descobreix, moltes vegades, mancances constitutives pròpies, i prendre'n consciència és útil per forçar aquesta llengua a trobar maneres d'enriquiment genuí, flexibilitats fèrtils, construccions transmissibles, modismes matisadors.

Traduir i ser traduït és indispensable per al desenvolupament saludable d'una llengua, és indispensable per anar calibrant la pròpia llengua i per guanyar un instrument cada vegada més sensible per a aquella primera finalitat de l'escriptura que deia en començar: la de la construcció d'una forma. Traduir i ser traduït fa que el camp mental i instrumental, sentimental i cognitiu d'una llengua s'ampliï, fa que, a la llarga, aquesta llengua que ha sabut traduir i que ha pogut ser traduïda sigui més capaç d'encabir-se en formes cada vegada més subtils, en formes que llegeixin el món i el comprenguin cada vegada amb més profunditat. Traduir i ser traduït és avançar cada vegada més cap a l'autèntica comprensió global, la comprensió que no renuncia a les idiosincràsies, la comprensió que no redueix el món a una llengua única i, per tant, empobrida, i a un pensament únic reductor, primari i, això sí, útil per a l'explotació, perquè es fonamenta en l'analfabetisme. La llengua del món ha de ser la traducció. Tot el que no sigui això és simplificació, empobriment, misèria intel·lectual. Tot el que no sigui això és dilapidar la immensa riquesa de les idiosincràsies personals i de les llengües, és tornar a la més absoluta barbàrie.

L'idioma de les llengües

Ngũgĩ wa Thiong'o. Escriptor i traductor kenyà. Director del International Center for Writing and Translation, University of California, Irvine

La traducció és tan antiga com la natura (*nature*) i la cultura (*nurture*). La natura mateixa és un entorn multicultural en què diferents formacions, orgàniques i inorgàniques, conviuen en un intercanvi constant, fins i tot quan aquest intercanvi resulta hostil per a determinades espècies. L'educació és literalment una traducció de la natura, com la cibercultura (*cyberture*) ho és avui de la cultura. Diferents religions, especialment les que s'han estès més enllà de les seves terres originàries, testimonien la necessitat i el poder de la traducció. Les diferents literatures nacionals europees que van sorgir amb el Renaixement van adquirir la vida i el caràcter nacionals de les traduccions del grec i del llatí i de les seves rivals contemporànies.

Les llengües europees, amb relació a les d'Àfrica, Àsia, l'Amèrica del Sud i les natives d'Amèrica del Nord, en llur servei a l'imperialisme, han jugat el paper de permetre visualitzar les cultures colonitzades i marginades, però ho han fet desarmant les veus nadiues d'aquestes cultures i llengües. És necessari que els idiomes, com ara l'anglès, que s'han convertit en actors dominants del planeta per la raó que sigui, assumeixin un nou rol, a fi de permetre visualitzar i àdhuc intercanviar les diferents veus sense impossibilitar-les. Hem d'adoptar, doncs, un nou eslògan: possibilitar i no impossibilitar.

La traducció entesa com una conversa —per tal com la conversa assumeix la igualtat entre els parlants— és clarament l'idioma de les llengües, l'idioma que totes les llengües poden parlar. Per tant, hauríem de tendir cap a un món en què aquest idioma comú de les llengües estigui ben viu i sigui reconegut en les nostres vides diàries. La traducció entre llengües dominants i llengües marginades; la traducció entre llengües marginades; la traducció com a idioma comú de les llengües hauria d'avançar en aquest sentit, a fi de possibilitar els diàlegs entre les diferents cultures del món, grans o petites. D'aquesta manera, enfront de la globalització autocomplaent del món occidental, podríem establir uns millors fonaments culturals per el globalisme igualitari.

